ISSN 1686-2635

วารสารสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
The Journal of the Center for the Promotion of Arts and Culture, CMU

ร่มพยอม

ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑
มกราคม-มิถุนายน
พ.ศ. ๒๕๕๖
Vol.15 No.1
Jan-June2013

Chang
DRINKING WATER
สะอาดใส มั่นใจได้
น้ำดื่มช้าง
Chang
DRINKING WATER

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทบรรณาธิการ

เปิดศักราชปีใหม่ พ.ศ.๒๕๕๖ วารสารร่มพยอม ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ฉบับนี้ เพื่อเตรียมล้านนาสู่ประชาคมอาเซียน มีบทความหลากสาระทางวัฒนธรรมในกลุ่มประเทศสมาชิก เรียนรู้จักกันและกันผ่านศิลปวัฒนธรรมการแสดงละครหุ่นอาเซียน เรื่องของการอยู่อาศัยถิ่นฐานไทในเวียดนาม การวิวาห์บาบ๋ามรดกวัฒนธรรมอันดามัน เรื่องของเมืองสำคัญในประวัติศาสตร์สองฝั่งโขง มารู้จัก ตัวมอม หรือว่าตัวมกร เรื่องของสกุลช่างซุ้มประตูโขง และเรื่องตำนานเครือเจ้าฟ้า รัฐฉาน-ล้านนา รวมไปถึงการบำบัดโรคด้วยสมุนไพรครัวตะวันออก และตำราอาหารเมือง แก๋งบะหนุน

ในนามของบรรณาธิการบริหารและกองบรรณาธิการฯ ต้องขอขอบพระคุณผู้มีอุปการะคุณ โรงแรมราชมรรคา และน้ำดื่มช้าง ที่ได้กรุณาสนับสนุนด้านทุนทรัพย์เพื่อการพัฒนา รูปเล่มและการจัดพิมพ์ รวมถึงการเผยแพร่ วารสารศิลปวัฒนธรรมร่มพยอมนี้ให้ออกไปสู่วงกว้างขึ้น ด้วยดีเสมอมา

บรรณาธิการบริหาร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัณย์ เศวตเศรนี
ผู้อำนวยการ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
มิถุนายน ๒๕๕๖

Welcoming the New Year 2013, this edition offers more insights into ASEAN cultural heritage in preparation for the ASEAN Economic Community. Starting off with highlights from the puppet festival, the ASEAN ENCHANTING PUPPETS 2013, the settlement of Tai people in Vietnam, Andaman culture of marriage, important historical cities along the Mekong, Mom: the mythical guards of temples, arched gate artisans, tales from Shan state and capped off with a tender Jackfruit recipe.

On behalf of the Editorial Board, I would like to express my heartfelt gratitude to Rachamankha Hotel and Chang Drinking Water for their financial support which enable us to improve the quality and distribution of this publication.

Editor in Chief
Vilawan Svetsreni
DIRECTOR
The Center for the Promotion of Arts and Culture, CMU
June 2013

วารสาร "ร่มพยอม" จัดทำขึ้นเพื่อนำเสนอความเคลื่อนไหวในแวดวงศิลปวัฒนธรรม หวังให้เป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ กำหนดออกราย ๖ เดือน ติดต่อส่งข่าวสารได้ที่ http://art-culture.cmu.ac.th หรือ email: artculture.cmu@gmail.com หรือสำนักงานบรรณาธิการ ทัศนคติหรือข้อคิดเห็นใดๆ ที่ปรากฏอยู่ในวารสารร่มพยอม เป็นความคิดอิสระของผู้เขียนแต่ละท่านมิใช่ทรรศนะของกองบรรณาธิการหรือสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

คณะที่ปรึกษาทรงคุณวุฒิ
อาจารย์วิถี พานิชพันธ์
อาจารย์จุลทัศน์ กิติบุตร
อาจารย์นคร พงษ์น้อย
คุณอมรพันธ์ นิมานันท์
คุณรุจ จ่างตระกูล

บรรณาธิการบริหาร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัณย์ เศวตเศรนี

ผู้ช่วยบรรณาธิการบริหาร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์มาณพ มานะแซม
รุจิรา คอทอง
สนั่น ธรรมธิ

กองบรรณาธิการ
ฐาปนีย์ เครือระยา
อนุชา ศรีอรุณ
วาสนา มาวงศ์
สันต์ทัศน์ เพ็ญจันทร์
วนิดา เชื้อคำฟู
ศุภฤกษ์ กุลสุ
พิชัย แสงบุญ
เสาวณีย์ คำวงค์
ต่อพงษ์ เสมอใจ
ชุติมา พรหมาวัฒน์

นักเขียนประจำ
สนั่น ธรรมธิ
สมโชติ อ๋องสกุล
สุนทร บุญมี
พญ.ลลิตา ธีระสิริ
ฐาปนีย์ เครือระยา
ภูเดช แสนสา

นักเขียนรับเชิญ
ยุทธพงษ์ ตันปะดู่

นักเขียนฝึกหัด
ฐาปกรณ์ เครือระยา

จัดส่งวารสาร
รพีพรรณ ศรีทะ
ปัญญา แก้วคำ
พร สุขกระจ่าง
สนอง คำบุญปั๋น

ผู้จัดพิมพ์
สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อ.เมือง จ. เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทรศัพท์ ๐-๕๓๙๔-๓๖๒๕
โทรสาร ๐-๕๓๒๒-๒๖๘๐

ศิลปกรรมสิ่งพิมพ์
FLUKE Graphic & Design
email: fluke.th@gmail.com
โทรศัพท์ ๐-๘๐๔๙๖-๙๙๔๖

พิมพ์ที่
สุเทพการพิมพ์ ๕๐/๑๐ ถ.หัสดิเสวี
ต.ช้างเผือก อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ๕๐๓๐๐
โทรศัพท์ ๐-๕๓๒๑-๘๙๗๖
โทรสาร ๐-๕๓๔๐-๔๓๗๒

สารบัญ

วารสารร่มพยอม
ปีที่ 15 ฉบับที่ 1
มกราคม - มิถุนายน
พ.ศ. 2556
ISSN 1689-2635

ภาพปก
"หุ่นกระบอกล้านนา
คณะละครหุ่นเชียงใหม่
ฮอบบีฮัท
เรื่อง อัปสรสวรรค์"

1 **ละครหุ่นตระการตาอาเซียน**
ASEAN ENCHANTING PUPPETS 2013
วิลาวัณย์ เศวตเศรนี

10 **วิวาห์บาบ๋า มรดกวัฒนธรรมอันดามัน**
ยุทธพงษ์ ต้นประดู่

16 **นครพนม-ท่าแขก-สะหวันเขต-มุกดาหาร-พระธาตุพนม**
เมืองในประวัติศาสตร์สองฝั่งโขง (ตอนที่ 1)
สมโชติ อ๋องสกุล

34 **มอมนะ มิใช่มกร**
สนั่น ธรรมธิ

36 **ตำนานเชื้อเครือเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่** หลักฐานใหม่ทางประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ รัฐฉาน - ล้านนา
ภูเดช แสนสา

44 **ถิ่นฐานไทในเวียดนาม**
ฐาปนีย์ เครือระยา

54 **"โขง"** สกุลช่างครูบาอาโนชัยธรรมจินดามุนี
ฐาปกรณ์ เครือระยา
อ.ดร. สืบศักดิ์ แสนยาเกียรติคุณ

64 **สมุนไพรในครัวตะวันออกบำบัดโรค**
พญ.ลลิตา ธีระสิริ

69 **ของกิ๋นบ้านเฮา "แก๋งบะหนุน"**
สุนทร บุญมี

70 **ข่าวประชาสัมพันธ์**

ละครหุ่นตระการตาอาเซียน

ASEAN ENCHANTING PUPPETS 2013

เรื่อง : วิลาวัณย์ เศวตเศรนี

ภาพประกอบ : สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

เทศกาลหุ่นนานาชาติ ปี พ.ศ. ๒๕๕๖ ซึ่งจัดขึ้นระหว่างวันที่ ๒๑-๒๓ เดือนกุมภาพันธ์ โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยร่วมกับมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในชื่อว่า ละครหุ่นตระการตาอาเซียน (ASEAN ENCHANTING PUPPETS 2013) มีคณะศิลปินนักเชิดหุ่นรับเชิญจากนานาประเทศในกลุ่มอาเซียนเข้าร่วมถึง ๘ ประเทศด้วยกัน ซึ่งแต่ละประเทศล้วนแล้วแต่เป็นเจ้าของมรดกทางศิลปวัฒนธรรมประจำชาติในแขนงการแสดงละครหุ่นทั้งสิ้น โดยศิลปินหุ่นทั้งจากสายวิชาชีพและจากสายวิชาการ ได้มาแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจ ผ่านการเสวนาและการสาธิตทั้งทักษะการประดิษฐ์ ทักษะการเชิด รวมถึงการแลกเปลี่ยนแนวความคิดในการสร้างสรรค์และพัฒนาการจากการแสดงหุ่นแบบขนบประเพณีโบราณมาจนถึงการนำเสนอแบบร่วมสมัย พร้อมทั้งให้ความบันเทิงผ่านกิจกรรมในหลายรูปแบบ ทั้งการแสดงบนเวทีกลางแจ้งและเวทีในโรงละคร

ละครหุ่น เป็นศิลปะการแสดงที่มีมาแต่โบราณกาล โดยพบหลักฐานว่ามีทั้งในแถบทวีปยุโรปและแถบทวีปเอเชีย หากแต่ไม่มีหลักฐานที่ระบุชัดเจนว่าเริ่มมีมาแต่สมัยใด แต่พอสรุปคาดเดาได้ว่าศิลปะการแสดงหุ่นในอดีตมีบทบาทในการใช้เป็นสื่อถ่ายทอดในด้านการสั่งสอน โดยเป็นศิลปะที่ควบคู่มากับพิธีกรรมความเชื่อทางศาสนา เช่นเดียวกับศิลปะการดนตรีและนาฏศิลป์ แล้วจึงมีวิวัฒนาการมาเป็นสื่อด้านความบันเทิงและกลายเป็นมหรสพเพื่อการเฉลิมฉลองในเวลาต่อมา ถึงแม้ละครหุ่นจะเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมประจำของหลายชาติที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นชัดเจน แต่ละครหุ่นก็ยังนับว่าเป็นศิลปะการแสดงที่ได้รับความนิยมน้อยกว่าศิลปะแขนงอื่นมาแต่ในอดีต ด้วยเพราะเป็นศิลปะการแสดงที่เป็นเรื่องของการเลียนแบบสิ่งอื่นทั้งที่มีชีวิตอยู่จริงหรือจากจินตนาการ โดยใช้มนุษย์บังคับหรือควบคุม “สิ่งจำลอง” ให้เคลื่อนไหวเหมือนมีชีวิตมีความคิดเป็นของตนเอง แทนการแสดงที่ใช้คนแสดงจริง การแสดงหุ่นยังเป็นเรื่องที่คนส่วนมากเห็นว่าเป็นเรื่องของการเล่นตุ๊กตา เล่นของเล่นเด็กๆ แต่ที่จริงละครหุ่นเป็นงานศิลปะที่ต้องใช้การบูรณาการของงานศิลปะหลายแขนง ทั้งงานปราณีตศิลป์

การแสดงของประเทศไทย
คณะหุ่นละครเล็กโจหลุยส์

การแสดงหุ่นกระบอกหมอลำ ไทยภาคอิสาน
คณะละครหุ่นเด็กเทวดา

วิจิตรศิลป์ งานประติมากรรม งานช่างสิบหมู่ ที่ต้องใช้ทักษะและฝีมือ รวมทั้งการใช้องค์ประกอบของศิลปะการแสดงมาประกอบด้วย

ประเภทของหุ่นละครในปัจจุบันอาจแบ่งเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ ๓ ประเภทด้วยกัน คือ ประเภทแรก เป็นประเภทที่ใช้เทคนิคการเชิดด้วยไม้กระบอก ไม้ค้ำ และมือของผู้เชิด ทำให้หุ่นเคลื่อนไหวมีชีวิต เรียกว่า หุ่นกระบอกไม้ หรือหุ่นกระบอกมือ ประเภทที่สอง เป็นประเภทที่ใช้สาย ไม่ว่าจะเป็นเชือก เส้นเอ็น เส้นด้าย ในการชักกระตุกดึงสายจากด้านบนให้ข้อต่อส่วนต่างๆ ของหุ่นกระดุกกระดิกเคลื่อนไหวราวกับมีชีวิต ที่เรียกว่า หุ่นสาย โดยบางครั้งอาจมีรูปแบบคล้ายกับหุ่นกระบอกมีไม้ค้ำ แต่มีการร้อยสายเชือกผ่านเข้าไปในกลางลำตัวและเชื่อมกับส่วนต่างๆ เพื่อกระตุกหรือดึงให้ขยับได้ ทั้งดึงจากข้างบนหรือดึงลงทางด้านล่างของตัวหุ่น และประเภทสุดท้าย คือการใช้หุ่นทั้งประเภทหุ่นกระบอก หุ่นไม้ค้ำ หุ่นมือ หรือประเภทหุ่นสาย แต่มีเทคนิคในการให้แสงไฟผ่านหุ่นนั้นให้เกิดเงาตกกระทบบนจอผ้าที่ขึงไว้เป็นฉาก อาจมีการทาสี เจาะหรือแกะสลักลวดลายบนตัวหุ่นให้มีรูหรือทำบางส่วนให้บางโปร่งแสง เมื่อผ่านลำแสงไม่ว่าจะเป็นแสงจากแหล่งธรรมชาติหรือแหล่งกำเนิดแสงแบบอื่น ก็ทำให้เงานั้นปรากฏขึ้นมา มีมิติการเคลื่อนไหวอย่างน่าอัศจรรย์ใจ เป็นสีทึบหรือสีสดใสต่างๆ กัน เรียกโดยรวมว่า หุ่นเงา หรือบางชนิดถูกเรียกว่า หนัง - หนังใหญ่ หรือ หนังตะลุง ตามชนิดและขนาดของวัสดุดั้งเดิมที่ใช้คือหนังสัตว์

เทศกาลหุ่นนานาชาติ ปี พ.ศ. ๒๕๕๖ นี้ การแสดงของประเทศไทย ด้วยเป็นประเทศเจ้าภาพ จึงได้นำเสนอการแสดงละครหุ่นจากคณะตัวแทนได้ทั้งสี่ภูมิภาค โดยมีละครหุ่นกระบอกจากภาคกลาง

การแสดงของ
สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ที่เรียกว่า หุ่นละครเล็ก ของ คณะโจหลุยส์ ได้รับเกียรติให้แสดงเป็นคณะแรกและเป็นส่วนหนึ่งของพิธีเปิดเทศกาลหุ่นในครั้งนี้อย่างตระการตา ด้วยการแสดงหุ่นที่ใช้เทคนิคการเชิดสามคน ละม้ายคล้ายแบบหุ่นบุนรากุ (Bunraku) ของญี่ปุ่น โดยในการแสดงครั้งนี้ คณะโจหลุยส์ ได้เสนอเรื่องราวเทพปกรณัมตอน “ครุฑยุดนาค” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงขนบประเพณีการแสดงแบบไทย โดยมีเนื้อเรื่อง ตัวละคร ดนตรี และลีลาศิลปะชั้นสูงของโขนละครมานำเสนอผ่านหุ่นกระบอก ทั้งด้วยความอลังการวิจิตรงดงามในการประดิษฐ์ตัวหุ่นละคร พญาครุฑ พญานาค และองค์นารายณ์ และข้อคิดและความหมายของเรื่องราว ความอาฆาตระหว่างของพญาครุฑและพญานาคสองพี่น้องร่วมบิดาเดียวกัน จนองค์นารายณ์ต้องเสด็จลงมาสร้างความปรองดองเพื่อความผาสุขสามัคคีแก่โลกและสรวงสวรรค์ต่อไป

คณะหุ่นตัวแทนจากภาคอีสานของประเทศไทยในครั้งนี้ เป็นหุ่นกระบอก “หมอลำ” ที่เน้นการเล่าเรื่องด้วยการขับร้องและเป่าแคนประกอบ อันเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นชัดเจนของทางภาคอีสาน คณะหุ่นที่เดินทางมาร่วมแสดงในครั้งนี้คือ คณะหุ่นหมอลำ “เด็กเทวดา” จากจังหวัดมหาสารคาม โดยนักแสดงเป็นกลุ่มเยาวชนที่มีความตั้งใจใช้งานศิลปะหุ่นเป็นทูตทางวัฒนธรรม มุ่งเน้นให้เยาวชนตระหนักถึงศิลปวัฒนธรรมอีสาน ผ่านทั้งความคิดและกระบวนการสร้างสรรค์ โดยใช้หุ่นกระบอกเป็นสื่อนำเสนอความพิเศษของคณะละครหุ่นหมอลำเยาวชนนี้ คือการประดิษฐ์ตัวหุ่นกระบอกด้วยการใช้วัสดุจากงานหัตถกรรมพื้นบ้านและความคิดสร้างสรรค์จากจินตนาการ เช่น การใช้กระติบใส่ข้าวเหนียวมาประดิษฐ์เป็นตัวหุ่น ใช้วัสดุอุปกรณ์พื้นบ้านอื่นๆ มาทำเป็นตัวสัตว์ต่างๆ นำเสนอการแสดงโดยใช้การลำกลอนและการเป่าแคน ผสานความน่ารักของกลุ่มเยาวชนในการผูกเรื่องราวขององคุลิมารและการแสดงด้วยคณะนักแสดงทั้งเด็กชายและเด็กหญิง การสร้างสรรค์ประดิษฐ์หุ่นด้วยวัสดุพื้นบ้านเช่นนี้ คล้ายเคียงกับศิลปะการแสดงร่วมสมัยในระยะปัจจุบัน ของคณะ “กระบองลาว” จากเวียงจันทร์ (Theatre d’objetkabong Lao - Theatre Poupee) ซึ่งคณะการแสดงประจำชาติของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวคณะนี้ ได้เดินทางมาร่วมแสดงในเทศกาลครั้งนี้ด้วย และได้รับความชื่นชอบจากผู้ชมในความแปลกใหม่ ซึ่งต่างไปจากการแสดงหุ่นกระบอก “อีป๊อก” ของลาวแต่โบราณ คณะหุ่นกระบองลาวนี้พัฒนารูปแบบการนำเสนอ โดยผ่านการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการจากกลุ่มละครหุ่นชาวฝรั่งเศส คณะตูรัก (Turak) (http://www.turak-theatre.com) จากเมืองลีออง ประเทศฝรั่งเศส มีหัวหน้าชื่อมิเชลล์ โลว์บูร์ (Michel Laubu) เป็นผู้ฝึกสอน โดยพวกเขาจะใช้วัสดุจากธรรมชาติ หรือวัสดุข้าวของที่ใช้ในครัวเรือนอย่างเช่น ลูกมะพร้าวแห้ง กระติบข้าวเหนียว นำมาสร้างสรรค์ประดิษฐ์เป็นตัวหุ่น มีเทคนิคการเชิดแบบใช้

การแสดงละครหุ่นกระบอกมือชาวเผ่า คณะเชียงใหม่ฮอบบีฮัท

การแสดงหุ่นกระบอกและสาย ของคณะหุ่นช่างฟ้อนโจ หน่า

หนึ่งถึงสามคน ต่อตัวหุ่นหนึ่งตัว การเคลื่อนไหวที่ผู้เชิดต้องฝึกฝนให้เป็นหนึ่งเดียวกัน ให้มีลีลาเคลื่อนไหวไปตามจังหวะดนตรี ที่ไม่มีบทสนทนา แต่ใช้อากัปกริยาท่าทางเพื่อให้เกิดจินตนาการในผู้ชม ทำให้งานมีความโดดเด่น และแปลกตา สามารถสื่อสารกับผู้ชมได้โดยไม่ต้องใช้ภาษาพูด เพื่อเปิดอิสระทางความคิดและการตีความ

สำหรับการแสดงคณะละครหุ่นของไทยจากทางภาคเหนือ มีด้วยกัน ๓ คณะ เริ่มด้วยคณะละครหุ่นเชียงใหม่ ฮอบบีฮัท ซึ่งเป็นคณะบุกเบิกเริ่มแรกของจังหวัดเชียงใหม่ ที่ได้เกิดและเติบโตมาเป็นเวลา ๒๐ ปีแล้ว ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๗ โดยเริ่มจากการเป็นสื่อการเรียนรู้ในการเรียนการสอนกระบวนวิชา ศิลปะหุ่นเอเชีย (The Art of Asian Puppetry) ภาควิชาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เนื่องด้วยในภาคเหนือดินแดนล้านนาไม่ปรากฏว่ามีการแสดงละครหุ่นในอดีตเหมือนเช่นภาคอื่นๆ ของประเทศไทย “หุ่นล้านนา” หรือหุ่นละครแบบของคณะฮอบบีฮัท จึงถือกำเนิดขึ้นด้วยการประยุกต์นำเอาองค์ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมของล้านนา มานำเสนอโดยผ่านตัวหุ่นละคร โดยอาศัยองค์ประกอบงานศิลปะแขนงต่างๆ ของล้านนา มาประยุกต์เข้าด้วยกันตั้งแต่งานวาดเขียนใบหน้าหุ่น งานแกะไม้ทำโครงหุ่น งานหัตถกรรมที่ใช้ในการประดิษฐ์ตัวหุ่นและเครื่องแต่งกาย ดนตรี คำพากย์บทร้องและวิธีการขับขาน รวมถึงบทละครอันมีที่มาจากเรื่องราวและตำนานต่างๆ เพื่อกระตุ้นให้นักศึกษาได้รู้จักค้นคว้าหาข้อมูลรอบตัวและนำมาประยุกต์สร้างสรรค์ เพื่อก่อให้เกิดความรักความชื่นชมในงานศิลปะของท้องถิ่นตน

คณะที่สองคือ หุ่นช่างฟ้อน ของสองสามีภริยา โจ-หน่า ซึ่งเป็นทั้งนักประดิษฐ์ นักร้อง และ

การแสดงหุ่นเงา
ของคณะละครหุ่นเงาพระจันทร์พเนจรฯ

การแสดงหุ่นเงาหนังตะลุงของภาคใต้ของไทย
คณะวาที ทรัพย์สิน

นักดนตรี ที่สามารถนำงานศิลปะที่ตนเองถนัดมานำเสนอผ่านตัวหุ่นที่ประดิษฐ์ขึ้นเอง โดยได้ศึกษาประยุกต์กลไกการเคลื่อนไหวของหุ่นหลวงของไทย มาปรับใช้กับตัวหุ่นที่มีรูปร่างหน้าตาของตัวนางละครตามเรื่องราวที่นิยมในท้องถิ่นภาคเหนือ ดนตรีและการขับร้องประกอบลีลาการฟ้อนรำของหุ่นเป็นเพลง โฟลค์ซองคำเมือง โดยไม่มีบทเจรจาหรือเรื่องราว

คณะที่สาม มีชื่อว่า คณะละครหุ่นเงาพระจันทร์ พเนจรและการเดินทางที่ไม่สิ้นสุด ซึ่งเป็นคณะละครรุ่นบุกเบิกอีกคณะหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ มีความโดดเด่นที่นำเทคนิคการแสดงแสงเงาโดยใช้คนและเทคนิคการใช้ไฟกับงานประดิษฐ์ตัวหุ่นเงามานำเสนอเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเชิงสังคม บทบาทด้านสิทธิสตรี และการพัฒนาการศึกษาเยาวชน โดยตั้งประเด็นทางสังคมให้ผู้ชมได้นึกคิด

สำหรับการแสดงหุ่นเงาตามแบบฉบับของไทยจากทางภาคใต้ ที่เรียกว่า “หนังตะลุง” มีตัวแทนจากคณะหนังตะลุงของอาจารย์วาที ทรัพย์สิน ทายาทศิลปินแห่งชาติ นายสุชาติ ทรัพย์สิน แห่งนครศรีธรรมราช มาแสดงเรื่องราวผ่านตัวหนัง ทั้งแบบขนบประเพณีและตัวละครสมัยใหม่ โดยเน้น ไหวพริบของนายหนัง ที่พากย์สด ล้อเลียนเสียดสีสังคมและการเมืองแบบหยิกแกมหยอก ซึ่งนักพากย์หุ่นทำกันมาแต่ดั้งเดิมในทุกประเทศทั่วโลก ถึงแม้อาจจะฟังยากสำหรับผู้ที่ไม่ใช่เจ้าของภาษา แต่นายหนังก็มีการแทรกมุขภาษาอังกฤษในบทสนทนาเพื่อเรียกความขบขันให้กับผู้ชมต่างชาติได้

การแสดงหนังตะลุง ยังมีในประเทศเพื่อนบ้านอาเซียนอีกหลายแห่ง ซึ่งในเทศกาลหุ่นครั้งนี้มีคณะตัวแทนจาก ชวาและบาหลี ประเทศอินโดนีเซีย มาร่วมแสดงประชันเปรียบเทียบด้วย ทำให้เกิดมุมมอง

การแสดงหุ่นเงาหนังตะลุง
ของ บาหลี อินโดนีเซีย

การแสดงหุ่นเงา วายังกุลิต ร่วมสมัย
ของ ชวา อินโดนีเซีย

การแสดงหุ่นเงา วายังกุลิต ร่วมสมัย
ของ ชวา อินโดนีเซีย

ที่น่าสนใจและได้รับการตอบรับด้วยความชื่นชมจากผู้ชมเป็นจำนวนไม่น้อย โดยการแสดงที่เป็นแบบฉบับดั้งเดิมของหนังตะลุงแบบชาวอินโดนีเซีย ที่เรียกว่า วายังกุลิต (Wayang Kulit) มีศิลปินนายหนังหรือที่เรียกว่า “ดาลัง” ชื่อ I Nyoman Sumandhi จากบาหลีพร้อมด้วยคณะนักดนตรีเครื่องประเภทตีด้วยทองเหลืองที่เรียกว่า กัมเมลัน (Gamelan) มาบรรเลงประกอบการแสดง โดยผู้ชมจะเห็นเงาปรากฏบนด้านหน้าของจอผ้าขึง นักเชิดดาลังและคณะนักดนตรีจะอยู่ด้านหลังจอ นำเสนอเรื่องราวตัวละครจากวรรณกรรม มหาภารตะ อันเป็นที่นิยมในอินโดนีเซีย พร้อมการขับร้อง การพากย์ ให้กับตัวหุ่นทุกตัว ทุกเพศทุกวัย ซึ่งต้องใช้ทักษะ ความชาญฉลาดและไหวพริบของดาลังเพียงผู้เดียว

ส่วนคณะแสดงวายังกุลิตจากชวากลาง ซึ่งเดินทางมาร่วมแสดงด้วยนั้นนำเสนอการแสดงที่ผสานกับนาฏกรรมร่วมสมัย ศิลปิน ชื่อ Nuri Aryati และคณะครอบครัว นำเสนอการแสดงที่โดดเด่นด้วยการกลับด้านการแสดง โดยหันให้นักแสดงมาปรากฏอยู่ด้านหน้าเวที ทำให้ผู้ชมได้เห็นการเชิดหนังตะลุงของดาลังที่มีอายุเพียงสิบกว่าขวบ ซึ่งแสดงทักษะได้ไม่แพ้ดาลังอาวุโสเลยทีเดียว และมีนักร้องหญิงที่มีคุณภาพเสียงการฝึกร้องแบบโอเปร่า (Opera) ร่วมแสดงด้วย Nuri ออกแบบการแสดงด้วยการประยุกต์เทคนิคผสมผสานทั้งศิลปะวายังกุลิต ศิลปะการแสดงวายังโทเป็ง (Wayang Topeng) ซึ่งเป็นนาฏศิลป์ที่ตัวละครสวมใส่หน้ากากร่ายรำ และการใช้ลีลาที่ศิลปินได้รับแรงบันดาลใจและประสบการณ์จากนาฏศิลป์ร่วมสมัยของญี่ปุ่นที่เน้นเส้นสายกล้ามเนื้อเรียกว่า การแสดงบูโต (Butoh) มาประกอบเข้าด้วยกัน ทำให้การนำเสนอมีพลวัตรน่าตื่นตาตื่นใจ

การแสดงของหุ่นสายไทยคณะเสมา

การเชิดของคณะละครหุ่นสาย สหภาพเมียนมาร์

คณะละครหุ่นของไทยอีกคณะหนึ่งที่เป็นตัวแทนจากภาคกลาง คือคณะละคร “หุ่นสายเสมา” ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นกลุ่มคณะนักแสดงที่ไม่หยุดนิ่ง ได้พัฒนาจากงานการแสดงของตน ต่อยอดมาคิดและประดิษฐ์ตัวหุ่นละครไทย ด้วยเครื่องแต่งกายแบบนาฏศิลป์ไทย แต่ใช้เทคนิคการทำให้หุ่นเคลื่อนไหวมีลีลาด้วยการควบคุมแบบประเภทหุ่นสายแบบตะวันตก ซึ่งเกิดจากความคิดริเริ่มที่ว่าหุ่นหลวงของไทย ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ซึ่งสืบไปได้ถึงครั้งกรุงศรีอยุธยานั้น พบว่าใช้เทคนิคการร้อยเส้นสายเชือกผ่านอวัยวะต่างๆ ของตัวหุ่น เพื่อให้ดึงชักขยับเคลื่อนไหวได้ แสดงให้เห็นว่าหุ่นของไทยเรานั้นก็เคยมีเทคนิคการชักด้วยเส้นสายมาแต่ในอดีตเช่นกัน เพียงแต่เป็นการดึงลงทางด้านล่าง ซึ่งต่างจากหุ่นสายของพม่าหรือหุ่นสายแบบตะวันตก ซึ่งสายและคันชักจะดึงจากทางด้านบน สำหรับเรื่องราวที่ดำเนิน การพากย์เสียง ทำนองดนตรีและการขับร้องนั้น ทางคณะหุ่นสายเสมาได้เรียบเรียงเป็นแนวไทยสากลร่วมสมัย เพื่อให้สอดรับกับเรื่องราวผ่านบทละครที่หัวหน้าคณะได้เรียบเรียงและประพันธ์ขึ้นใหม่ โดยเน้นแนวความคิดอิงปรัชญาพุทธศาสนาเพื่อเป็นคติสอนใจเยาวชน บทพากย์ใช้การบันทึกเสียงบรรยายพร้อมไปกับลีลาการชักสาย ซึ่งเป็นความคิดแนวสร้างสรรค์ที่ได้รับเสียงตอบรับที่ดีมากคณะหนึ่ง

ในขณะเดียวกัน ก็มีการแสดงหุ่นสายแบบดั้งเดิมจากสหภาพพม่า ซึ่งเป็นคณะละครหุ่นที่มาจากเมืองย่างกุ้ง (Yangon) ชื่อคณะ Htwe Oo Myanma มาแสดงการชักหุ่นสายที่มีเสน่ห์ มีการเคลื่อนไหวดุจมีชีวิตจากเส้นด้ายสายชักนับจำนวนสิบกว่าสาย โดยหุ่นสายแต่ละตัวมีลีลาการเคลื่อนไหวไม่เหมือนกัน ผู้เชิดต้องได้รับการฝึกฝนโดยเฉพาะมาเป็นอย่างดี ผู้ชมจะ

การแสดงหุ่นกระบอกมือของฟิลิปปินส์

การแสดงหุ่นกระบอกมือของประเทศสิงคโปร์

การแสดงหุ่นกระบอกมือของมาเลเซีย

เห็นได้จากการแสดงระบำแต่ละชุดที่นำมาแสดง ชุดหนึ่งตัดตอนมาจาก รามายณะ หรือ รามเกียรติ เมื่อพระราม พระลักษณ์ และนางสีดา เดินทางในป่าและพบกวางทอง ซึ่งผู้ชมสามารถเชื่อมโยงความละม้ายคล้ายเคียงกัน ของรากฐานทางวัฒนธรรมที่มีร่วมกันมายาวนานผ่านละครหุ่นได้อย่างชัดเจน

คณะละครหุ่นจากตัวแทนจากประเทศฟิลิปปินส์ คือคณะ Mulat Theatre ซึ่งเป็นครอบครัวและทายาทของอาจารย์ Amelia Bonifacio ปรมาจารย์ทางการเล่านิทานและการแต่งวรรณกรรมสำหรับเยาวชนที่มีชื่อเสียงระดับนานาชาติ คณะ Mulat Theatre นี้เน้นที่นักแสดงผู้เชิดที่เป็นเด็ก เช่นเดียวกับคณะละครหุ่น ACX Production ตัวแทนจากประเทศมาเลเซีย และคณะ Paper Monkey Theatre จากประเทศสิงคโปร์ ซึ่งเจ้าของคณะและศิลปินนักแสดงล้วนเป็นเยาวชนคนรุ่นใหม่ โดยมุ่งเน้นการแสดงหุ่นเพื่อการศึกษาเพื่อการพัฒนาเยาวชนกับชุมชน ด้วยประเทศเหล่านี้เป็นประเทศที่มีการอยู่รวมกันของหลากหลายวัฒนธรรม ทั้งคนพื้นถิ่นและชาวต่างชาติที่เข้ามาทำการค้าขาย เรื่องราวส่วนมากจึงเป็นนิทานสำหรับเด็กที่มีเรื่องเล่าส่งเสริมให้เด็กเข้าใจในอัตลักษณ์ของตนเอง เข้าใจเพื่อนและธรรมชาติแวดล้อม ที่ชีวิตของเด็กๆ ต้องประสบพบและมีปฏิสัมพันธ์ด้วย มีการขับร้องเพลงและการใช้จังหวะดนตรีที่ดึงดูดความสนใจจากเด็กๆ ตัวหุ่นเป็นตัวละครที่เด็กๆ รู้จัก ตัวสัตว์ต่างๆ มากมายหลายชนิดที่มีอากัปกริยาที่ถ่ายทอดและสร้างบรรยากาศโลกแห่งจินตนาการได้ดีกับกลุ่มผู้ชมวัยเด็ก ซึ่งนักแสดงที่เป็นมนุษย์ไม่สามารถเรียกเสียงหัวเราะของผู้ชมตัวเล็กตัวน้อยได้ดีเท่ากับเมื่อหุ่นเป็นนักแสดง นับเป็นมนต์เสน่ห์ของหุ่นละครอย่างหนึ่ง ที่ทำให้ครอบครัวที่มีลูกหลานเด็กๆ พากันมานั่งเรียงรายหน้าเวที

วันสุดท้ายของเทศกาล ละครหุ่นตระการตาอาเซียน ครั้งนี้ มีการแสดงหุ่นน้ำ จากสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ที่มีหลงเหลืออยู่ประเทศเดียวในโลกที่ใช้ น้ำ เป็นเวทีการแสดงหุ่นละคร เป็นการแสดงให้เห็นวิถีชีวิตของผู้คนที่อยู่ริมน้ำ จึงมี “น้ำ” เป็นสัญลักษณ์สำคัญในมิติทางวัฒนธรรม ก่อนหน้านี้การแสดงหุ่นในเวียดนาม มีทั้งการแสดงหุ่นบก แบบหุ่นกระบอกที่มาจากกลุ่มชนชาติพันธุ์ที่อาศัยในเวียดนาม และยังมีหุ่นกระบอกแบบยุโรปเมื่อครั้งได้รับต้นแบบจากประเทศเชคโกสโลวาเกีย ภายหลังการแสดงหุ่นกระบอกน้ำได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ และได้รับการฟื้นฟู จนหุ่นกระบอกน้ำกลายมาเป็นการแสดงที่อยู่ระดับแนวหน้าของชาติ โดยในครั้งนี้ คณะละครหุ่นที่เป็นตัวแทน เป็นคณะหุ่นประจำชาติ Vietnam National Puppetry Theatre จากกรุงฮานอย

การแสดงละครหุ่นน้ำของสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม

มาสร้างเสน่ห์ความตระการตาปิดท้ายเทศกาลด้วยการแสดงหุ่นน้ำ ชุดตัวสิงโตและเต่า เล่นน้ำ อันเป็นสัญลักษณ์แห่งความมั่งคั่ง ความยืนยาว และนกเฟื่องที่เป็นสัญลักษณ์แห่งคู่ความรัก ที่โดดเด่นที่สุดคือ ตัวมังกรพ่นน้ำ และพ่นพลุไฟ

การจัดเทศกาลหุ่นละครครั้งนี้นับเป็นการจัดเทศกาลหุ่นครั้งแรกในจังหวัดเชียงใหม่อันได้ชื่อว่าเป็นเมืองแห่งวัฒนธรรม ที่เน้นเฉพาะวัฒนธรรมการแสดงหุ่นละคร ถือว่าผู้ที่สนใจทั้งจากในวงการศิลปะละครหุ่นเองหรือแขนงที่ใกล้เคียง รวมทั้งสาธารณชนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ทั้งที่อาศัยอยู่และเป็นนักท่องเที่ยวให้ความสนใจเป็นจำนวนมาก และที่น่ารักคือผู้ชมพากันมาเป็นครอบครัว มีทุกเพศทุกวัย ตั้งแต่เล็กสุดจนวัยสูงสุด แสดงให้เห็นว่ามีผู้ชมที่ให้ความสนใจในศิลปะการแสดงแขนงนี้ไม่น้อย อาจกล่าวได้ว่า ศิลปะละครหุ่นได้มาสร้างความสัมพันธ์อันดีงามระหว่างประเทศเพื่อนบ้านในกลุ่มประเทศอาเซียน เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในวัฒนธรรมของกันและกัน และหวังว่าในอนาคต คณะผู้จัดคงจะมีโครงการเทศกาลหุ่นนานาชาติเช่นนี้อีกและขยายจำนวนคณะศิลปินรับเชิญจากกลุ่มประเทศอาเซียนเป็น “อาเซียนบวกสาม” คือจาก จีน ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้ เพื่อให้ผู้ชมได้รอติดตามกันต่อไป

เด็กๆ ตื่นเต้นกับการได้ลองจับหุ่นสาย ของคณะหุ่นสายเสมาของไทย

ผู้มาชมละครหุ่นล้านนา คณะเชียงใหม่ฮอบบีฮัท

วิวาห์บาบ๋ารดกวัฒนธรรมอันดามัน

เรื่อง : ยุทธพงษ์ ต้นประดู่

เกาะภูเก็ตเมืองแห่งอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เลิศล้ำด้วยวัฒนธรรมวิถีชีวิต เป็นเบ้าหลอมวัฒนธรรมอันสูงค่า และเป็นฟันเฟืองตัวเล็ก ๆ ที่ช่วยผลักดันประเทศไทยให้ผ่านวิกฤตการณ์ต่าง ๆ หลายยุคหลายสมัย เนื่องด้วยชาวภูเก็ตส่วนใหญ่เป็นคนมีน้ำใจไมตรี โอบอ้อมอารี ขยันทำมาหากิน ช่างคิดช่างเจรจา รักความก้าวหน้า เปลี่ยนจากเกาะที่เต็มไปด้วยป่าดงดิบ และผ่านศึกสงครามหลายครั้งหลายหน ฝ่าวิกฤตทางการเมือง เศรษฐกิจมาหลายครั้ง และในปัจจุบันเปรียบเสมือนเกาะแก้วเกาะสวรรค์ สมกับฉายานาม “ไข่มุกอันดามัน สวรรค์เมืองใต้ หาดทรายสีทอง สองวีรสตรีบารมีหลวงพ่อแช่ม”

ในด้านของวัฒนธรรมนั้น ถ้ามองดูผิวเผินจะไม่พบสิ่งใดในความเป็นภูเก็ต ตรงกันข้ามถ้ามองอย่างพินิจพิเคราะห์แล้ว จะพบว่าภูเก็ตนั้นมีวัฒนธรรมที่หลากหลายผสมผสานกลมกลืนอย่างลงตัว ซึ่งไม่แพ้จังหวัดใดของประเทศไทย

อาจารย์ยุทธพงษ์ ต้นประดู่ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต

กระผมเป็นคนกรุงเทพฯ โดยกำเนิด และได้มีโอกาสสัมผัสประสบการณ์ (Experience) ที่หลากหลายของจังหวัดภูเก็ต และได้สัมผัสวิถีชีวิตแบบบาบ๋า (Baba) มาโดยตลอด ทำให้หลงเสน่ห์ในความสวยงามและทำให้เข้าใจความหมายของคำว่าวัฒนธรรม (Culture) มากยิ่งขึ้น

"บาบ๋า (Baba)" หมายถึง ลูกผสมระหว่างชาวจีนและหญิงชาวภูเก็ต สืบเนื่องจากสมัยรัชกาลที่ 3 มีชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งหลักในภูเก็ตจำนวนมาก อิทธิพลของวัฒนธรรมจีนจึงเข้ามาผสมผสานจนกลมกลืนไปกับวิถีชีวิตชาวภูเก็ต ทั้งด้านการแต่งกาย อาหาร พิธีกรรม ฯลฯ

วิวาห์บาบ๋าสีสันของชาวภูเก็ต การเข้ามาของคนจีนจำนวนมากตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 จนถึงรัชกาลที่ 5 ทำให้เกิดลูกผสมที่เกิดจากการแต่งงานของหนุ่มชาวจีนกับหญิงชาวภูเก็ต การผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมไทยจากฝ่ายแม่และวัฒนธรรมจีนจากฝ่ายพ่อ ทำให้เกิดประเพณีบางอย่างที่แตกต่างไปจากชาวเพอรานากันในปีนังและสิงคโปร์ จนกลายเป็นเอกลักษณ์ประจำถิ่น ประเพณีการแต่งงานที่เกิดจากวัฒนธรรมของชาวจีนในภูเก็ตผสมผสานกับวัฒนธรรมไทยจึงเกิดเป็นวิวาห์บาบ๋า

ถนนถลางเป็นย่านธุรกิจเก่าแก่ของชาวจีนในจังหวัดภูเก็ต ชาวจีนเหล่านี้ส่วนใหญ่อพยพมาจากปีนัง

บางครอบครัวมีญาติอยู่ที่ปีนัง วิถีชีวิตจึงคล้ายกับคนปีนังจนเกือบแยกกันไม่ออก ซึ่งย่านเมืองเก่านี้ถือเป็นย่านประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรมของชาวภูเก็ต ไม่ว่าจะเป็นด้านสถาปัตยกรรม ประเพณีท้องถิ่น วัฒนธรรม ด้านภาษา อาหารและการแต่งกาย

การแต่งงานแบบจีนโบราณยุคนี้ เป็นที่นิยมของชาวภูเก็ตเชื้อสายจีนฮกเกี้ยนในอดีตย้อนหลังไม่ต่ำกว่า 70 – 80 ปี (ประมาณปีพ.ศ. 2460) เป็นสมัยที่ชาวจีนมีอิทธิพลมากในเมืองภูเก็ต และบางส่วนได้รับอิทธิพลจากปีนัง

เด็กผู้หญิงภูเก็ตสมัยก่อน เมื่ออายุครบ 12 ปีแล้ว จะเก็บตัวอยู่ในบ้านไม่สามารถไปพบผู้ใดได้ ญาติผู้ใหญ่จะไม่ให้ออกมาเที่ยวเล่นนอกบ้านได้อีก เพราะถือว่าเข้าสู่วัยสาว ต้องได้รับการอบรมสั่งสอนเรื่องการบ้านการเรือน การทำกับข้าว ตัดเย็บเสื้อผ้า พร้อมที่จะปฏิบัติหน้าที่เป็นภรรยาเมื่อได้ออกเรือน เมื่อสาว ๆ ถูกเก็บตัว ผู้ชายไม่ค่อยได้พบลูกสาวบ้านใดง่าย ๆ การแต่งงานจึงต้องผ่านคนกลางคือแม่สื่อ (อึ่มหลาง : Matchmaker) เป็นผู้ที่ทำหน้าที่จับคู่ให้กับชายหญิงซึ่งผู้ที่ทำหน้าที่นี้ไม่ใช่ว่าใคร ๆ ก็ทำได้ เพราะต้องเป็นผู้ที่มีคุณบัติพิเศษในการพูดหว่านล้อมให้ฝ่ายพ่อแม่เจ้าสาวหรือฝ่ายพ่อแม่เจ้าบ่าวตกลงให้ทั้งคู่แต่งงานกันได้ อึ่มหลางต้องเป็นผู้มีวาทศิลป์ในการพูด โน้มน้าวจิตใจให้เกิดการยอมรับจากทั้งสองฝ่าย หรือกรณีลูกสาวหรือลูกชายบ้านใดมีอายุมากแล้วยังไม่ได้แต่งงาน พ่อแม่ก็จะบอกอึ่มหลางให้หาผู้ชายดี (โฮเกี๋ย) หรือผู้หญิงที่ดี ๆ มีคุณสมบัติ มาให้ลูกบ่าวหรือลูกสาวของตน ถ้าเจรจาสำเร็จไม่ว่าจะเป็นด้วยวิธีการใด อึ่มหลางจะต้องได้รับอั่งเปา และขาหมูอย่างดี (ขาหลัง) 1 ขา นอกจากนี้คุณสมบัติอีกอย่างหนึ่งที่ถือกันมากในกลุ่มชาวจีนฮกเกี้ยนคือ ไม่แต่งงานในกลุ่มแซ่เดียวกัน

วิธีการโป่ เป็นการเล่าถึงคุณสมบัติที่ดีของฝ่ายชายหรือฝ่ายหญิงให้อีกฝ่ายหนึ่งรับรู้ เพื่อการพิจารณารับเป็นลูกเขยหรือลูกสะใภ้

การแอบดูตัว การดูตัวของฝ่ายชายและฝ่ายหญิง เป็นการกระทำที่ต้องแอบซ่อนไม่ให้อีกฝ่ายรู้ตัว จึงต้องทำทีว่าให้ไปทำธุระเอาของไปให้ที่บ้านฝ่ายหญิง

การจัดงานแต่งถือเป็นงานมงคลสำคัญในชีวิตของเจ้าบ่าวเจ้าสาว และชาวภูเก็ตถือว่าการที่สามารถเลี้ยงลูกจนได้แต่งงาน ถือเป็นความสำเร็จอย่างหนึ่งของพ่อแม่ ฉะนั้นถ้าบ้านใดลูกสาวได้แต่งงานต้องประกาศให้ทุกคนรับรู้ โดยใช้คณะดนตรีจีนนำหน้าขบวนแห่ คนทั่วไปเมื่อได้ยินเสียงจะวิ่งมาดู ชาวภูเก็ตจะเลียนเสียงดนตรีจีนประกอบงานมงคลสมรสว่า “ตีต่อตีเฉ้ง” คำนี้จึงเป็นคำใช้เฉพาะงานแต่งงาน อาจจะเป็นข้อต่อรองอย่างหนึ่งของฝ่ายเจ้าสาว คือเจ้าบ่าวมีเงินจะจ้างวงดนตรีมานำหน้าเจ้าสาวหรือไม่ ถ้าไม่มีอาจไม่ตกลงก็ได้

เมื่อฝ่ายชายและฝ่ายหญิงตกลงใจตามที่อึ่มหลางเสนอแล้วอึ่มหลางหรือญาติผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าบ่าวจะไปถามเรื่องปี วัน ของสองฝ่ายว่าสมพงษ์กันมากน้อยเพียงใด อาจไปวัดไทย หรือศาลเจ้าจีนก็ได้

เมื่อการทำนาย ทำนายว่าดี เหมาะสม จะทำให้เจริญ มีโชคลาภ เป็นเนื้อคู่ที่แท้จริง อึ่มหลางก็จะมาฟังข่าวและนำไปบอกฝ่ายเจ้าสาวให้เตรียมตัวกำหนดวันที่จะแลกแหวนและแต่งงาน

การแลกแหวน เป็นการรับประกันอย่างหนึ่งว่าจะเกิดพิธีการแต่งงานขึ้นอย่างแน่นอน คือทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงจะเตรียมแหวนมาแลกซึ่งกันและกัน แต่ว่าที่เจ้าบ่าวและว่าที่เจ้าสาวไม่ได้มาทำพิธีสวมแหวนหมั้นด้วยตนเองเช่นปัจจุบัน อึ่มหลางและญาติผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าบ่าวจะเตรียมแหวน แหวนที่นำไปแลกทั้งสองฝ่ายต้องนำมาผูกด้วยด้ายแดงที่วงแหวน และนำแหวนมาห่อกระดาษแดงนำไปบ้านเจ้าสาวพร้อมด้วยขนมที่เป็นมงคล เช่น ขนมถ่อต่าวถึง หยุ่นถึง อั้งโจ้ว ผ่างเปี้ย น้ำตาลกรวด จันอับ มีกระดาษแดงตัดเป็นรูปดอกไม้สวยงามรองที่ก้นภาชนะที่ใส่ขนม (เสี่ยหนา)

ในพิธีแลกแหวน อึ่มหลางและฝ่ายเจ้าสาวหาฤกษ์แต่งงานและกำหนดวันแต่งงาน การกำหนดวันก็ถือตามธรรมเนียมไทยคือจะแต่งในเดือนมงคล เช่น เดือนหก เดือนเก้า เดือนสิบสอง ในระยะก่อนที่ถึงวันแต่งงานเจ้าสาวต้องเตรียมที่นอน หมอน มุ้ง ดอกไม้ประดับห้องเจ้าสาว และเครื่องใช้ต่างๆ ที่เตรียมไว้ล่วงหน้าเพราะห้องเจ้าสาวจะเป็นห้องที่สวยที่สุดของบ้าน ทุกคนที่มาในงานจะต้องมาดูห้องเจ้าสาว เจ้าสาวต้องเปิดให้ทุกคนที่เข้ามาร่วมงานเข้าชมห้องได้ล่วงหน้าอย่างน้อยสามวันก่อนแต่งงาน

วันแต่งงาน ประเพณีเริ่มจากบ้านเจ้าบ่าว ก่อนเจ้าบ่าวจะออกจากบ้านจะต้องมีการจุดประทัด จากนั้นขบวนเจ้าบ่าวจะเดินทางไปบ้านเจ้าสาว ถ้าบ้านเจ้าบ่าวห่างจากบ้านเจ้าสาวมากก็มักใช้พาหนะ เซานลังเฉี้ย(รถลากแบบจีน) ฟรือรถเก๋ง(รถปาเก้) ถ้าเจ้าบ่าวกับเจ้าสาวบ้านใกล้กัน เจ้าบ่าวอาจนำขบวนเดินจากบ้านเจ้าบ่าวมาบ้านเจ้าสาว ขบวนเจ้าบ่าวจะมีญาติผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าบ่าวเป็นผู้ถือขันหมากนำหน้าขบวนถัดมาเป็นเจ้าบ่าวและอึ่มหลาง ตามด้วยผู้ถือเสี่ยหนา 2 ใบ (ปิ่นโตจักสานจากไม้ไผ่ ทาสีสวยงาม) ใบหนึ่งบรรจุธูปเทียนและอีกใบหนึ่งบรรจุชุดน้ำชา เมื่อถึงบ้านเจ้าสาวจะมีการจุดประทัดรับเจ้าบ่าวที่หน้าบ้านเจ้าสาวแล้วนำเจ้าบ่าวเข้าบ้าน

เจ้าบ่าวเดินเข้าบ้านเจ้าสาว ญาติฝ่ายเจ้าสาวจัดเด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิงมารอรับโดยถือพานบุหรี่ 1 คู่ เจ้าบ่าวรับบุหรี่ แล้วยื่นอังเปาให้แก่เด็กทั้งสอง ญาติฝ่ายเจ้าสาวเชื้อเชิญเจ้าบ่าวและญาติฝ่ายเจ้าบ่าวเข้ามาในบ้าน

อึ่มหลางนำเจ้าบ่าวเข้าบ้าน อึ่มหลางหรือญาติผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าบ่าวจะส่งขันหมากให้แม่เจ้าสาว ภายในขันหมากประกอบด้วยหมากพลู 15 คำ ถุงเงิน ถุงทอง 12 บาท ดอกรักและดอกดาวเรือง หลังจากนั้นเพื่อนเจ้าบ่าวจะส่งเสี่ยหนาให้อึ่มหลาง (เสี่ยหนาขนาด 2 ชั้น บรรจุน้ำชา 5 รส หมายถึง ความรักของบ่าวสาวให้ยั่งยืนตลอดไป ปรุงจากของหวาน 5 ชนิด ได้แก่ ใบชา อังโจ๊ น้ำตาลกรวด เง็งแหง้ง และตังกั่วเต๋) อึ่มหลางจะเป็นผู้ส่งเซี่ยหนาให้กับญาติฝ่ายเจ้าสาว และจะต้องพูดว่า “เสี่ยหนานี้บรรจุน้ำชา 5 รส ซึ่งหมายถึงให้ความรักของคู่บ่าวสาวยั่งยืนตลอดไป”

เมื่อได้ฤกษ์งามยามดีแล้ว อึ่มหลางนำเจ้าบ่าวเข้าไปรับเจ้าสาวข้างในห้อง ในวันนี้ลูกสาวชาวภูเก็ตถือว่าเป็นวันสำคัญของชีวิต เจ้าสาวจะสวมชุดพิเศษ ถ้าเจ้าสาวเชื้อสายฮกเกี้ยน สวมชุดครุย นิยมใช้สีชมพูหรือส้มอมชมพู เจ้าบ่าวสวมชุดแบบสากล หรือชุดนายเหมืองก็ได้ถ้าเจ้าสาวเป็นจีนเชื้อสายจากแผ่นดินใหญ่โดยตรง จะต้องแต่งแบบฮ่องกง คือมีชุดคลุมหน้า เจ้าบ่าวสวมชุดครุยรุ่มร่ามแบบฮ่องเต้ก็ได้แล้วแต่ความนิยม

เมื่อเข้าไปข้างใน เพื่อนเจ้าบ่าว ญาติผู้ใหญ่เดินตามเข้าไปในบ้าน เจ้าสาวนั่งอยู่ด้วย อึ่มหลางแนะนำนี่คือเจ้าสาวของตน เจ้าสาวลุกขึ้นยืนคารวะซึ่งกันและกัน เจ้าบ่าวยื่นผ้าเช็ดหน้าให้เจ้าสาว เจ้าสาวรับผ้าเช็ดหน้าแล้วลุกขึ้นยืน เจ้าบ่าวนำเจ้าสาวออกมาจากห้อง

อึ่มหลางนำคู่บ่าวสาวมาไหว้เทวดาหน้าบ้าน เพื่อนเจ้าบ่าวจุดเทียน จุดธูปใหญ่ 3 ดอก ส่งให้คุณพ่อเจ้าสาวไหว้ เสร็จแล้วส่งต่อให้คุณแม่เจ้าสาว เมื่อคุณแม่ไหว้เสร็จจึงส่งธูปให้เพื่อนเจ้าบ่าวนำไปปัก (เพื่อนเจ้าบ่าว 2 คน คนหนึ่งจุดธูป อีกคนหนึ่งจะรับธูปไปปัก) หลังจากนั้นเพื่อนเจ้าบ่าวจุดธูปเล็กให้เจ้าบ่าวเจ้าสาวคนละ 3 ดอก เพื่อไหว้เทวดา (ขณะไหว้เทวดา แตรจีนเป่าบรรเลง) เมื่อก่อนอึ่มหลางจะบอกให้เจ้าบ่าวเจ้าสาวคุกเข้าไหว้เทวดา 12 ครั้ง แต่ปัจจุบันสามารถยืนไหว้ได้ สำหรับความหมายของการไหว้เทวดา 12 ครั้งนั้น คำว่า 12 หรือจับหยี่ป้าย ถือเป็นความกตัญญูกตเวที ขณะไหว้เทวดา เจ้าบ่าวอยู่ทางซ้ายมือของเจ้าสาว ทั้งนี้เพราะชาวจีนถือว่ามือซ้ายซึ่งเป็นมือที่ถือถ้วยข้าวเป็นใหญ่กว่ามือขวาที่ถือตะเกียบ

เมื่อไหว้เทวดาเสร็จ เพื่อนเจ้าบ่าวรับธูปไปปักและจุดธูปให้บ่าวสาวอีกคนละ 3 ดอกเพื่อไหว้พระในบ้าน จากนั้นพ่อแม่เจ้าสาวเดินนำบ่าวสาวไปไหว้บรรพบุรุษ โดยเพื่อนเจ้าบ่าวจุดธูปให้เจ้าบ่าวเจ้าสาวอีกคนละ 3 ดอก

คนภูเก็ตสืบเชื้อสายมาจากจีน มักจะนับถือพระ เจ้าที่ เทวดาฟ้าดิน ดังนั้นในวันมงคลจะมีการไหว้เง็กเซียนฮ่องเต้ซึ่งถือว่าเป็นเทวดาผู้ใหญ่ซึ่งถือว่าบังคับบัญชาเทวดาทั้งหลาย ทั้งนี้เพราะเชื่อว่าการเลี้ยงลูกมาจนเติบใหญ่มีครอบครับเป็นหลักเป็นฐานก็เพราะได้รับการคุ้มครองดูแลจากเทวดาฟ้าดิน

หลังจากไหว้เทวดาที่หน้าบ้าน ไหว้พระในบ้าน ต่อด้วยไหว้บรรพบุรุษ จะเป็นพิธีไหว้พ่อแม่เจ้าสาว และญาติผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าสาว

พิธีล้างเก้าอี้ อึ่มหลางนำคุณพ่อคุณแม่เจ้าสาวมาที่เก้าอี้เพื่อทำพิธีผ่างเต๋โดยเจ้าสาวและเจ้าบ่าวต้องปัดที่นั่งให้คุณพ่อคุณแม่เจ้าสาวก่อนที่จะนั่งอึ่มหลางจะยื่นผ้าเช็ดหน้าให้เจ้าบ่าวเจ้าสาว เจ้าบ่าวเจ้าสาวจะหยิบที่มุมผ้าเช็ดหน้ามุมบนสองมุม แล้วกวาดไปที่เก้าอี้จากขวามาซ้าย 3 ครั้ง แล้วพับผ้าเช็ดหน้าเป็นรูปสามเหลี่ยมวางบนเก้าอี้ เพื่อเจ้าบ่าวเรียกให้คุณพ่อคุณแม่เจ้าสาวนั่งที่เก้าอี้ พ่อเจ้าสาวและแม่เจ้าสาวจะดึงผ้าเช็ดหน้าออกมาถือไว้ (วางไว้บนตัก) แล้วจึงนั่งลงบนเก้าอี้เพื่อรับไหว้

พิธีผ่างเต๋ คุณพ่อนั่งทางซ้าย คุณแม่นั่งทางขวา เจ้าบ่าวเจ้าสาวไหว้พ่อแม่พร้อมกัน เพื่อเจ้าบ่าวยื่นถ้วยน้ำชาให้เจ้าบ่าวเจ้าสาวคารวะ คุณพ่อคุณแม่รับไหว้ด้วยการยกถ้วยน้ำชาขึ้นดื่ม พร้อมวางซองอั่งเปา หรือของมีค่าอื่น ๆ เช่น โฉนดที่ดิน เพชร ทองลงในถาดน้ำชา เพื่อนเจ้าบ่าวจะบอกแก่คนทั่วไปว่าพ่อแม่เจ้าบ่าวให้อะไรบ้าง จากนั้นก็ไหว้อาแป๊ะ อาอึ้ม พี่เจ้าสาวที่ยังไม่ได้แต่งงาน เจ้าบ่าว เจ้าสาวจะส่งผ้าคู่ให้พี่เจ้าสาว

อึ่มหลางเชิญคุณพ่อคุณแม่เจ้าสาวส่งเจ้าบ่าวสาวขึ้นรถแล้วเชิญทุกคนร่วมงานเลี้ยง เจ้าบ่าวเจ้าสาวขึ้นรถลาก หรือรถเก๋ง (รถปาเก้) ไปไหว้เจ้าแม่กวนอิมที่อ๊ามปุดจ้อตามประเพณีนิยม พร้อมด้วยญาติผู้ใหญ่ของเจ้าบ่าวเจ้าสาว

พิธีกรรมในอ๊าม เพื่อนเจ้าบ่าวจุดเทียนจุดธูปให้เจ้าบ่าวเจ้าสาวคนละ 3 ดอก อิ๋มหลาง เจ้าบ่าว เจ้าสาวไหว้พระ เพื่อนเจ้าบ่าวรับธูปจากเจ้าบ่าวและเจ้าสาวไปปักในกระถางธูป เจ้าบ่าวและเจ้าสาวออกจากอ๊ามเพื่อไปรับไหว้ที่บ้านเจ้าบ่าวต่อไป เป็นอันเสร็จพิธีวันแต่งงาน

พิธีหกวัน พิธีนี้จะจัดหลังจากแต่งงานไปแล้วหกวัน ส่วนใหญ่ผู้หญิงจะแต่งงานไปอยู่กับฝ่ายเจ้าบ่าว แต่ถ้าบ้านเจ้าสาวไม่มีลูกชายและต้องการที่จะให้ลูกเขยเข้ามาช่วยดูแลกิจการแทนตน ก็จะพาลูกเขยเข้าบ้าน เรียกว่า “เค็วเกี่ยช่าย” ดังข้อความตอนหนึ่งในหนังสือซินแขะเมืองทุ่งคา เล่าถึงการแต่งงานให้ลูกเขยเข้าบ้าน เนื่องจากเถ้าแก่อ๋องไม่สบายมาก มีเพียงลูกสาวสองคน ไม่มีลูกชาย อยากได้ลูกเขยเข้ามาช่วยงาน เถ้าแก่อ๋องกล่าวกับภรรยาของเขาว่า “เธอช่วยดูแลเรื่องเงินทอง ให้ลูกเขยช่วยดูแลงาน โหง๊ยเกี้ยวอาจจะช่วยเธอและสามีเขาได้ ถ้าเป็นแบบนี้ฉันคงตายตาหลับ”

ฉะนั้นถ้าลูกสาวแต่งงานออกเรือนไปอยู่กับฝ่ายสามี เมื่อครบหกวัน เจ้าสาวจะต้องกลับมาเยี่ยมบ้านพ่อแม่ โดยฝ่ายเจ้าบ่าวจะนำขนมสำคัญมาในพิธีกรรมนี้ คือ อั้งโจ้แดงร้อยเชือก วนรอบขนมเหนียวกวน (บี้โก้) สีชมพู ฝ่ายบ้านเจ้าสาวจะออกมาต้อนรับและนำเข้าไปในบ้าน และเลี้ยงด้วยขนมอี๋ (ขนมบัวลอย) เป็นอย่างไรกันบ้างครับสำหรับภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรมของชาวภูเก็ต “วิวาห์บาบ๋า” ซึ่งจากการเปลี่ยนแปลงของกระแสวัฒนธรรมและของบริบททางสังคมนั้น ส่งผลให้ชาวจังหวัดภูเก็ตให้ร่วมร่วมมือในขอบข่ายภาระงานในทุกๆ กระบวนการโดยมิหวังผลตอบแทน เป็นการร่วมมือกันทำงานวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ เป็นการร่วมมือกันอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมให้ยั่งยืนคู่ผืนแผ่นดินไทยต่อไป

สุดท้ายนี้กระผมอาจารย์ยุทธพงษ์ ต้นประดู่ ในฐานะของผู้รวบรวมเรื่อง “วิวาห์บาบ๋า” เป็นเรื่องแรกและเรื่องต่อๆ ไป ขออนุญาตเป็นบุคคลที่ประสานเรื่องราวด้านวัฒนธรรมให้กับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน เครือข่ายและผู้สนใจงานด้านวัฒนธรรมต่อไป ขอบคุณครับ

นครพนม-ท่าแขก-สะหวันเขต-มุกดาหาร-พระธาตุพนม

เมืองในประวัติศาสตร์สองฝั่งโขง (ตอนที่ 1)

เรื่อง : สมโชติ อ๋องสกุล

1. เชียงใหม่-สุวรรณภูมิ-นครพนม-ท่าแขก-สะหวันเขต-มุกดาหาร-ธาตุพนม

ช่วงวันหยุดราชการ ฉัตรมงคล-พืชมงคล 2555 และช่วงนักศึกษาวิชา History of Ethnics in Thai Education ภาคฤดูร้อน/2554 ออกภาคสนามเก็บข้อมูลในพื้นที่ ผมและศ.สรัสวดี ได้มีโอกาสเดินทางไปสำรวจร่อยรอยประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมสองฝั่งแม่น้ำโขงคือ ด้านฝั่งขวาที่นครพนมและธาตุพนม ฝั่งซ้ายที่ท่าแขก แขวงคำม่วน และแขวงสะหวันเขต โดย “บิน”ด้วย Air Asia จากสนามบินนานาชาติเชียงใหม่ไปสนามบินนานาชาติสุวรรณภูมิ จากสนามบินนานาชาติสุวรรณภูมิไปสนามบินนานาชาตินครพนม พักที่นครพนม 1 คืน ข้ามแม่น้ำโขงทางเรือไปขึ้นที่ท่าแขก แขวงคำม่วน สปป.ลาว พักที่ท่าแขกแขวงคำม่วน 1 คืน เดินทางต่อไปแขวงสะหวันเขต สปป.ลาว พักที่แขวงสะหวันเขต สปป.ลาว 2 คืน นั่งรถโดยสารระหว่างประเทศข้ามสะพานข้ามแม่น้ำโขงจากสะหวันเขตเข้ามุกดาหาร ต่อรถโดยสารระหว่างจังหวัดจากมุกดาหารไปอำเภอธาตุพนม พักที่อำเภอธาตุนครพนม 1 คืน

รุ่งขึ้นนั่งรถสามล้อเครื่องไปไหว้พระธาตุเรณูอำเภอเรณูนคร แล้วนั่งรถสองแถวเข้านครพนมแวะเยี่ยมพี่สุวรรณ ทิมมณี แล้ว “บิน”จากสนามบินนานาชาตินครพนมกลับสนามบินนานาชาติสุวรรณภูมิและสนามบินนานาชาติเชียงใหม่ โดยมีรายละเอียดขอบันทึกไว้ตามลำดับดังนี้

รองศาสตราจารย์ สมโชติ อ๋องสกุล อาจารย์ประจำคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

2. เครือข่ายในนครพนม

ช่วงสงครามเวียดนามร้อนแรง วันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ.2518 พระธาตุพนมได้พังลงมา พี่สุวรรณ ทิมมณี ซึ่งเป็น “เขย” นครพนม ขณะเรียนปริญญาตรีสาขาบริหารการศึกษา วิชาเอกประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ได้นำผู้เขียนไปนมัสการพระธาตุพนมในสภาพพังทลายลงมา ดังนั้นเมื่อมีกำหนดการจะเดินทางไปนครพนมก็ได้จดหมายแจ้งให้พี่สุวรรณ ทิมมณี ซึ่งเกษียณราชการแล้วได้รับทราบ

ผมทราบต่อมาภายหลังว่า เมื่อได้รับข่าวจากผม พี่สุวรรณได้เดินทางไปอำเภอนาแก เพื่อนัดหมาย ผอ.ประมง ไตรยราช เพื่อนร่วมรุ่นวิชาเอกประวัติศาสตร์ประสานมิตรอีกคนหนึ่งเพื่อเตรียมรับ ผอ.ประมง ไตรยราช ผู้มีเครือข่ายทั่วสองฝั่งแม่น้ำโขงได้เตรียมการต้อนรับ เช่นเตรียมพาไปพักที่พักพิเศษในแขวงคำม่วน ฯลฯ ระหว่างเตรียมการได้ดื่มเบียร์มากจนพี่สุวรรณ ทิมมณีวัย 80 ปีต้องเมาเบียร์ ลืมมือถือทิ้งไว้ที่อำเภอนาแก จังหวัดนครพนมทำให้ไม่สามารถสื่อสารกันได้

4 พฤษภาคม 2555 ก่อนขึ้นเครื่อง และ เมื่อไปถึงสนามบินนานาชาตินครพนมได้พยายามโทร. ติดต่อพี่สุวรรณ ทิมมณี ปรากฏว่าติดต่อกันไม่ได้ จึงติดต่อผ่าน ดร.คำพันธ์ อัครเนตร รอง ผอ.สพป. มุกดาหาร (ช่วงเป็นครูใหญ่โรงเรียนนากะทึม สปอ. นาหว้า จ.นครพนม ลาศึกษาต่อปริญญาโทสาขาบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จบแล้วศึกษาต่อ

ปริญญาเอกมหาวิทยาลัยนเรศวร ประมาณ ปี 2553 ดำรงตำแหน่งรอง ผอ. สพป.นครพนม ปี 2554 ย้ายเป็น รอง ผอ.สพป.มุกดาหาร) แต่เป็นคนรุ่นห่างกันไม่รู้จักกันติดต่อกันไม่ได้ เราทั้งสอง จึงต้องเดินหน้าตามแผนการเดินทางที่กำหนดไว้ โดยขึ้นรถตู้บริการจากสนามบินเข้าไปในเมืองนครพนมคนละ 100 บาท

3. ชมเมืองนครพนมและถนนคนเดินริมแม่น้ำโขง

เมื่อถึงโรงแรม 777 (ตองเจ็ด โฮมเทล) ที่พักเปิดใหม่ในนครพนมที่จองทางโทรศัพท์ล่วงหน้าแล้ว เจ้าหน้าที่บอกว่าห้องเต็มเพราะมีการเปลี่ยนวันเข้าพัก ระหว่างนั้นมีแขกโทรมาแจ้งเจ้าหน้าที่โรงแรมว่าเขาขอเลื่อนวันเข้าพัก จึงมีห้องว่างให้เราได้เข้าพัก (คืนละ 550-750 บาท)

จากนั้นแต่งชุดถีบจักรยานเตรียมเช่าจักรยานของโรงแรมเพื่อถีบรถชมเมืองนครพนม ดร.คำพันธ์ อัครเนตร รอง ผอ.สพป.มุกดาหารโทรนัดหมายว่าจะเข้ามารับ รอพักหนึ่งก็ได้พบกัน ดร.คำพันธ์มาพร้อมกับสับปะรดกวน “ของดีอำเภอท่าอุเทน” และขับรถยนต์นำชมเมืองนครพนมโดยเฉพาะถนน เลียบแม่น้ำโขงจากที่ตั้งสถานที่ราชการ ผ่านจวนผู้ว่าฯหลังเก่า สถานีตำรวจ ฯลฯ ขึ้นไปทางเหนือแวะที่ชุมชนคริสต์คาทอลิกซึ่งมีโบสถ์ใหญ่ โรงเรียนใหญ่และชุมชนหนาแน่น ส่วนใหญ่เป็นญวนเก่า (บ้านเกิดของ ดร.คนหนึ่งใน ศศ.มช. เกษียณเมื่อ 2554) จากนั้นไปสะพานข้ามแม่น้ำโขงนครพนม-แขวงเชียงม่วน สปป.ลาว ซึ่งอยู่ที่บ้านห้อม ตำบลอาจสามารถ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม เปิดใช้อย่างเป็นทางการเมื่อ 11 พ.ย. 2554 เพื่อแนะนำสถานีรถโดยสารระหว่างประเทศไป สปป.ลาว

สะพานมิตรภาพไทย-ลาว ข้ามแม่น้ำโขงนครพนม-แขวงคำม่วน ถือเป็นสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่สามระหว่างไทยกับ สปป.ลาว (เปิด 2554) โดยสะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งแรกเชื่อมจากบ้านจอมมณี ตำบลมีชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ข้ามไปบริเวณท่านาแล้ง แขวงนครเวียงจัน สปป.ลาว (เปิดใช้ 2537) และสะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งที่สองเชื่อมจากบ้านสงเปือย ตำบลบางทรายใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหารข้ามไปแขวงสะหวันเขต สปป.ลาว โดยมีถนนเชื่อมไปถึงเมืองดานังเวียดนาม ปัจจุบันกำลังดำเนินการสร้างสะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งที่สี่ เชื่อมจากบ้านดอนมหาวัน ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงรายข้ามไปแขวงบ่อแก้ว สปป.ลาวโดยพัฒนาเส้นทางเชื่อมกับเมืองคุนหมิง สาธารณรัฐประชาชนจีนต่อไป

ขณะเดียวกัน ดร.คำพันธ์ อัครเนตร ก็แนะนำสถานีเรือข้ามฟากระหว่างนครพนม-ท่าแขกด้วย ระหว่างทางส่งกลับที่พัก ดร.คำพันธ์ได้โทรหาเพื่อนร่วมรุ่นของ ดร.คำพันธ์คือ ผอ.สฤษดิ์ มินทระ ซึ่งเกษียณราชการแล้วอยู่ที่นครศรีธรรมราชได้ทักทายกันอีกครั้งหลังจากได้พบกันครั้งล่าสุดในงาน Expo ที่มหาวิทยาลัยสุรนารี จังหวัดนครราชสีมา (สฤษดิ์ มินทระ ทำวิทยานิพนธ์สาขาวิชาบริหารการศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาในสังคมไทย: แนวคิด ปัญหา อุปสรรค และแนวทางในอนาคต สำเร็จเมื่อ 2536 ผมเป็นกรรมการคุมและสอบวิทยานิพนธ์จึงผูกพันกันเป็นพิเศษ) หลังจาก ดร.คำพันธ์ส่งเข้าที่พักเราทั้งสองก็ไปเดินถนนคนเดินริมแม่น้ำโขง บริเวณหอนาฬิกาได้เห็นสิ่งที่น่าสนใจหลาย

อย่างเช่น (1) ชุมชนร้านค้าริมแม่น้ำโขงที่มีอาคารเก่าและใหม่ (2) วัดสำคัญริมแม่น้ำโขงคือวัดโอกาส (ศรีบัวบาน) ได้นมัสการพระติ้ว-พระเทียม พระพุทธรูปปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง 39 ซม.สูง 60 ซม. สร้างด้วยไม้ลอยน้ำมาจากลาว ในบริเวณวัดมีต้นกันเกรา (ตำเสา) ต้นใหญ่มีดอกสีขาวกลิ่นหอม โดยมีศาลเจ้าของชาวจีนด้วย (3) วัดอื่นๆที่เรียงอยู่ด้านริมน้ำ เช่น วัดโพธิ์ศรี วัดกลาง วัดมหาธาตุ (4) หอนาฬิกาที่ชาวญวนสร้างไว้เป็นที่ระลึกก่อนเดินทางกลับเวียดนามหลังสงครามเวียดนามยุติ (5) บริการเรือนำเที่ยวทางน้ำของเทศบาลนครพนม ซึ่งนำนักท่องเที่ยวชมแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ริมแม่น้ำโขงตามเวลาที่กำหนด (6) ลานออกกำลังกายริมแม่น้ำโขงหลายลาน เช่น ลานจันทร์ส่องหล้า ลานกรรเกรา ฯลฯ ซึ่งเป็นเรื่องที่ดีมากที่เมืองมีพื้นที่ติดแม่น้ำสายใหญ่ควรทำ โดยจัดให้มีพื้นที่โล่งริมแม่น้ำ และทำให้พื้นที่ริมแม่น้ำมีชีวิตขึ้นเมื่อมีคนหลายวัยออกกำลังกายทั้งแบบกลุ่มและแบบเดี่ยว (7) ฝั่งท่าแขก ของ สปป.ลาว (8) ท่าเรือข้ามฟากจากฝั่งนครพนมไปฝั่ง ท่าแขก สปป.ลาว (บั๊ค) (9) พ่อค้าแม่ค้านำสินค้าหลากหลายทั้งของกินของใช้ตั้งบนพื้นถนนตามแบบถนนคนเดินส่วนใหญ่ในไทย (ต่างกับถนนคนเดินในต่างเมืองที่เคยเห็นเช่นถนนคนเดินเมืองนารา ประเทศญี่ปุ่นและถนนคนเดินในเมืองกวางเจา ประเทศจีน สินค้าอยู่ในร้าน 2 ข้างทาง พื้นที่บนถนนเป็นพื้นที่ของคนเดินและจักรยาน) (10) หลักกิโลขนาดใหญ่สำหรับถ่ายภาพว่าถึงนครพนมแล้ว (11) อาคารศูนย์การค้าตลาดอินโดจีนฯลฯ แต่วันที่เราไปคนไม่มากเท่าถนนคนเดินทั้งสองแห่งในเชียงใหม่

4. ข้ามฟากจากนครพนมไปท่าแขก สปป.ลาว

จากข้อมูลที่ได้จาก ดร.คำพันธ์ ที่ว่าถ้าข้ามสะพานไปแขวงคำม่วน สปป.ลาว ต้องใช้เวลามากกว่าการข้ามทางเรือหลายชั่วโมง เราจึงเลือกเดินทางโดยข้ามเรือที่ท่าเรือนครพนม-ท่าแขก ซึ่งเป็นเส้นทางปกติของคนลาว ที่ท่าเรือดังกล่าวจำหน่ายตั๋วค่าเรือคนละ 60 บาท จากนั้นเจ้าหน้าที่ด่านกรมศุลกากรตรวจสอบหลักฐานการเดินทางออกนอกประเทศประทับตราเสร็จก็ได้ลงเรือ โดยเดินผ่านบันไดชันริมตลิ่งลงเรือ ใช้เวลาเดินทางข้ามแม่น้ำโขงประมาณ 10 นาที เราก็ไปถึงริมฝั่งโขงด้านลาว เดินขึ้นตามบันไดชันริมฝั่งเข้าด่านท่าแขก สปป.ลาว เพื่อให้ประทับตราเข้าเมืองจ่ายค่าธรรมเนียมคนละ 40 บาท ตามแบบแผนการเดินทางเข้าออกต่างประเทศเป็นการเดินทางไปต่างประเทศที่ใช้เวลาน้อยที่สุดเพียงแค่ข้ามแม่น้ำโขง

จากฝั่งท่าแขก แขวงคำม่วน สปป.ลาวเราก็เห็นเมืองนครพนมอยู่ริมแม่น้ำโขงอีกฝั่งหนึ่ง เหมือน

ครั้งยืนอยู่ฝั่งเมืองนครพนมก็เห็นท่าแขกของ สปป.ลาว สองเมืองบนสองฝั่งจึงผูกพันกันตลอดช่วงประวัติศาสตร์ เราใช้เวลาอยู่ริมฝั่งโขงนานพอสมควรเพื่อรอเวลาเข้าที่พักเพราะเราเดินทางทางเรือจึงถึงก่อนเที่ยง ยังเข้าที่พักไม่ได้ต้องรอช่วงหลังเที่ยง

5.ประวัติศาสตร์การเมืองลาว

ช่วงอยู่ริมสองฝั่งโขงที่ฝั่งท่าแขก แขวงคำม่วน หยิบหนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ลาว ที่นำติดตัวไปมาอ่าน ทำให้ได้เห็นพัฒนาการทางการเมืองของสองฝั่งโขงตามลำดับดังนี้

(1) ชุมชนสองฝั่งแม่น้ำโขงมีความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอันยาวนาน ตำนานกล่าวว่าพญาแถนส่งท้าวขุนบรมเป็นพระยาในเมืองลาว มีโอรส 7 คนส่งไปครองเมืองต่างๆ ดังนี้ (1) ขุนลอครองเมืองเชียงทอง (หลวงพระบาง) (2) ขุนยี่ผาลาน ครองเมืองหัวแต (3) ขุนสามจูสง ครองเมืองแกวช่องบัว (4) ขุนไสผง ครองเมืองยวนโยนก (5) ขุนงั่วอินครองเมืองชาวใต้อโยธยา (6) ขุนลกลม ครองเมืองเชียงลม (7) ขุนยอสามเจ็ดเจิงครองเมืองพวน มีกษัตริย์สืบต่อมาหลายพระองค์ (สุรศักดิ์ ศรีสำอาง, ลำดับกษัตริย์ลาว, อุบลราชธานี:สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติที่ 8 2543, หน้า 8-9)

ครั้นถึงสมัยพระเจ้าฟ้างุ้ม (พ.ศ.1896-1936) ทรงสถาปนาอาณาจักรล้านช้างและขยายอาณาจักรกว้างขวางได้แก่เวียงจัน เมืองเวียงคำ เมืองกะบองหรือศรีโคตรบอง ศูนย์กลางของอาณาจักรโคตรบูรณ์ และรับพุทธศาสนาเถรวาทเข้ามาจากอาณาจักรขอม

(2) เมื่อสยามมีอำนาจรวมศูนย์ที่กรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ดินแดนสองฝั่งแม่น้ำโขงเป็นประเทศราชของสยาม สยามแบ่งศูนย์กลางการควบคุมดินแดนฝั่งซ้ายเป็น 3 แห่ง ทางตอนเหนือสยามให้หลวงพระบางเป็นศูนย์กลาง ตอนกลางให้เวียงจันเป็นศูนย์กลาง ตอนล่างให้จำปาสักเป็นศูนย์กลาง ทั้งสามแห่งต้องส่งต้นไม้เงินต้นไม้ทองและเครื่องราชบรรณาการให้กรุงเทพฯตามกำหนด (สุวิทย์ ธีรศาสวัต, **ประวัติศาสตร์ลาว** 1779-1975, (พ.ศ.2322-2518) กรุงเทพ:สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2543 หน้า 61-62)

ดินแดนทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขงต้องส่งส่วยเก็บจากไพร่ส่วยคือชายฉกรรจ์ที่มีความสูงเสมอไหล่ 2 ศอก 1 คืบขึ้นไป วัยไม่เกิน 70 ปี ชนิดของส่วยประกอบด้วย (1) ส่วยเร่ว (ภาษาลาวและอีสานเรียกว่าหมากแหน่ง) (2) ส่วยทองคำผุย (3) ส่วยเงิน (4) ส่วยป่าน (5) ส่วยครั่ง (6) ส่วยขี้ผึ้ง (7) ส่วยไหม (8) ส่วยผ้าขาว (9) ส่วยงาช้าง (10) ส่วยขอนสัก

หัวเมืองลาวที่ส่งส่วยเข้ามาให้สยามคือ (1) จำปาสัก (2) สาละวัน (3) อัตตะปือ (4) ศรีทันดร (5) คำทองใหญ่ (6) คำทองน้อย (7) แสนปาง (8) สองคอนดอนดง (9) ลำเนาหนองปรือ (10) สะเมียะ (11) เซลำเภา (12) สะพาด (13) เชียงแตง (14) เวียงจัน (15) แก่นท้าว (16) คง

เมืองฝั่งขวาที่ส่งส่วยให้สยามได้แก่ (1) นครพนม (2) เรณูนคร (3) อาทมาด (ปัจจุบันคือบ้านอาจสามารถ ต.อาจสามารถ อ.เมือง จ.นครพนม) (4) เขมราฐ (ในเขต จ.อุบลราชธานี)

ทุกเมืองประสบความยากลำบาก จึงปรากฏเหตุการณ์ต่อต้านรัฐไทยหลายครั้งเช่นกบฏข่าที่อัตตะปือ กบฏเชียงแก้ว ค.ศ.1791 (พ.ศ.2334) กบฏสาเกียดโง้ง ค.ศ.1820 (พศ.2363) และกบฏเจ้าอนุวงศ์ (ค.ศ.1827-1829) (พ.ศ.2370-2372) (สุวิทย์ ธีรศาสวัต, ประวัติศาสตร์ลาว 1779-1975, กรุงเทพ:สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2543 หน้า 71-133)

(3). หลังปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์แล้ว กองทัพสยามสมัยรัชกาลที่ 3 ได้เผากรุงเวียงจัน เว้นเพียงวัดสีสะเกด โปรดฯให้เทครัวลาวจากเวียงจันและเมืองใกล้เคียง เช่นคำเกิด คำม่วน พร้าว หาง วาง กะตาก (ผาบัง) พิน นอง ตะโปน มหาไชยกองแก้ว ชุมพร พวก พะลาน พวน มาไว้ทางภาคอีสานและภาคกลางของไทย

นำคนในเมืองที่อยู่ฝั่งขวาซึ่งอยู่ในอำนาจของเวียงจัน ได้แก่บริเวณลุ่มน้ำสงคราม พันนา เขาแป้ง (ข้าวแป้ง)พันพร้าว ตั้งถิ่นฐานในเมืองต่างๆ เช่น พนัสนิคม พนมสารคาม(สองเมืองนี้ส่วนมากถูกเทครัวจากนครพนม) เมืองกบินทร์บุรี ประจันตคาม (สองเมืองนี้มาจากสกลนคร) คนลาวไปตั้งถิ่นฐานในเมืองนครนายก เมืองปราจีนบุรี เมืองฉะเชิงเทรา เมืองชลบุรี เมืองลพบุรี

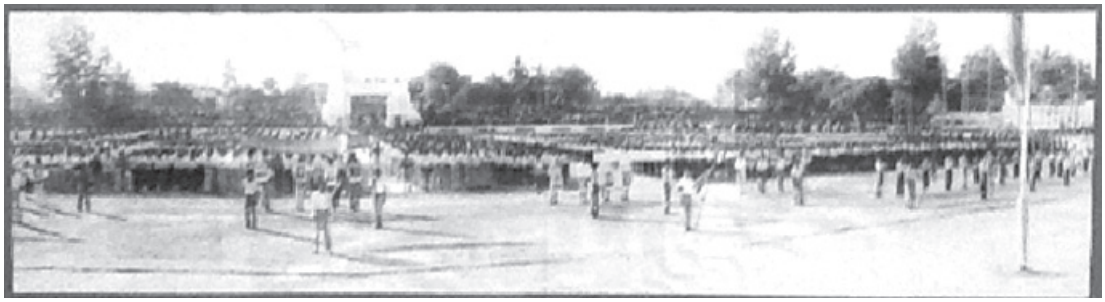

เมืองสมุทรปราการ เมืองเพชรบุรี เมืองราชบุรี เมืองนครปฐม เมืองนครไชยศรี เมืองสุพรรณบุรี เมืองอ่างทอง เมืองกรุงเก่า เมืองชัยนาท(แถบอำเภอหันคา อำเภอวัดสิงห์) เมืองอุทัยธานี อำเภอศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย ลาวที่ไปจากเวียงจันเรียกว่า “ลาวเวียง” ลาวที่ไปจากเมืองพวนเรียกว่า ลาวพวน (ปัจจุบันเรียกไทยพวน) ส่วนลาวโซ่ง หรือลาวทรงดำในเมืองเพชรบุรี เป็นกลุ่มที่ถูกเทครัวมาจากสิบสองจุไทตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีและรัชกาลที่ 1

คนลาวที่ถูกเทครัวมาอยู่ในภาคอีสานเช่น ชาวผู้ไทย ชาวกะเลิง ชาวโซ่ ชาวแสก ชาวย้อ ชาวโย้ย มีชาวผู้ไทยจำนวนมากที่สุด มาจากเมืองพิน เมืองนอง เมืองเซโปน (ตะโปน) เมืองกะปอง ถิ่นที่อยู่ต่อมาเป็นเมืองกุฉินารายณ์ เมืองสหัสขันส์ เมืองภูแล่นช้าง (ตำบลในอำเภอเขาวง) เมืองหนองสูง เมืองเรณูนคร เมืองวาริชภูมิ เมืองพรรณนานิคม เมืองวานรนิวาส เมืองกุสุมาลย์ เมืองสว่างแดนดิน เมืองเสนางคนิคม เมืองชานุมาน เป็นต้น แต่ละเมืองดังกล่าวต่างมีประวัติศาสตร์ที่สืบสานวัฒนธรรมสองฝั่งแม่น้ำโขง (สุวิทย์ ธีรศาสวัต, ประวัติศาสตร์ลาว 1779-1975, กรุงเทพ:สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2543 หน้า129-130)

(4).ปลายสมัยรัชกาลที่ 4 ฝรั่งเศสมาทำสงครามกับญวน ญวนต้องเสียเมืองตูรานในภาคกลางให้ฝรั่งเศสใน ค.ศ.1858 (พ.ศ.2401) เสียโคชินจีนในญวนใต้ เมื่อ ค.ศ.1862 (พ.ศ.2405) ฝรั่งเศสขยายอำนาจเข้าเขมรและใช้นโยบาย “เรือปืน”บังคับสยามจนต้องเสียเขมรนอกเมื่อ ค.ศ.1867 (พ.ศ.2410) ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 5 ต้องเสียเขมรในให้ฝรั่งเศสคือพระตะบอง เสียมราฐ ศรีโสภณ ใน ค.ศ.1907(พ.ศ.2450) ขณะที่ฝรั่งเศสได้ตังเกี๋ย(ญวนเหนือ) ใน ค.ศ.1883 (พ.ศ.2426) และได้แคว้นอันนัม(ญวนกลาง)ในเวลาต่อมา ทำให้ได้ญวนทั้งประเทศ (สุวิทย์ ธีรศาสวัต, ประวัติศาสตร์ลาว, 1779-1975 กรุงเทพ:สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2543 หน้า182-185)

(5). สยามมีปัญหาปราบฮ่อในสิบสองจุไท (เมืองของชาวผู้ไทยขาว 4 เมืองคือเมืองไล (ไลเจา) เมืองเจียน เมืองมุน เมืองบาง เมืองของชาวผู้ไทยดำอีก 8 เมืองคือ เมืองแถง (เดียนเบียนฟู) เมือง

ควาย เมืองดุง เมืองลา เมืองโมะ เมืองหวัด เมืองซาง ฝรั่งเศสเสนอแผนเข้าปราบฮ่อแบบเข้าตีพร้อมกันทั้งกองทัพสยามและกองทัพฝรั่งเศส สามารถปราบสำเร็จแต่ปราบฮ่อเสร็จฝรั่งเศสไม่ยอมถอนทหารออกจากสิบสองจุไทอ้างว่าดินแดนสิบสองจุไท เมืองแถง และหัวพันทั้งห้าทั้งหก เคยเป็นเมืองขึ้นของญวน ในปีค.ศ.1888 (พ.ศ.2431) สยามต้องเสียสิบสองจุไทให้ฝรั่งเศส (สุวิทย์ ธีรศาสวัต, ประวัติศาสตร์ลาว, 1779-1975 กรุงเทพ:สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2543 หน้า185-188)

(6). คศ.1892 (พศ.2435) นายปาวี (AugustePavie) วิศวกรไฟฟ้าชาวฝรั่งเศสซึ่งเคยรับจ้างรัฐบาลสยามวางสายโทรเลขระหว่างกรุงเทพฯ กับพระตะบองและเคยสำรวจฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ได้กลับมาในฐานะกงสุลใหญ่ของฝรั่งเศสประจำประเทศไทย ยื่นข้อเสนอต่อรัฐบาลไทยว่าลาวฝั่งซ้ายเคยเป็นของญวนและเขมรมาก่อน เมื่อญวนกับเขมรตกเป็นของฝรั่งเศสแล้ว ลาวฝั่งซ้ายก็ต้องเป็นของฝรั่งเศสด้วย และดำเนินการคุกคามไทย (สุวิทย์ ธีรศาสวัต, ประวัติศาสตร์ลาว 1779-1975, กรุงเทพ:สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2543 หน้า 188-199)

(7). ค.ศ.1893(พ.ศ.2436) มีการปะทะระหว่างไทยกับฝรั่งเศส โดยเฉพาะในคืนวันที่ 3 มิถุนายน ค.ศ.1893 (พ.ศ.2436) มีการปะทะกันที่แก่งเจ๊ก (ตรงข้ามชัยบุรี) เหนือท่าอุเทน ทหารฝรั่งเศสตาย 11-12 คนในจำนวนนี้มีนายกรอสกุแรง (Grosgurin Affairs) หัวหน้าฝ่ายไทยคือพระยอดเมืองขวาง ข้าหลวงไทยประจำเมืองคำม่วน ดินแดนที่เราทั้งสองไปเยือน ฝรั่งเศสโกรธมากถือเป็นอาชญากรรม เกิดเป็นคดีพระยอดเมืองขวาง ต้องขึ้น 2 ศาลคือศาลไทยตัดสินว่าให้ปล่อยจำเลยพ้นข้อกล่าวหา ฝรั่งเศสไม่ยอมขอตั้งศาลผสม ใช้การเมืองบีบให้มีการตัดสินจำคุกพระยอดเมืองขวาง 20 ปี รัฐบาลไทยต้องยอมรับข้อเรียกร้องทุกอย่างของฝรั่งเศสเพื่อช่วยเหลือพระยอดเมืองขวาง เช่น ยอมเจรจาเรื่องการจดทะเบียนคนในบังคับฝรั่งเศส เรื่องเขตแดนหลวงพระบาง เรื่องเขต 25 กม. ฝั่งขวาแม่น้ำโขง เรื่องปล่อยคนในบังคับฝรั่งเศสทุกคดี ฯลฯ ฝรั่งเศสจึงมีคำสั่งปล่อยตัวพระยอดเมืองขวาง ในวันที่ 5 พฤศจิกายน ค.ศ.1898 (ร.ศ.117) (พ.ศ.2441) หลังจากถูกจำคุก 4 ปี 4 เดือน 24 วัน รัชกาลที่ 5 มีพระบรมราชโองการปล่อยตัวและให้พระคลังมหาสมบัติจ่ายเงินเบี้ยบาญให้พระยอดเมืองขวางปีละ 60 ชั่ง ตอบแทนความดีความชอบ (สุวิทย์ ธีรศาศวัต, ความสัมพันธ์ไทย-ฝรั่งเศส รศ.112-126 การเสียดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขง, กรุงเทพ:ภาควิชาประวัติศาสตร์ ประสานมิตร, 2523 หน้า 103-151)

(8) วิกฤตการณ์ ร.ศ.112 (พ.ศ.2436) เริ่มเมื่อ วันที่ 13 กรกฎาคม ค.ศ.1893 (พ.ศ.2436) เวลา 18.15 น. เรือนำร่องของฝรั่งเศสชื่อ เจ.บี.เซย์ ได้แล่นนำเรือรบโคเมตและอังคองสตังเข้าสู่ปากแม่น้ำเจ้าพระยามาถึงหน้าป้อมพระจุลจอมเกล้าเวลา 18.50 น. ฝ่ายไทยใช้กระสุนปลอมยิงเตือน 1 นัดกระสุนจริง 1 นัด เรือรบทั้งสองลำของฝรั่งเศสแล่นฝ่าแนวป้องกันของไทยเข้าสมทบกับเรือรบอีกลำของฝรั่งเศสจอดรอหน้าสถานกุลศุลฝรั่งเศสเวลา 21 น.เศษ ฝรั่งเศสเสียเรือนำร่องไป 1 ลำ ทหารฝรั่งเศสตาย 3 คน บาดเจ็บ 3 คน ทหารฝ่ายไทยตาย 8 คนบาดเจ็บ 41 คน ฝรั่งเศสถือโอกาสยื่นคำขาด (Ultimatum) ให้ไทยตอบภายใน 48 ชั่วโมง พร้อมประกาศปิดอ่าวไทย (blockade) ตั้งแต่ 26 กรกฎาคม - 5 สิงหาคม ค.ศ.1893 (พ.ศ.2436) สยามต้องยอมลงนามในสัญญาวันที่ 3 ตุลาคม ค.ศ. 1893 (พ.ศ.2436) ผลของสัญญาเป็นไปตามความต้องการของฝรั่งเศสทุกประการคือไทยต้องเสียฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้กับฝรั่งเศส และยอมให้ดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขงกว้าง 25 กม.ตลอดพรมแดนไทยเป็นเขตปลอดทหารและเจ้าหน้าที่ติดอาวุธ (สุวิทย์ ธีรศาสวัต, ประวัติศาสตร์ลาว 1779-1975,กรุงเทพ:สำนักพิมพ์สร้างสรรค์ 2543 หน้า199-207 /จิราภรณ์ สถาปนะวรรธนะ, วิกฤตการณ์สยาม รศ.112, กรุงเทพ:ภาควิชาประวัติศาสตร์ ประสานมิตร, 2522

(9). เหตุการณ์เมื่อ ร.ศ.112 (พ.ศ.2436) ทำให้รัชกาลที่ 5 ทรงประชวรและทรงพระราชนิพนธ์บรรยายความรู้สึกเกรงต้องเสียเมืองไว้เป็นคำฉันท์ตอนหนึ่งว่า

เจ็บนานนึกหน่ายนิตย์ มะนะเรื่องบำรุงกาย
ส่วนจิตต์มิสบาย ศิระกลุ้มอุราตรึง
แม้หายก็พลันยาก จะลำบากฤทัยพึง
ตริแต่จะถูกรึง อุระรัดและอัตรา
กลัวเป็นทวิราช บตริป้องอยุธยา
เสียเมืองจึงนินทา บละเว้นฤว่างวาย
คิดใดจะเกี่ยงแก้ ก็บพบซึ่งเงื่อนสาย
สบหน้ามนุษย์อาย จึงจะอุดและเลยสูญ

(พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 5, ชีวิตของประเทศ, กรุงเทพ:สำนักพิมพ์ลายสือไทย, 2521 หน้า1-3)

สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย (พ.ศ.2435-2458) ทรงทูลเกล้าตอบเป็น

คำฉันท์ตอนหนึ่งดังนี้

ดุจเหล่าพละนา วะเหว่ว้ากะปิตัน
นายท้ายฉงนงัน ทิศทางก็คลางแคลง
นายกลประจำจักร จะใช้หนักก็นึกแหนง
ระรอก็ระแวง จะไม่ทันธุรการ
อึดอัดทุกหน้าที่ ทุกข์ทวีทุกวันวาร
เหตุห่างบดียาน อันเคยไว้น้ำใจชน
ถ้าจะว่าบรรดากิจ ก็ไม่ผิด ณ นิยม
เรือแล่นทะเลลม จะเปรียบต่อก็พอกัน
ธรรมดามหาสมุทร มีคราวหยุดพายุผัน
มีคราวสลาตัน ตั้งระลอกกระฉอกฉาน
ผิวพอกำลังเรือ ก็แล่นรอดไม่ร้าวราน
หากกรรมจะบันดาล ก็คงล่มทุกลำไป
ชาวเรือก็ย่อมรู้ ฉะนี้อยู่ทุกจิตต์ใจ
แต่ลอยอยู่ตราบใด ต้องจำแก้ด้วยแรงระดม
แก้รอดตลอดฝั่ง จะรอดทั้งจะชื่นชม
เหลือแก้ก็จำจม ให้ปรากฏว่าถึงกรรม
ผิวทอดธุระนิ่ง บวุ่นวิ่งเยียวยาทำ
ที่สุดก็สูญลำ เหมือนที่แก้ไม่หวาดไหว
ผิดกันแต่ถ้าแก้ ให้เต็มแย่ก็จมไป
ใครห่อนประมาทใจ ว่าขลาดเขลาและเมาเมิน
เสียทีก็มีชื่อ ได้เลื่องลือสรรเสริญ
สงสารว่ากรรมเกิน กำลังดอกจึงจมสูญ

(ฉันท์ทูลเกล้าถวายตอบ ใน ร.ศ.112 (พ.ศ.2436) (สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ชีวิตของประเทศ, กรุงเทพ:สำนักพิมพ์ลายสือไทย, 2521 หน้า 4-5)

(10) ยุคฝรั่งเศสปกครองลาว

10.1 ตามสนธิสัญญาสยาม - ฝรั่งเศส ฉบับ 3 ตุลาคม ค.ศ.1893 (พ.ศ.2436) ลาวตกอยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศส แบ่งเป็น 3 ระยะคือ

(1). ช่วง ค.ศ.1893-1895 (พ.ศ.2436-2438) ฝรั่งเศสพยายามทำให้ลาวเชื่อว่าฝรั่งเศสมาช่วยลาวขับไล่ไทย ตั้งเจ้าสักรินทร์ โอรสของเจ้ามหาชีวิตอุ่นคำ (กษัตริย์ลาวช่วง ค.ศ.1872-1887) (พ.ศ.2415-2430) เป็นกษัตริย์ลาว หลังจากไทยปล่อยให้ว่างไว้ในช่วง ค.ศ. 1887-1894 (พ.ศ.2430-2437) แต่งตั้งเจ้าบุญคง โอรสเจ้าสุวรรณพรหมาเป็นเจ้าอุปราชตั้งมั่นที่เชียงแมน ฝั่งขวาแม่น้ำโขงเพื่อขยายอำนาจเข้ายึดฝั่งขวาด้านตรงข้ามหลวงพระบาง

ขณะเดียวกันฝรั่งเศสใช้นโยบายแบ่งแยกแล้วปกครอง (divide and rule) แบ่งลาวเป็นภาคเหนือ ภาคใต้ แบ่งเป็นลาวลุ่ม ลาวเทิง ลาวสูง และทดลองแบ่งลาวเป็นรัฐอารักขาและปกครองโดยตรง มีนาย ปาวีเป็นผู้สำเร็จราชการประจำลาว (General Commissioner) ช่วง ค.ศ.1894 - 1895 (พ.ศ.2437-2438)

(2) ช่วง ค.ศ.1895-1899 (พ.ศ.2438-2442) ฝรั่งเศสส่งบุนโลส เป็นผู้สำเร็จราชการประจำลาว (General Commissioner) แบ่งลาวเป็น 2 ภาค คือ ภาคเหนือ ใช้หลวงพระบางเป็นศูนย์กลาง มี 6 แขวง จากแขวงคำม่วนขึ้นไป ภาคใต้มี 7 แขวง มีเมืองโขงหรือศรีทันดรเป็นศูนย์กลาง แบ่งพื้นที่ลาวส่วนหนึ่งขึ้นกับตังเกี๋ย (ฮานอย) อีกส่วนหนึ่งของแขวงหัวพันให้ขึ้นกับแขวงทันหว่า (ทันหัว) ซึ่งฝรั่งเศสในอันนัม (เว้) ปกครอง แต่ละภาคฝรั่งเศสส่งคอมมังดังสุเปอร์ริเออร์ (Commandant superior) กำกับ

(3) ช่วง ค.ศ.1899-1941 (พ.ศ.2442-2484) เดิม ปอลดูแม (Paul Doumer) ข้าหลวงใหญ่ฝรั่งเศสแห่งสหภาพอินโดจีนมีแผนลดสถานภาพลาวให้เป็นแคว้นที่ 5 ของสหภาพอินโดจีน [โคชินจีน (เวียดนามใต้) - อันนัม (เวียดนามกลาง) - ตังเกี๋ย (เวียดนามเหนือ) -เขมร-ลาว] มีรัฐบาลอยู่ที่ฮานอย แต่คนลาวคัดค้านจึงให้ลาวแบ่งเป็น 2 ภาคมีเมืองหลวงอยู่ที่เวียงจัน (เดิมตั้งที่สะหวันเขตเป็นการชั่วคราว) มีเรสิดังต์สุเปอร์ริเออร์ (Residant superior) เป็นผู้มีอำนาจสูงสุด (สุวิทย์ ธีรศาสวัต, ประวัติศาสตร์ลาว 1779-1975, กรุงเทพ:สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2543 หน้า 211-214)

10.2 ฝรั่งเศสออกกฎให้พลเมืองลาวผู้ชายทุกคนอายุระหว่าง 18-60 ปี ต้องทำงานให้ฝรั่งเศสอย่างน้อย 100 วันต่อปี แบ่งเป็น 2 ประเภทคือ (1) ลาวลุ่มและลาวสูง ทำงานครั้งละ 16 วัน (2) ลาวเทิงทำงานครั้งละ 20 วัน ชายฉกรรจ์ทุกคนต้องถูกเกณฑ์ไปทำงานรับจ้างอีกคนละ 3 ครั้งต่อปี ลาวลุ่ม ลาวสูง

ครั้งละ 16 วัน ได้รับค่าแรงวันละ 0.40 กีบ ลาวเทิงครั้งละ 20 วัน ได้ค่าแรงวันละ 0.20 กีบนำอาหารไปกินเอง

ทุกคนต้องเสียภาษีทางตรงดังนี้ (1) ส่วยค่าหัวคน ลาวลุ่ม - ลาวสูง คนละ 9.60 กีบ ลาวเทิง คนละ 4.80 กีบ คนต่างด้าวชาวเอเชีย คนละ 12.50 กีบ (2)ภาษียกเว้นการเป็นทหาร คนละ 20 กีบ (3) ภาษียาฝิ่นคนละปง(1ปงเท่ากับ 480 กะลาม) (4) ภาษีร้านค้า(ปาตัง) ส่วนใหญ่เป็นคนจีน-คนญวนจ่ายปีแรก 2 กีบปีต่อไปเพิ่มขึ้น (5) ภาษีต่าต้มเหล้า 20 กีบต่อหม้อต้มใบหนึ่ง ภาษีดื่มเหล้า ครัวเรือนละ 0.25 กีบต่อปี (6) ภาษีค่าหัวช้าง ผู้มีช้างต้องเสียภาษี (7) ภาษีปืน (8) ค่าปรับไหม โดยมีภาษีทางอ้อมอีกหลายอย่าง เช่นภาษีจากผลผลิตทางกสิกรรม อุตสาหกรรม การขุดเหมืองแร่ ภาษีสวน อากรต่างๆ เช่นอากรยาสูบ อากรยาฝิ่น อากรเกลือ อากรการพนัน อากรไม้ขีดไฟ ฯลฯ (สุวิทย์ ธีรศาสวัต, ประวัติศาสตร์ลาว 1779-1975, กรุงเทพ:สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2543 หน้า227-235)

10.3 การคมนาคม ฝรั่งเศสได้เกณฑ์แรงงานสร้างถนนสายสำคัญดังนี้

ทางหลวงหมายเลข 9 เริ่มสร้างเมื่อ ค.ศ. 1904 (พ.ศ.2447) เชื่อมสุวรรณเขต เมืองพิน เมืองเซโปน ของลาวเชื่อมกับเมืองกวางตรีของอันนัม สร้างเสร็จใน ค.ศ.1926 (พ.ศ.2469)

ทางหลวงหมายเลข 13 เชื่อมหลวงพระบาง เวียงจัน สุวรรณเขต ปากเซ ไซ่ง่อน (ญวนใต้) เริ่มสร้างเมื่อ ค.ศ.1911 (พ.ศ.2454) ทางหลวงหมายเลข 12 เชื่อมท่าแขก กับเมืองวินห์ของอันนัม(ญวนกลาง) สร้างปี ค.ศ.1927 (พ.ศ.2470) ทางหลวงหมายเลข 6 เชื่อมเมืองคำใน เชียงขวาง-ซำเหนือกับฮานอย สร้างเมื่อ ค.ศ.1920 (พ.ศ.2463) ทางหลวงหมายเลข 7 เชื่อมหลวงพระบาง เชียงขวาง เมืองวินห์ของอันนัม สร้างเมื่อ 1927(พ.ศ.2470) ทางหลวงหมายเลข 23 เชื่อมเมืองสาละวันกับเมืองพิน สร้างเมื่อ ค.ศ 1942 (พ.ศ.2485) ถนนเหล่านี้ผ่านช่วงสงครามเวียดนามอันยาวนานได้ชำรุด มีการซ่อมแซมบางส่วนและส่วนใหญ่ยังใช้อยู่ในปัจจุบัน (สุวิทย์ ธีรศาสวัต, ประวัติศาสตร์ลาว 1779-1975, กรุงเทพ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2543 หน้า258-259)

(11) การต่อต้านฝรั่งเศส แบ่งเป็น 3 ช่วง

11.1 **ช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง** (ค.ศ. 1900-1938) (พ.ศ.2443-2481) มีการลุกฮือของคนลาวหลายแห่งหลายกลุ่มได้แก่ (1) กลุ่มพ่อกะดวด (ท้าวยี่) แห่งเมืองสะหวันเขต เมื่อ ค.ศ.1900-1903 (พ.ศ.2443-2446) (2) กลุ่มองค์แก้วและองค์กมมะดำทางลาวใต้ แขวงอัตตะปือ สาละวัน จำปาสัก สะหวันเขต (ค.ศ. 1901-1936) (พ.ศ.2444-2479) (3) กลุ่มพญาคำลื้อ เมืองสิงห์ แขวงหลวงน้ำทา (ค.ศ.1908)(พ.ศ.2451) (4) กลุ่มม้ง เจ้าวรรณภูมิแห่งเมืองอู แขวงพงสาลี (ค.ศ.1908-1910) (พ.ศ.2451-2453) (5) กลุ่มไทดำและอ่อ ที่ซำเหนือ (หัวพัน) (ค.ศ.1914-1915) (พ.ศ. 2457-2458) (6) กลุ่มองค์แสนแห่งพงสาลี (ค.ศ.1915-1927) (พ.ศ.2458-2470) (7) ม้งกลุ่มเจ้าฟ้าปาไจ แขวง

หัวของ (ปัจจุบันคือแขวงบ่อแก้ว แขวงหลวงน้ำทา) (ค.ศ.1918-1922) (พ.ศ.2461-2465) (8) กลุ่มครูดำบ้านหาดกัญชา เวียงจัน (ค.ศ.1920) (พ.ศ.2463) (9) การต่อต้านของพรรคแคว้นลาว หลังจากโฮจิมินห์ (ค.ศ.1880-1969) (พ.ศ.2423-2512) ตั้งพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีนตั้งแต่มีนาคม 1930 (พ.ศ.2473) มีการขยายมาที่ลาวเริ่มที่ "ท่าแขก" ที่พวกเราไปเยี่ยมยาม และเวียงจัน มีการตั้งพรรคแคว้นลาวขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1936 (พ.ศ.2479) ผู้ก่อตั้งคือสหายคำแสน (อดีตอัยการเมืองหลวงพระบาง) สหายสวาท ข้าราชการฝ่ายโยธาที่เวียนจัน สหายทิดผุย สายพันดี (หัวหน้าคนหนุ่มที่ปากเซ) สมาชิกคนหนุ่ม สมาชิกองค์กรแม่หญิงกรรมกรและปัญญาชนลาว มุ่งโค่นล้มจักรพรรดินิยมและโค่นล้มระบอบศักดินา

11.2 การต่อต้านฝรั่งเศสช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งสอง (ค.ศ.1939-1945) (พ.ศ.2482-2488) ช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ขณะที่ในยุโรปกองทัพนาซีเยอรมันบุกเข้ากรุงปารีสของฝรั่งเศสในวันที่ 14 มิถุนายน ค.ศ.1940 (พ.ศ.2483) ในอินโดจีน ฝรั่งเศสต้องสู้รบกับ 3 กองทัพคือกองทัพไทยกองทัพญี่ปุ่นและกองทหารลาวผู้รักชาติ

(1) ไทยกับฝรั่งเศสในศึกอินโดจีน

8 ตุลาคม ค.ศ.1940 (พ.ศ.2483) นักศึกษามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง-จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ก่อตัวเดินขบวนเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศส

28 พฤศจิกายน ค.ศ. 1940 (พ.ศ.2483) ฝรั่งเศสทิ้งระเบิดที่นครพนม กองทัพไทยบุกเข้าหลวงพระบางยึดปากลายถึงห้วยทราย จำปาศักดิ์ เสียมราฐ ไพลิน

17 มกราคม ค.ศ.1941 (พ.ศ.2484) เกิดยุทธนาวีที่เกาะช้าง เรือรบหลวงธนบุรีกับเรือตอปิโดไทยอีก 2 ลำถูกยิงจม ขณะที่เรือรบฝรั่งเศส ชื่อ LamottPiguet ถูกไทยยิงเสียหายจนต้องปลดระวาง เรือรบขนาดเล็กของฝรั่งเศสจม 2 ลำ

กองทัพญี่ปุ่นซึ่งเป็นพันธมิตรไทยและเยอรมันเข้าไกล่เกลี่ย ฝรั่งเศสยอมลงนามในอนุสัญญาโตเกียว ยอมคืนดินแดนที่ได้จากไทยตามสัญญา ค.ศ.1904 (พ.ศ.2447) และ 1907(พ.ศ.2450) ยกเว้นนครวัดและเสียมราฐ

(2) กองทัพญี่ปุ่นในอินโดจีน

24 กรกฎาคม ค.ศ.1941 (พ.ศ.2484) กองทัพญี่ปุ่นเข้ายึดฐานทัพของฝรั่งเศสในอินโดจีน และภายในวันที่ 9 มีนาคม ค.ศ.1945 (พ.ศ.2488) กองทัพญี่ปุ่นก็สามารถยึดอำนาจการปกครองในอินโดจีนของฝรั่งเศสทั้งหมด

(3) ขบวนการลาวอิสระกับเอกราชครั้งแรก

หลังจากญี่ปุ่นประกาศยอมแพ้สงครามเมื่อ 15 สิงหาคม ค.ศ.1945 (พ.ศ.2488) ชาวลาวกลุ่มหนึ่งได้ตั้งขบวนการลาวอิสระ ขึ้นทันทีเพื่อเตรียมต่อต้านการกลับมาของฝรั่งเศส ขบวนการลาวอิสระประกอบด้วย (1) เชื้อพระวงศ์เช่นเจ้าเพชรราช เจ้าสุวรรณภูมา เจ้าสุภานุวงศ์ ทั้งสามเป็นโอรสของเจ้ามหาอุปราชบุญคง สององค์แรกเกิดจากเจ้าทองสี เจ้าสุภานุวงศ์เกิดจากหม่อมคำอ้วน (2) ชนชั้นกลางนักเรียนนอกเช่นท่านอุ่น ชนะนิกร ท่านกระต่าย โตนสโสลิด (3) ข้าราชการเช่น ท่านสิงกะโปร์ สีโคตรจุนนะมาลี ผู้อำนวยการโรงเรียนมัธยมท่าแขก

ท่านสิงกะโปร์ สีโคตรจุนนะมาลี เป็นผู้นำและศูนย์กลางขบวนการคนลาวรักชาติของเมืองท่าแขกจัดตั้ง สมาคมลาวคำม่วนกู้ชาติ และสมาคมชาวหนุ่มสาวรักชาติเมืองท่าแขก ได้ส่งคนลงไปงมอาวุธของทหารญี่ปุ่นที่นำไปทิ้งลงในแม่น้ำโขงเมื่อญี่ปุ่นประกาศยอมแพ้ ได้อาวุธจำนวนหนึ่ง และได้ขออาวุธจาก

ผู้บัญชาการทหารญี่ปุ่นที่ท่าแขก ทำให้ได้ปืนเล็กยาว 150 กระบอก ปืนกล 4 กระบอก ลูกกระสุนจำนวนหนึ่ง และได้รับการสนับสนุนจากคนเวียดนามในนครพนมและท่าแขกซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มเจิงวจองกิน สาขาของกลุ่มด๋ายเวียด ต่างอาสาเป็นกองกำลังสู้กับฝรั่งเศส ใช้ท่าแขก แขวงคำม่วนและแขวงสะหวันเขตเป็นฐานที่มั่นในการต่อสู้ตั้งแต่สิงหาคม ค.ศ.1945 (พ.ศ.2488)

23 สิงหาคม ค.ศ.1945 (พ.ศ.2488) ท่านสิงกะโปร์ สีโคตรจุนนะมาลี ในฐานะประธานคณะกรรมการปฏิวัติชุดแรกของเมืองท่าแขก แขวงคำม่วน ได้จัดชุมนุมมวลชนที่สนามกีฬาเมืองท่าแขก เพื่อรวมพลังประกาศเอกราช มีชาวลาว ชาวเวียดนาม ชาวอินเดีย และชนเผ่าต่างๆ จากเซบัง หนองบก หินบูน เมืองเก่า และชาวเวียดนามจากนครพนมจำนวนมาก ในวันนั้น(23 สิงหาคม พ.ศ.2488) เจ้าแขวงคำสิงห์กล่าวอารัมภบท ท่านสิงกะโปร์ สีโคตรจุนนะมาลี กล่าวประกาศเอกราช เหงียนวันลอง ผู้นำชาวเวียดนามกู้ชาติกล่าวปราศรัยเรียกร้องให้พี่น้องเวียดนามสามัคคีกัน เพื่อกอบกู้เอกราช 3 ชาติในอินโดจีน ซึ่งในวันที่ 23 สิงหาคม 2488 นั้น ที่เวียงจันก็ชุมนุมใหญ่นำโดยเจ้าเพชรราช มหาอุปราช

15 กันยายน ค.ศ.1945 (พ.ศ.2488) เจ้าเพชรราช ประกาศรวมลาว 4 แขวงในภาคใต้เข้ากับราชอาณาจักรลาว ประกาศรวมลาวภาคเหนือและภาคใต้เข้าด้วยกัน แต่เจ้ามหาชีวิตศรีสว่างวงศ์ไม่เห็นด้วย จึงโทรเลขสั่งปลดเจ้าเพชรราชออกจากตำแหน่งมหาอุปราช เรียกตัวจากเวียงจันให้กลับหลวงพระบาง แต่เวลานั้นกระแสคนลาวต้องการอิสรภาพ วันที่ 12 ตุลาคม ค.ศ.1945 (พ.ศ.2488) เจ้าเพชรราชผู้นำขบวนการลาวอิสระได้ประกาศเอกราช จัดตั้งรัฐบาลปกครองประเทศ มีเจ้าสุภานุวงศ์เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ โดยเจ้าเพชรราชไม่รับตำแหน่งในรัฐบาล

ต่อมามีการตั้งสภาประชาชนประกอบด้วยตัวแทนประชาชนทุกเผ่าทุกชนชั้น ทั่วประเทศมีท่านคูน พิลาวันเป็นประธาน ท่านคำพอน พนราชเป็นเลขาธิการ ในวันที่ 20 ตุลาคม ค.ศ.1945 (พ.ศ. 2488) สภาประชาชนประกาศปลดเจ้ามหาชีวิตออกจากตำแหน่งกษัตริย์ ปลดเจ้าสว่างวัฒนาออกจากตำแหน่งมกุฎราชกุมาร แต่งตั้งเจ้าเพชรราชเป็นองค์ประมุข

(4) ความช่วยเหลือของไทยภาคอีสาน

ขบวนการปะเทดลาวได้ติดต่อกับนายเตียง ศิริขันธ์ เสรีไทยภาคอีสาน และได้รับการสนับสนุนจากประชาชนภาคอีสานของไทย ฐานที่มั่นได้ถูกสร้างขึ้นที่สกลนคร หนองคาย นครพนม มุกดาหาร และชาวหนุ่มลาว-เวียดนามเป็นร้อยๆคนได้เข้ารับการฝึกอบรมวิชาทหาร การเมืองและประกอบอาวุธอยู่ที่ฐานที่มั่นเหล่านั้น ในวันที่ 11 พฤษภาคม-มิถุนายน พ.ศ.2488 (ค.ศ.1945) ฐานที่มั่นที่อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม ได้จัดตั้งกองทหารผสมลาว-เวียดนามขึ้นกองหนึ่ง เพื่อเป็นกำลังสนับสนุนการต่อต้านญี่ปุ่นและเตรียมลุกฮือยึด อำนาจในสะหวันเขต (ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, การเมืองสองฝั่งโขง, กรุงเทพ:สำนักพิมพ์มติชน, 2546 หน้า 437)

11.3 ฝรั่งเศสกลับมาปกครองลาวอีกรอบ

หลังจากพันธมิตรชนะสงครามโลก ตามสัญญาปอร์ตสดัมให้อังกฤษเข้าปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นในอินโดจีนใต้เส้นขนานที่ 16 คือประมาณแขวงสาละวัน จำปาสัก อัตตะปือ เซกอง ให้จีนคณะชาติภายใต้การนำของนายพลเจียงไคเช็คปลดอาวุธเหนือเส้นขนานที่ 16 คือตั้งแต่แขวงสะหวันเขตขึ้นมา

ฝรั่งเศสมีสัญญาลับกับจีนคณะชาติ (สัญญาจุงกิง) ฝรั่งเศสลอบเข้าอินโดจีนพร้อมทหารจีนคณะชาติด้วยทางเหนือโดดร่มลงที่โพนสวรรค์ แขวงเชียงขวาง ทางลาวใต้ ฝรั่งเศสเข้าทางจำปาสักด้วยความร่วมมือของเจ้าบุญอุ้ม ณ จำปาสัก ที่ฝักใฝ่ฝรั่งเศส

11.4 การต่อต้านฝรั่งเศสรอบสอง

ลาวอิสระภายใต้การนำของเจ้าสุภานุวงศ์ ตั้งกองบัญชาการรบที่ท่าแขกเพื่อต่อต้านฝรั่งเศส กองทัพฝรั่งเศสที่อยู่ทางใต้ของจีนเคลื่อนเข้าลาวเหนือยึดแขวงพงสาลีได้ในเดือน กุมภาพันธ์ ค.ศ.1946 (พ.ศ.2489) และโดดร่มเข้ายึดเชียงขวาง ทางลาวใต้ฝรั่งเศสได้รับการสนับสนุนจากเจ้าบุญอุ้มและอังกฤษสามารถ

ยึดที่ราบสูงบริเวณและทางหลวงหมายเลข 9 และเข้ายึดสะหวันเขตใน 10 มีนาคม คศ.1946 (พศ.2489)

ที่ท่าแขก ที่ตั้งกองกำลังลาวอิสระ มีหน่วยยุวนารีอยู่ในการอำนวยการของหม่อมเวียงคำ ชายาของเจ้าสุภานุวงศ์ และนางเกิดมี ภริยาของท่านสิงกะโปร์ ทำหน้าที่ด้านเสบียง ด้านรักษาพยาบาล การลำเลียงกระสุนและการสื่อสาร มีการขุดสนามเพลาะเป็น 3 วงแหวนซ้อนกันเพื่อป้องกันท่าแขก มีการรณรงค์ให้บริจาคทองคำ “อุทิศทองคำ เพื่อกู้ชาติ” เป็นทุนต่อสู้กับฝรั่งเศส ขณะเดียวกันเสรีไทยสายอีสานนำโดย นายเตียง ศิริขันธ์ ก็ให้การสนับสนุนลาวอิสระเต็มที่

21 มีนาคม ค.ศ.1946 (พ.ศ.2489) ทหารฝรั่งเศสโจมตีท่าแขกครั้งใหญ่ ใช้เครื่องบินสปิตไฟร์ 4 ลำ ทิ้งระเบิดและยิงกราด ทำให้ประชาชนในตลาดท่าแขกตายหลายสิบคน และนำทหาร 2 กองพันเข้ายึดท่าแขก ทหารลาวและประชาชนท่าแขกต่อสู้อย่างทรหดต้องตายประมาณ 3,600 คน ริมน้ำโขงเต็มด้วยศพ

ในวันนั้น เจ้าสุภานุวงศ์ผู้นำลาวอิสระถูกยิงต้องหนีข้ามแม่น้ำโขงมาขึ้นฝั่งนครพนมเข้ารักษาตัวที่โรงพยาบาลนครพนม มีนายปกรณ์ อังศุสิงห์ข้าหลวงประจำนครพนมอำนวยความสะดวก ต่อมาเข้ารับการรักษาที่กรุงเทพฯ พักที่บ้านนายประสิทธิ์ สิทธิสารีบุตร ซอยเทียนเซี้ยง สาธรใต้

24 เมษายน ค.ศ. 1946 (พ.ศ.2489) ทหารฝรั่งเศสเข้ายึดเวียงจัน และ 13 พฤษภาคม ค.ศ.1946 (พ.ศ.2489) เข้ายึดหลวงพระบางได้สำเร็จ ฝรั่งเศสได้ครอบครองลาวอีกรอบ

27 สิงหาคม ค.ศ.1946(พ.ศ.2489) ฝรั่งเศสประกาศให้ลาวเป็นราชอาณาจักรอิสระในเครือสหพันธ์อินโดจีนฝรั่งเศส มีเจ้ามหาชีวิตศรีสว่างวงศ์เป็นประมุข เจ้าสว่างวัฒนาเป็นมกุฎราชกุมาร เจ้าสุวรรณราช พระอนุชาของเจ้าเพชรราชเป็นนายกรัฐมนตรี

(12) รัฐบาลพลัดถิ่นในไทย

ลาวอิสระได้ตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นที่หนองคาย ริมฝั่งแม่น้ำโขง อาศัยบ้านขุนสีมะ สิงห์สวัสดิ์ อดีตปลัดจังหวัด ญาติของเจ้าเพชรราช

ท่านสิงกะโปร์ สีโคตรจุนนะมาลี หนีข้ามแม่น้ำโขงมาฝั่งนครพนมรวบรวมนักรบลาวอิสระในฝั่งไทยตั้งแต่เชียงแสน หนองคาย นครพนม สกลนคร มุกดาหาร อุบลราชธานี คุมกำลังประมาณ 10,000 คน เข้าปฏิบัติการทางทหารในเขตลาวใต้ตั้งแต่ท่าแขกถึงชายแดนเขมร ขณะที่ด้านลาวเหนือไปถึงเขตแดนจีนมีท่านคำสุขเป็นหัวหน้า

มีกองกำลังในชื่อต่างๆ ตั้งฐานในฝั่งไทย เช่น กองฟ้างุ้ม มีฐานที่มั่นในเขตอำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย เข้าเคลื่อนไหวทางซีกตะวันออกและตะวันตกของเวียงจัน กองไชยจักรพรรดิ มีฐานที่มั่นในอำเภอวารินชำราบ อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี เข้าไปเคลื่อนไหวในแขวงจำปาสัก มีกองกำลังในลาว เช่น กองเมืองเซโปน เคลื่อนไหวบริเวณเมืองเซโปนและภาคตะวันออกของสะหวันเขต กองไชยเชษฐาธิราช เคลื่อนไหวแถบเมืองบูรพา อ่างคำ แขวงคำม่วน กองราชวงศ์นำโดยท่าไกรสร พรหมวิหาร ตั้งในภาคเหนือของลาว ต่อมาเป็นกองทัพประชาชนลาว

จัดตั้งใน ค.ศ.1949 (พ.ศ.2492) ทุกกองกำลังถือว่าเจ้าสุภานุวงศ์เป็นผู้บัญชาการสูงสุด

ท่านภูมี วงศ์วิจิตร ผู้นำลาวอิสระคนหนึ่งได้ข้ามโขงมาอยู่ที่เชียงแสนทำไร่ยาสูบมีทหารติดตามมาด้วยจำนวนหนึ่ง ต่อมาได้ตั้งกองกำลังลักลอบเข้าฝั่งลาวปลุกระดมชาวลาวในแขวงไชยบุรี หัวของ อุดมไชย ห้วยทราย ต่อต้านฝรั่งเศส มีชาวลาวเห็นด้วยจำนวนมาก รัฐบาลพลัดถิ่นที่กรุงเทพฯจึงมอบหมายให้รับผิดชอบพื้นที่เมืองสิง หลวงน้ำทา อุดมไชย ห้วยทราย และเป็นผู้ประสานงานกับรัฐบาลพลัดถิ่นที่กรุงเทพฯ กับลาวเขตเหนือ

ฝรั่งเศสเรียกร้องให้รัฐบาลไทยย้ายรัฐบาลพลัดถิ่นของลาวออกจากหนองคาย รัฐบาลไทยยุคนายปรีดี พนมยงค์ เป็นนายกรัฐมนตรีจึงเปิดทางให้เจ้าเพชรราชและคณะย้ายเข้ากรุงเทพฯ ตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นชั่วคราว เมื่อ 4 พฤษภาคม พ.ศ. 2489 รัฐบาลไทยได้จัดที่พักให้ 3 แห่งคือ (1) บ้านไชโย ข้างสถานีรถไฟหัวลำโพง(บ้านของรตท.เชื้อ สวรรณศร ซึ่งพันเอกช่วง เชวงศักดิ์สงครามรัฐมนตรีมหาดไทย เช่าให้ครอบครัวนายกระต่าย โตนสะโสลิด พักอาศัย (2) บ้านคิงส์ดอน ที่ศาลาแดง ปากซอยสาธร 1 (3) บ้านทุ่งมหาเมฆ (4) บ้านซอยพิกุล สาธร 9 จัดให้เป็นที่พักของเจ้าสุภานุวงศ์

บุคคลสำคัญของลาวที่มาพักในกรุงเทพฯ เวลานั้นเช่น เจ้าเพชรราช ประมุขของรัฐ พระยาคำม้าว วิไลนายกรัฐมนตรี เจ้าสุภานุวงศ์ เจ้าสุวรรณภูมา ท้าวกระต่าย โตนสโสลิด ท้าวอุ่น ชนะนิกร ฯลฯ พร้อมจัดงบประมาณลับช่วยเหลือรัฐบาลลาวพลัดถิ่น

สมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีได้ยกเลิกการช่วยเหลือรัฐบาลลาวพลัดถิ่น ขณะที่ฝรั่งเศสเสนอแผนนิรโทษกรรมลาวอิสระ เสนอตำแหน่งและเงินให้คนละ 8 แสนกีบ ทำให้ลาวอิสระแตกเป็น 3 กลุ่ม (1) กลุ่มเจ้าเพชรราช ไม่ยอมต่อฝรั่งเศสขออยู่ในกรุงเทพฯ พร้อมชายาคนใหม่คือหม่อมอภิณพร ยงใจยุทธ น้องสาวร้อยเอกชั้น ยงใจยุทธ (บิดาของพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ) (2) พระยาคำม้าว เจ้าสุวรรณภูมา ท้าวกระต่าย ท้าวผุย ชนะนิกร เดินทางกลับลาวไปทำงานกับฝรั่งเศส (3) เจ้าสุภานุวงศ์ ท่านสิงกะโปร์ ดำเนินการต่อสู้กับฝรั่งเศสต่อไป

25 ตุลาคม ค.ศ.1948 (พ.ศ.2491) พระยาคำม้าว วิไลนายกรัฐมนตรีรัฐบาลพลัดถิ่นประกาศยุบรัฐบาลพลัดถิ่นที่กรุงเทพฯ และเดินทางกลับลาวฝรั่งเศสตั้งเจ้าบุญอุ้ม ณ จำปาสักเป็นนายกรัฐมนตรีให้บริหารบ้านเมืองโดยฝรั่งเศสคุมด้านการต่างประเทศและการทหาร

(13) ขบวนการปะเทดลาว-แนวลาวอิสระและจุดจบของฝรั่งเศส

ในการประชุมของคอมมิวนิสต์ในตาแสงลาวรุ่งในภาคเหนือ เมื่อเดือนมิถุนายน ค.ศ.1948(พ.ศ.2491) ท่านไกรสร พรหมวิหาร เป็นประธาน ได้ตั้งกองกำลังเรียกว่า “กองราชวงศ์” เพื่อระลึกถึงเจ้าราชวงศ์ ผู้นำลาวในการต่อสู้กับกองทัพไทยที่นำโดยเจ้าพระยาราชสุภาวดีที่บ้านบกหวาน เขตเมืองหนองคายครั้งศึกเจ้าอนุวงศ์ ทหารในกองราชวงศ์มี 25 คนท่านไกรสรเป็นผู้บังคับกองพัน มีท่าน สีสวาท แก้วบุญพันธ์ กับท่านคำพูน เป็นรองผู้บังคับการ

19 มกราคม ค.ศ.1949 (พ.ศ.2492) มีการประชุมกันที่บ้านกอวาน แขวงซำเหนือ ท่านไกรสร พรหมวิหารได้จัดตั้งกองทัพลาวอิสระ (ต่อมาคือกองทัพประชาชนลาว)

ต่อมา 13 สิงหาคม ค.ศ.1950(พ.ศ.2493) ที่ประชุมใหญ่ชนชาติ ชนเผ่าและขบวนการต่อสู้ต่างๆ จำนวน 150 คนประกาศตั้งขบวนการปะเทดลาวหรือแนวลาวอิสระ เลือกเจ้าสุภานุวงศ์ เป็นประธานกรรมการศูนย์กลางมีท่านสิงกะโปร์ ท่านหนูฮัก ฯลฯ และประกาศตั้งรัฐบาลลาวต่อต้านหรือรัฐบาลแนวลาวอิสระ ประกอบด้วยเจ้าสุภานุวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ท่านไกรสร พรหมวิหารเป็นรัฐมนตรีป้องกันชาติ เป็นต้น ดำเนินการจัดตั้งองค์กรรักชาติ เช่นสมาคมชาวหนุ่มกู้ชาติ สมาคมแม่หญิงอิสระ สมาคมลาวสูงต้านฝรั่งเศส ภายใน ค.ศ.1953(พ.ศ.2496) รัฐบาลแนวลาวอิสระมีเขตปลดปล่อย 2 แขวงภาคตะวันออกเฉียงเหนือคือแขวงหัวพันหรือ ซำเหนือและแขวงพงสาลี ซึ่งมีถนนเชื่อมต่อกับเวียดนาม ทำให้ฝรั่งเศสถูกล้อมทุกด้าน

ธันวาคม ค.ศ.1953 (พ.ศ.2496) กองทัพแนวลาวอิสระสมทบกับทหารอาสาสมัครเวียดนามเปิดแนวรบใหม่ที่ภาคกลางตีได้แขวงคำม่วน และส่วนหนึ่งของแขวงสะหวันเขต เมืองท่าแขกถูกปิดล้อม ฐานทัพอากาศที่เซโดนถูกปิดล้อม

กุมภาพันธ์ ค.ศ.1954 (พ.ศ.2497) กองทัพแนวลาวอิสระเปิดฉากเข้าตีที่ราบสูงบริเวณหรือภูเพียง ปลดปล่อยเขตอัตตะปือ ที่ราบสูงบริเวณ เหล่างาม แขวงสาละวัน ได้สำเร็จ สิ้นปี ค.ศ.1954 (พ.ศ.2497) ปลดปล่อยบางส่วนของแขวงหลวงพระบาง

13 มีนาคม ค.ศ.1954 (พ.ศ.2497) กองทัพเวียดนามเปิดฉากโจมตีฐานเดียนเบียนฟูของฝรั่งเศส รบต่อเนื่องถึง 8 พฤษภาคม ค.ศ.1954(พ.ศ.2497) ทหารฝรั่งเศสยอมจำนน หลังจากฝรั่งเศสเสียชีวิตไป 16,200 คน เครื่องบินถูกทำลาย 62 ลำ มีการลงนามสัญญาเจนีวา 21 กรกฎาคม ค.ศ.1954 (พ.ศ.2497) ฝรั่งเศสถอนกำลังทั้งหมดออกจากเวียดนาม ลาว กัมพูชา แต่มีผลทำให้เวียดนามแบ่งเป็น 2 ภาค มีเส้นขนานที่ 17 เป็นเขตแดนทางทหารชั่วคราว

(14) สงครามเวียดนาม

อย่างไรก็ตามการเมืองในอินโดจีนได้ทวีความร้อนแรงมากขึ้นเมื่อสหรัฐเข้ามาเป็นผู้นำในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ ตั้งองค์การสนธิสัญญาป้องกันร่วมกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้(สปอ.หรือSEATO) ที่กรุงเทพฯ เมื่อ 8 กันยายน ค.ศ.1954 (พ.ศ.2497) ดำเนินการแทรกแซงกิจการภายในลาว กัมพูชา เวียดนามใต้เพื่อต่อต้านคอมมิวนิสต์ เช่นเข้าหนุนฝ่ายขวาในลาวประกอบด้วยนายพลภูมี หน่อสวรรค์ นายพลกุ ประสิทธิ์อภัย นายพลวังเปาฯลฯ ขณะที่ฝ่ายซ้ายในลาวนำโดยเจ้าสุภานุวงศ์ ท่านไกรสร พรหมวิหาร ฯลฯ ตั้งพรรคประชาชนลาวขึ้นที่ซำเหนือ เมื่อ 22 มีนาคม 1955 ค.ศ. (พ.ศ.2498)

สหรัฐใช้ไทยเป็นฐานทัพ โดยใช้สนามบินในไทย เช่น สนามบินตาคลี สนามบินโคราช สนามบินอุบลราชธานี สนามบินอุดรธานี สนามบินนครพนม สนามบินน้ำพอง (จ.ขอนแก่น) สนามบินเลิงนกทา (จ.ยโสธร) และเปิดฉากถล่มลาวตั้งแต่ เดือนสิงหาคม ค.ศ.1969 (พ.ศ.2512) โดยส่งเครื่องบิน บี 52 ทิ้งระเบิดฐานฝ่ายซ้ายในลาวที่ทุ่งไหหิน มีเครื่องบินขึ้นลงสนามบินต่างๆ เฉลี่ยนาทีละ 1 ลำ จำนวนเที่ยวบินที่สหรัฐนำระเบิดทิ้งในลาววันละ 400 เที่ยว ต่อมาเพิ่มเป็นวันละ 1,200 เที่ยว จำนวนระเบิดที่สหรัฐนำทิ้งในลาวนับถึงเดือนพฤศจิกายน ค.ศ.1973 (พ.ศ.2516) มีถึง 2,080,000 ตัน แต่ลาวฝ่ายซ้ายก็หาญกล้าสามารถ “สอย”เครื่องบินของสหรัฐตกลงในลาวจำนวน 2,469 ลำ ขณะเดียวกันก็ขยายเขตปลดปล่อยเพิ่มขึ้นด้วยความร่วมมือของประชาชนลาวและความช่วยเหลือจากรัสเซียและเวียดนามเหนือ ในปี ค.ศ.1964 (พ.ศ.2507) พื้นที่ประมาณร้อยละ 70 ตกอยู่ภายใต้การครอบครองของขบวนการปะเทดลาวประกอบด้วยแขวงพงสาลี แขวงซำเหนือ แขวงอัตตะปือ แขวงสาละวัน แขวงเชียงขวาง แขวงอุดมชัย แขวงหลวงน้ำทา

สถานการณ์ทั้งในลาว เขมรและเวียดนาม สหรัฐทุ่มกำลังเข้าทำสงครามทุกรูปแบบโดยใช้งบประมาณรวม 138 พันล้านเหรียญสหรัฐ แต่ไม่สามารถรุกคืบได้ ชาวอเมริกันที่มาเป็นทหารในสงครามเวียดนามต้องตายจำนวน 45,940 คน การคัดค้านสงครามเวียดนามก่อตัวขึ้นในสหรัฐและไทย สหรัฐ

ต้องยอมสงบศึกกับเวียดนามเหนือในวันที่ 29 มกราคม ค.ศ.1973 (พ.ศ.2516)

ในส่วนที่เกี่ยวกับลาว ให้มีการถอนทหารต่างชาติออกจากลาว การเจรจายืดเยื้อ 14 เดือนโดยเฉพาะในเรื่องการตั้งรัฐบาลผสมฝ่ายซ้ายกับฝ่ายขวา ตกลงฝ่ายซ้ายได้เป็นรัฐมนตรี 11 คนเจ้าหน้าที่บริหารไม่เกิน 25 คน ฝ่ายขวาได้คุมกระทรวงสำคัญเช่น กลาโหม มหาดไทย การคลังและศึกษาธิการ โดยมีการลงนามสัญญาสงบศึกในลาว (ฉบับที่3) ครั้งสุดท้ายในวันที่ 20 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1973 (พ.ศ.2516) สหรัฐและไทยต้องถอนทหารออกจากลาวภายใน 60 วันนับแต่มีการตั้งรัฐบาลผสมใน 4 กันยายน ค.ศ.1973 (พ.ศ .2516)

(15) ชัยชนะของฝ่ายซ้ายในลาว

ช่วง ค.ศ.1973-1974 (พ.ศ.2516-2517) ดำรงตำแหน่งประธาน สภาที่ปรึกษาทางการเมืองแห่งชาติ (NPCC) ซึ่งเป็นองค์กรที่ตั้งขึ้นตามสัญญาสงบศึก ขณะที่ฝ่ายขวาเริ่มไม่มั่นใจในสถานการณ์ในประเทศ ต่างอพยพออกไปต่างประเทศ และในกรกฎาคม ค.ศ.1974 (พ.ศ.2517) เจ้าสุวรรณภูมา นายกรัฐมนตรีถึงแก่อสัญกรรมด้วยโรคหัวใจ ฝ่ายขวาขาดผู้นำ ฝ่ายซ้ายในลาวปลุกระดมเรื่องการแทรกแซงของต่างชาติ เรื่องเฟ้อ โจมตีฝ่ายขวาอย่างได้ผล มีการเดินขบวน นัดหยุดงานในเวียงจันบ่อยครั้ง ขณะที่เจ้าสุภานุวงศ์เสนอทางออกใหม่ๆ แก่สังคมลาว เช่น โครงการ 18 ประการ ซึ่งมีสาระเกี่ยวกับความสามัคคี การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาสังคม และความเสมอภาค สิทธิทางการเมือง วัฒนธรรมของชนทุกกลุ่ม ทุกเชื้อชาติ การแก้ปัญหาคนว่างงานในเมือง การปรับปรุงคุณภาพชีวิตคนในชนบท และแนวทางไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด

6 มกราคม ค.ศ.1975 (พ.ศ.2518) ที่ท่าแขก 21 องค์กรนักศึกษาประชาชนได้เดินขบวนเรียกร้องให้มีการนำโครงการ 18 ประการไปปฏิบัติ ให้ผู้ลี้ภัยเดินทางกลับ ให้ลงโทษข้าราชการคอรัปชั่น ทหารฝ่ายขวาได้ยิงผู้ชุมนุมตาย 1 คนและจับกุมหลายคน 21 องค์กรจึงส่งตัวแทนชุมนุมประท้วงที่เวียงจัน

มีนาคม-เมษายน ค.ศ.1975 (พ.ศ.2518) เกิดการสู้รบระหว่างฝ่ายซ้ายกับทหารแม้วของ

นายพลวังเปา ฝ่ายซ้ายยึดศาลาภูคูน จุดยุทธศาสตร์ได้ สามารถคุมทางหลวงสาย 13 และ 7 ทำให้แขวงทางเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือถูกตัดขาดจากการควบคุมของฝ่ายขวาในเวียงจัน

17 เมษายน ค.ศ.1975 (พ.ศ.2518) เขมรแดงยึดกรุงพนมเปญ ต่อมา 30 เมษายน ค.ศ.1975 (พ.ศ.2518) เวียดนามเหนือเข้ายึดกรุงไซ่ง่อนสำเร็จ ทำให้ลาวฝ่ายซ้ายมีกำลังใจมากขึ้น

5 พฤษภาคม ค.ศ.1975 (พ.ศ.2518) ประชาชนที่ปากเซ แขวงจำปาศักดิ์เดินขบวนกล่าวโจมตีเจ้าหน้าที่รัฐคอรัปชั่น ทำให้เงินเฟ้อ สินค้าขาดแคลน และมีข่าวว่าฝ่ายขวาเตรียมทำรัฐประหาร

9 พฤษภาคม ค.ศ.1975 (พ.ศ.2518) มีการชุมนุมหน้าสถานทูตอเมริกาที่เวียงจัน เรียกร้องให้ปิดสำนักงาน USAID ซึ่งเชื่อว่าอยู่เบื้องหลังการรัฐประหาร ผู้ชุมนุมเรียกร้องให้จับกุมผู้นำฝ่ายขวาคือเจ้าสีสุก ท้าวผุย ชนะนิกร เจ้าบุญอุ้ม ณ จำปาสัก ว่าบ่อนทำลายสันติภาพและทำให้ประชาชนทุกข์ยาก การชุมนุมขยายไปที่หลวงพระบางและสะหวันเขต ที่หลวงพระบางมีการทำลายสำนักงาน USAID ที่แขวงสะหวันเขต ผู้ชุมนุมเข้ายึดสถานีวิทยุ ศาลากลาง และสำนักงาน USAID

การชุมนุมดังกล่าว ส่งผลให้รัฐมนตรีฝ่ายขวา เช่นเจ้าสีสุก ท้าวโง่น ท้าวคำไพ ลาออกจากตำแหน่ง และสหรัฐยุบสำนักงาน USAID ในลาวและปิดสถานทูตในลาวตั้งแต่ 30 มิถุนายน ค.ศ.1975 (พ.ศ.2518)

10 พฤษภาคม ค.ศ.1975 (พ.ศ.2518) นายพลฝ่ายขวา เช่นวังเปา พร้อมสมาชิกตระกูลจำปาสัก ตระกูลชนะนิกร ประมาณ 300 คนเดินทางลี้ภัยเข้าประเทศไทย

19 พฤษภาคม ค.ศ.1975 (พ.ศ.2518) ทหารฝ่ายซ้ายเข้ายึดปากเซและท่าแขก

20 พฤษภาคม ค.ศ.1975 (พ.ศ.2518) เข้ายึดแขวงสะหวันเขต เมืองใหญ่อันดับ 2 ของประเทศลาว

23 สิงหาคม ค.ศ.1975 (พ.ศ.2518) ขบวนการปะเทดลาวประกาศว่าได้ยึดอำนาจโดยสมบูรณ์แล้วทั้งประเทศ เปลี่ยนชื่อพรรคประชาชนลาวเป็นพรรคประชาชนปฏิวัติลาว

28 พฤศจิกายน ค.ศ.1975 (พ.ศ.2518) มีการชุมนุมใหญ่ทั่วประเทศ ผู้ชุมนุมเรียกร้องให้ยุบรัฐบาลผสมซึ่งไม่มีอำนาจอยู่แล้ว ยุบสภาที่ปรึกษาทางการเมืองแห่งชาติ(NPCC) และยุบสถาบันกษัตริย์ ในวันรุ่งขึ้นพระเจ้าศรีสว่างวัฒนาเจ้ามหาชีวิตทรงประกาศสละราชสมบัติ

1-2 ธันวาคม ค.ศ.1975 (พ.ศ.2518) สมัชชาประชาชนแห่งชาติ มีมติ (1) ยุบสถาบันกษัตริย์ (2) เปลี่ยนชื่อประเทศเป็นสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) (Democratic People's Republic of Laos) สถาปนาการปกครองระบอบใหม่คือระบอบคอมมิวนิสต์ (3) ตั้งเจ้าสุภานุวงศ์ ประธานสภาประชาชนสูงสุด เป็นประธานประเทศ (4) ตั้งท่านไกรสอน พรหมวิหาร (ลูกครึ่งเวียดนาม) เลขาธิการพรรคแนวลาวรักชาติ เป็นนายกรัฐมนตรี (5) ตั้งเจ้าศรีสว่างวัฒนา เป็นที่ปรึกษาสูงสุด (6) เปลี่ยนธงชาติใหม่ (7) กำหนดให้วันที่ 2 ธันวาคม เป็นวันชาติ (สุวิทย์ ธีรศาสวัต, ประวัติศาสตร์ลาว1779-1975, กรุงเทพ :สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2543 หน้า 286-396)

◆ 6. การเรียนรู้ในพื้นที่จริง

การเรียนรู้ประวัติศาสตร์การเมืองในลาวจากหนังสือ ทำให้เห็นและเข้าใจประวัติศาสตร์อันระทึกใจใน สปป.ลาวโดยเฉพาะที่ท่าแขกและที่สะหวันเขต ในช่วงวันที่ 5-8 พฤษภาคม 2555 ตลอดจนแขวงลาวใต้ที่เคยไปเยี่ยมยามมากขึ้น เช่น

(6.1) ท่าแขก แขวงคำม่วน

(6.1.1) บ้านท่านสิงกะโปร์ สีโคตรจุนนะมาลี

บริเวณริมแม่น้ำโขงที่ท่าแขกเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2555 (วันฉัตรมงคล) ผมและ ศ.สรัสวดี นั่งอ่านหนังสืออยู่มีต้นตาลสูงเรียงรายเป็นแนวยาวเป็นภูมิทัศน์ที่งดงามยิ่ง มีบ้านไม้ 2 ชั้น หน้าจั่วเป็นรัศมีพระอาทิตย์ที่สนามหญ้าหน้าบ้านมีรูปปั้นเป็นอนุสาวรีย์ (ไม่มีป้ายชื่อหน้าบ้าน)

เมื่ออ่านหนังสือจบเราก็ทราบว่าเป็นบ้านของท่านสิงกะโปร์ สีโคตรจุนนะมาลี อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนมัธยมท่าแขก ประธานคณะกรรมการปฏิวัติชุดแรกของเมืองท่าแขก ผู้นำแนวลาวอิสระคนหนึ่งและมีวีรกรรมเป็นที่ภาคภูมิใจของคนท่าแขกและฝั่งนครพนม

เมื่อไปถึงเมืองสะหวันเขตเราก็พบบ้านใหญ่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านท่านไกรสอน พรหมวิหาร (มีป้ายชื่อเจ้าของบ้าน)กลางสนามหญ้ามีรูปปั้นคน แต่ไม่มีข้อมูลว่าเป็นบ้านใคร คงเป็นบ้านของผู้นำลาวแนวอิสระในสะหวันเขตอีกคนหนึ่งแต่ก็พร้อมจะถูกลืมไปตามกาล

(6.1.2) บ้านของเจ้าสุภานุวงศ์หรือเจ้าสุพานุวง

เจ้าสุพานุวง เกิดเมื่อ 13 กรกฎาคม ค.ศ. 1909 (พ.ศ.2452) เป็นบุตรคนที่ 20 ของเจ้าบุญคง เรียนหนังสือที่โรงเรียนในฮานอย และศึกษาต่อวิศวกรรมศาสตร์ที่ฝรั่งเศส เมื่อกลับอินโดจีนใน ค.ศ. 1937 (พ.ศ.2480) ทำงานกับรัฐบาลอาณานิคม แต่งงานกับบุตรสาวเจ้าของโรงแรมระหว่างทำงานที่เวียดนามใต้ ในเดือนกันยายน ค.ศ.1945(พ.ศ.2488) ได้เดินทางจากลาวไปที่ทำการใหญ่ของโฮจิมินห์ เพื่อแสวงหาพันธมิตรต่อต้านฝรั่งเศส โฮจิมินห์ส่งเขากลับพร้อมกำลังทหารจำนวนหนึ่ง ซึ่งเขาเริ่มใช้เป็นขบวนการต่อต้านฝรั่งเศสในลาว ขบวนการนี้ถูกขับไปลี้ภัยในไทยเมื่อ ค.ศ.1946 (พ.ศ.2489)

ใน ค.ศ.1949 (พ.ศ.2492) เขาได้เข้าร่วมกับเวียดมินห์ในเขตป่าเวียดนาม และเริ่มมีความสัมพันธ์กับไกรสอน พรหมวิหาร และหนูฮัก พูมสะหวัน เขามีส่วนในการก่อตั้งขบวนการปฏิวัติปะเทดลาว ในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1950 (พ.ศ.2493)

เจ้าสุพานุวง เป็นสมาชิกก่อตั้งของพรรคปฏิวัติประชาชนลาว ใน ค.ศ.1955 (พ.ศ.2498) และต่อมามีบทบาทสำคัญด้านการเจรจาในนามของปะเทดลาว ทั้งได้เข้าร่วมในรัฐบาลผสมซึ่งจบลงด้วยข้อตกลงเจนีวาว่าด้วยลาว ปี ค.ศ. 1961-1962 (พ.ศ.2504-2505)

หลังจากสงครามเวียดนาม สิ้นสุดลงใน ค.ศ. 1975 (พ.ศ.2518) และมีการสถาปนาสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เขาได้ดำรงตำแหน่งประธานประเทศคนแรก และลาออกจากตำแหน่งใน ค.ศ.1986 (พ.ศ.2529) เพราะปัญหาสุขภาพและชราภาพ เจ้าสุพานุวงถึงแก่อสัญกรรมเมื่อ 9 มกราคม ค.ศ.1995 (พ.ศ. 2538) อายุได้ 86 ปี (ไมเคิล ลีเฟอร์, พจนานุกรมการเมืองสมัยใหม่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้, แปลโดยจุฬาพร เอื้อรักสกุล บรรณาธิการโดยพรรณงาม เง่าธรรมสาร, กรุงเทพ:สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548 หน้า 579-580)

วีรกรรมหาญกล้าของเจ้าสุพานุวง หรือเจ้าสุภานุวงศ์ในท่าแขกอาจอยู่ในความทรงจำของผู้ร่วมสมัยที่นับวันเข้าสู่วัยชราและจากโลกไป ดังนั้นเมื่อเราทั้งสองถามหาบ้านของเจ้าสุพานุวงในท่าแขกเมื่อ 5 พฤษภาคม 2555 โดยถามผู้อาวุโสที่ไปทำบุญที่วัดหลวงของท่าแขก ส่วนใหญ่ไม่ทราบ มีเพียงแม่หญิงที่เคยเป็นครูคนหนึ่งและย้ายมาจากแขวงพงสาลีรู้จักบ้านเจ้าสุพานุวง แนะนำได้

บ้านของเจ้าสุพานุวง ผู้นำสูงสุดของแนวลาวอิสระ เป็นคฤหาสน์หลังใหญ่ ริมแม่น้ำโขง พื้นที่กว้างขวางร่มรื่นด้วยต้นมะม่วง อยู่ในระหว่างมีการปรับปรุงอาคารด้านหลัง คนรุ่นหลังส่วนใหญ่ไม่รู้จักต่างกับบ้านของท่านไกรสอน พรหมวิหาร มีป้ายหน้าบ้านที่สะหวันเขตและคนส่วนใหญ่รู้จัก

(6.1.3) พระธาตุศรีโครตบูร (สีโคตบอง)

ท่าแขก แขวงคำม่วนมีพระธาตุองค์สำคัญคือพระธาตุศรีโครตบูร (สีโคตบอง) ตั้งที่บ้านเมืองเก่า ริมแม่น้ำโขงทางด้านใต้ของท่าแขก ห่างจากตัวเมืองประมาณ 6 กิโลเมตร

ตำนานกล่าวว่าพระเจ้าสุมินราชหรือพระเจ้าสุมิตรธรรมวงศาแห่งอาณาจักรสีโคตรบอง โปรดฯ ให้สร้างพระธาตุองค์นี้เมื่อ พุทธศตวรรษที่ 12

ในสมัยพระเจ้าโพธิสารราชแห่งอาณาจักรล้านช้าง โปรดฯ ให้บูรณะพระธาตุองค์นี้เมื่อ พ.ศ.2082 พร้อมโปรดฯ ให้บูรณะพระธาตุนครพนมและพระธาตุอิงฮัง ต่อมาสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชโปรดฯ ให้บูรณะพระธาตุทั้งสามองค์อีกครั้ง โดยเฉพาะพระธาตุสีโคตรบองโปรดฯ ให้สร้างครอบอุบมุงแต่เดิมทำให้เป็นองค์พระธาตุรูปทรงในปัจจุบัน

ลักษณะสถาปัตยกรรมเป็นการก่อสร้างด้วยอิฐถือปูนมียอด (ดวงปลี) สูงกว่าพระธาตุอิงฮัง รูปแบบพระธาตุเหมือนพระธาตุนครพนม ซึ่งอยู่ฝั่งตรงกันข้าม แต่ขนาดเล็กกว่า ยอดธาตุเป็นทรงดอกบัวเหลี่ยมตามแบบสถาปัตยกรรมล้านช้าง แต่มีลักษณะพิเศษคือเรือนธาตุสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้ยี่สิบรองรับดอกบัว

ตั้งแต่ ค.ศ.1948-1949 (พ.ศ.2491-2492) พระธาตุศรีโคตรบองได้รับการปฏิสังขรณ์และปรับภูมิทัศน์ มีกำแพงแก้ว หอปราสาท สระน้ำ วิหาร หอแจกและพระระเบียง (กมมะเลียน) มีการทำบุญประจำปีทุกเดือนสามเพ็ญ เริ่มจัดงานตั้งแต่ พ.ศ.2506 เป็นต้นมา (สงวน รอดบุญ, พุทธศิลปะลาว, กรุงเทพ: สายธาร พิมพ์ครั้งที่สอง, 2545 หน้า 155-157)

ช่วง พ.ศ.2491-2492 เจ้าแขวงคำม่วน (ท่านบุญทัน ทรงวิไล)นำทางราชการตัดถนนจาก ท่าแขกไปยังวัดพระธาตุศรีโครตบองระยะทาง 6 กม. ตลอดเส้นทางมีชาวลาวทำกระทงดอกไม้ขาย มี “ข้าวัดหรือข้าโอกาส”ดูแลพื้นที่พระธาตุ ผู้หญิงต้องนุ่งซิ่นเข้าบริเวณพระธาตุ โดยมีชุดผ้าซิ่นให้เช่า

ในวิหารซึ่งอยู่ใกล้พระธาตุ มีคนเข้านมัสการพระและทำบุญ เสร็จแล้วทุกคนลูบฆ้องขนาดใหญ่ทำให้ได้ยินเสียงสนั่น บริเวณวัดกว้างขวาง มีอนุสาวรีย์ท้าวโคตรบอง มีการสร้างเรือนพื้นเมืองของลาวแบบต่างๆ เพื่อให้คนลาวที่เดินทางมาไกลได้เข้าพัก และมีร่องรอยวัดร้างเป็นกองอิฐเก่าอยู่ด้วยซึ่งเอกสารลาวระบุว่ามีดังนี้ (1) อุโบสถร้าง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของวิหารร้าง มีใบเสมา และเนินอุโบสถ เวลาบวชได้ใช้อุโบสถแห่งนี้บวชนาค (2) ซากวิหาร 1 หลังเหลือแต่แท่นพระพุทธรูป อยู่ห่างจากกำแพงพระธาตุประมาณ 30 เมตร (3) ห้วยประวัติศาสตร์ อยู่ทางเหนือบริเวณพระธาตุ ชาวบ้านเรียกห้วยสีมังหรือห้วยข้าวหม่า มีเรื่องเกี่ยวพันกับพระยาศรีโคตรบอง (4) พระธาตุองค์ใหญ่ 1 องค์ อยู่ข้างห้วยสีมังทางทิศตะวันออก ซึ่งพังทลายแล้ว (5) หอพระสังกัจจายน์ บริเวณเดียวกับพระธาตุที่พัง (คำ จำปาแก้วมณี, “พระธาตุศรีโคตรบอง” แปลจากภาษาลาวเป็นไทยโดยสมหมาย เปรมจิตต์, พระธาตุเจดีย์วัดสำคัญและพระครูยอดแก้วโพนสะเม็ก, เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2537 หน้า 14-19)

(6.1.4) แนวกำแพงหินขนาดใหญ่

จากวัดพระธาตุฯ เราก็เดินทางเข้าสำรวจในเขตป่า ได้เห็นแนวกำแพงหินขนาดใหญ่เรียงรายเป็นกำแพงสูงและหน้าผาสูง ทอดยาวประมาณ 5 กิโลเมตร ยิ่งใหญ่มากสันนิษฐานได้ 2 แนวทางคือ (1) เกิดจากธรรมชาติเป็นแนวทรุดตัวลงของแม่น้ำโขง เพราะเป็นแนวหินที่ก้อนใหญ่มาก (2) จากประสบการณ์ที่เคยเห็นผลงานการสร้างปราสาทหินอันยิ่งใหญ่ของขอมทั้งในเขมร อีสานและลาวแล้วก็ไม่อาจทิ้งประเด็นการก่อสร้างด้วยฝีมือของมนุษย์

(6.1.5) เขตเมืองและกาด

ช่วงเย็นสำรวจเขตเมืองท่าแขกโดยเดินไปกาดที่ “หลักสอง”หรือ หลักกิโลเมตรที่สอง พบว่าในเขตริมแม่น้ำโขงเป็นเขตเมืองเก่ารูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นแบบยุคอาณานิคมฝรั่งเศสเด่นชัด ทั้งสถานที่ราชการและอาคารพาณิชย์ มีการปรับปรุงอาคารทรงอาณานิคมบางแห่งเป็นโรงแรมเพื่อรับนักท่องเที่ยว ร้านค้าส่วนใหญ่เป็นคนเวียดนามบริเวณริมแม่น้ำโขงมีร้านอาหารขายยามค่ำ และเริ่มมีการก่อสร้างอาคารด้านริมแม่น้ำโขงหลังแรกๆ

ตามเส้นทางไปกาดที่ “หลักสอง” เริ่มมีอาคารพาณิชย์สมัยใหม่เกิดขึ้นเรียงรายเป็นเมืองใหม่ เจ้าของกิจการร้านใหญ่ส่วนใหญ่เป็นเวียดนาม คนลาวประกอบอาชีพริมถนนคือขายกระทงดอกไม้ สำหรับไหว้พระซึ่งมีคนแวะซื้อเป็นระยะ สะท้อนแบบแผนทางวัฒนธรรมลาวที่ยังดำรงอยู่

ที่กาด “หลักสอง” เป็นตลาดสดพื้นบ้านขนาดใหญ่ มีแม่ค้าจำนวนมากทั้งชาวลาวและเวียดนาม นำสินค้าเกษตรทุกประเภท อาหารสด แห้ง รวมทั้งของป่า สัตว์ป่าตัวเป็นๆ วางขายทั้งวางพื้น วางบนโต๊ะ โดยในร้านห้องแถวมีสินค้าจากไทย - เวียดนามเป็นหลัก คนซื้อก็มีจำนวนไม่น้อยต้องเดินเบียดๆกันเข้าไป

(6.1.6) ท่ารถโดยสารไปเมืองต่างๆ

การเดินทางในลาวใต้ครั้งนี้ตั้งใจใช้ขนส่งมวลชนลาวเป็นหลัก ดังนั้นเช้าวันที่ 6 พฤษภาคม 2555 เราทั้งสองก็ไปท่ารถโดยสารซึ่งอยู่ทางด้านกาดหลักสอง แต่เป็นกาดใหญ่อีกแห่งหนึ่งเป็นท่ารถโดยสารไปเมืองต่างๆ ทั่วลาวและไปประเทศเวียดนาม รถโดยสารในลาวเป็นรถสี่ล้อรุ่นเก่าๆ ต่อตัวถังให้ลมโชยเข้าออกได้ มีรถตู้รุ่นเก่าคันเก่าบริการด้วย เราเลือกเดินทางโดยรถตู้สายท่าแขก-สะหวันเขต ค่าโดยสารคนละ 30,000 กีบ เลือกที่นั่งได้ตามใจชอบ ผู้โดยสารคนหนึ่งบรรทุกสัตว์เลื้อยคลานใส่ถุงปุ๋ยไปด้วย รถจะออกเดินทางเมื่อมีผู้โดยสารเต็มตามจำนวนที่กำหนดหรือมากกว่ากำหนด ระหว่างรอจึงได้เห็นบรรยากาศท่ารถไปเมืองต่างๆ มีอาหารญวน เช่นเบงหมี่และหมูยอวางขายพร้อมน้ำดื่มหลายร้าน มีสินค้าเกษตรมาจากเมืองต่างๆ มาขายและนำสินค้าจากในเมืองส่วนหนึ่งเป็นสินค้าของไทยเช่น ขนมถุง เครื่องดื่มบำรุงกำลัง ฯลฯ ไปขายที่กลับบ้าน

รถโดยสารวิ่งไปตามทางหลวงหมายเลข 13 เชื่อมตั้งแต่หลวงพระบาง เวียงจัน สะหวันเขต ปากเซ ไซ่ง่อน ที่ฝรั่งเศสเริ่มสร้างตั้งแต่ ค.ศ.1911 (พ.ศ.2454) เป็นเส้นทางยุทธศาสตร์ที่ผ่านศึกสงครามหลายครั้ง แวะพักรถที่เซโนที่เป็นอดีตฐานทัพอากาศสหรัฐฯ มีไก่ปิ้ง–ไข่ปิ้งขายเรียงรายหลายร้านขณะที่ห้องน้ำสาธารณะ ในลาวถือเป็นธุรกิจย่อยๆ ที่ต้องจ่ายเงินทุกแห่ง

ตัวมอม หรือ สิงห์มอม

ມອມນະ ມິໃช่ມກຈ

เรื่อง : สนั่น ธรรมธิ

มอม หรือ สิงห์มอม เป็นสัตว์หิมพานต์ รูปร่างลักษณะคล้ายแมว ลูกเสือหรือลูกสิงโต ปรากฏให้เห็นในรูปของยันต์ที่ชายชาวล้านนาโบราณนิยมสักช่วงล่างของร่างกายบริเวณขาที่เรียก “สักขาลาย” “สักขาก้อม” หรือไม่ก็ปรากฏเป็นลวดลาย หรือรูปปั้นตามซุ้มประตูของวัดต่าง ๆ และบางแห่งมีการแกะสลักตัวมอมไว้ตามฐานชุกชี ฐานพระเจดีย์เป็นต้น

บทบาทของมอม

ชาวล้านนาโบราณรวมทั้งชาวไทเผ่าอื่นที่มีวัฒนธรรมคล้ายคลึงกันนิยมสักลายเป็นรูปสัตว์ต่างๆ หรือตัวอักขระคาถาบนร่างกายส่วนต่าง ๆ โดยเชื่อกันว่าจะทำให้อยู่ยงคงกระพัน มีเมตตามหานิยม รอดพ้นจากภยันตราย ตลอดทั้งเขี้ยวพิษจากสัตว์ร้ายได้ นอกจากนี้ การสักลายยังแสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของความเป็นชายทั้งในความหมายของความอดทนและความเป็นผู้กล้าหาญในการศึกสงครามเป็นที่เกรงขามแก่ผู้พบเห็น ทั้งนี้ในส่วนของร่างกายที่นิยมสักกันมากจะสักบริเวณบั้นเอวลงไปถึงขา ชายใดไม่มีลายสักบริเวณดังกล่าว ขาจะขาวเหมือนผู้หญิง ไม่เป็นที่ยอมรับนับถือของสังคม โดยเฉพาะผู้หญิงจะถือว่าชายนั้นไม่สามารถคุ้มครองภัยอันตรายหรือเป็นที่พึงพาได้ และที่สำคัญรูปสัตว์ที่นิยมสักได้แก่ รูปมอม หรือ สิงห์มอม

สนั่น ธรรมธิ หัวหน้าโครงการบริการข้อมูลด้านศิลปวัฒนธรรมและพิธีกรรม ฝ่ายส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

ศิลปกรรมตามโบสถ์วิหารหรือศาสนสถานในวัดมักมีรูปมอมปรากฏโดยทั่วไป อาจเป็นภาพเขียน รูปแกะสลักหรือรูปปั้น บางแห่งมีรูปเทวดายืนอยู่บนหลังมอม ซึ่งผู้รู้หลายท่านมีความเห็นตรงกันว่าเป็นเทวดาที่ชื่อ "ปัชชุนนะ" ซึ่งเป็นเทพเจ้าแห่งฝน การที่มีรูปเทวดาองค์นี้ก็เพราะมีความเชื่อว่า บ้านเมืองจะอุดมสมบูรณ์ฝนไม่ขาดฟ้า และที่ยืนบนหลังมอม แสดงให้เห็นว่ามอมเป็นสัตว์พาหนะของเทพเจ้าแห่งสายฝน ดังนั้นในเชิงปฏิบัติทางวัฒนธรรมตามความเชื่อจึงมีการนำมอมมาแห่ตามพิธีกรรม เพื่อขอให้ฝนตก

ปีใดก็ตาม หากเกิดภาวะฝนแล้ง ชาวบ้านจะนำรูปสลักมอมขึ้นใส่เสลี่ยง แล้วจัดขบวนแห่แหนไปรอบ ๆ หมู่บ้าน ในขบวนแห่จะมีการสาดน้ำตัวมอมให้ชุ่มตลอดเวลา ผู้ที่เข้าร่วมขบวนจะแสดงพฤติกรรมตลกคะนอง ผิดธรรมชาติ เช่น ชายแต่งกายเป็นหญิง นุ่งห่มเสื้อผ้ากลับหน้ากลับหลัง บางคนถือรูปอวัยวะเพศ บางคนแต่งหน้าทาปากเป็นที่ตลกขบขัน ด้วยเชื่อว่าการกระทำดังกล่าวจะทำให้เทวดาร้อนใจและบันดาลให้ฝนตกในที่สุด

ปัจจุบัน การแห่มอมหาดูได้ยาก อาจเป็นเพราะสังคมเกษตรอ่อนกำลังลง หรือเป็นผลมาจากมอมนั้นหายากก็เป็นได้ อย่างไรเสีย ยังมีวิธีที่คล้ายกันคือการจับแมวมาแต่งหน้านุ่งผ้าใส่เสื้อ แล้วแห่แหนในลักษณาการเดียวกัน แต่วิธีนี้พบว่ามีปรากฏในกลุ่มคนไทถิ่นอื่นด้วย ที่เรารู้จักกันดีคือ พิธีแห่นางแมวของฝน แต่ความมีมนต์ขลังดูจะสู้มอมไม่ได้ เพราะมอมเป็นสัตว์รับใช้ของปัชชุนนเทวดา น่าจะสามารถนำความทุกข์ร้อนของมนุษย์ไปรายงานได้โดยตรง

กล่าวถึง "มกร" ซึ่งเป็นสัตว์หิมพานต์ เช่นเดียวกับมอม กล่าวกันว่า มกรมีพ่อเป็นนาค แม่เป็นจระเข้ จึงมีลำตัวยาวเหมือนนาค ปากและขาทั้งสี่เหมือนจระเข้อาศัยอยู่แถบเชิงเขาพระสุเมร เป็นสัตว์ในความเชื่อทางแถบอินเดีย ศรีลังกา และพม่า แล้วเลื่อนไหลสู่ล้านนา รูปร่างลักษณะจะเห็นได้จากรูปประติมากรรมบริเวณบันไดโบสถ์ วิหารหรือศาสนสถานของวัดซึ่งมักเห็นสัตว์ชนิดนี้อ้าปากคาบรูปพญานาคที่ชูศรีษะขึ้นไว้ รูปดังกล่าวเรียกตามภาษาเชิงศิลปะว่า "มกรคายนาค" "เหราคายนาค" หรือ "ตัวสำรอก"

บทบาทของมกร

ในความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ มกรจัดเป็นเทพพาหนะสำหรับพระแม่คงคา และพระวรุณเทพซึ่งเป็นเทพแห่งสายฝน เป็นสัตว์เฝ้าระวังศาสนสถานเหมือนสัตว์หิมพานต์อื่นๆ อาทิ สิงห์ นาค ครุฑ คชสีห์ หรือแม้กระทั่งพญายักษ์ เฉพาะของล้านนา พบว่ามักเป็นสัตว์เฝ้ารักษาศาสนสถานดังปรากฏหน้าทวารหรือประตูทางเข้าเป็นส่วนใหญ่

ทีนี้มาถึงประเด็นเด็ดที่ผู้คนค่อนข้างสับสนระหว่าง มอมกับมกร ถ้าหากมองย้อนตามผู้เขียนสรรหามาเสนอก็คงไม่มีข้อสงสัย แต่ข้อกังขาไปอยู่ที่ใจไปนึกคิดให้ภาพลักษณ์ว่าเป็นสิ่งเดียวกัน เพราะระยะหลังนี้ศิลปินช่างปั้นรุ่นใหม่นิยมปั้นรูปมอมให้มีบุคลิกคล้ายกันกับมกร กล่าวคือมีเขี้ยว มีเล็บ ถมึงหน้า อ้าปากตาถลนอยู่ตามบันไดทางเข้าศาสนสถาน อันเป็นตำแหน่งเดียวกันกับมกรที่กำลังคายนาคอยู่ เมื่อผู้คนส่วนหนึ่งพบเห็นจึงเหมาเอาว่าสัตว์ชนิดเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม เมื่อได้ศึกษาดูรายละเอียดดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่า มอมกับมกรที่แม้จะมีบทบาทและหน้าที่เป็นเทพพาหนะของเทพแห่งสายฝน หรือเป็นสัตว์เฝ้าศาสนสถานก็ตาม แต่รายละเอียดอื่นสามารถยืนยันได้ว่า สัตว์หิมพานต์ทั้งสองเป็นสัตว์ต่างชนิดกันอย่างแน่นอน.....**มอมนะมิใช่มกร**

มกรคายนาค

ตำนานเชื้อเครือเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่

หลักฐานใหม่ทางประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์รัฐฉาน - ล้านนา

เรื่อง : ภูเดช แสนสา

ยุคจารีตบ้านเล็กเมืองใหญ่ทั้งหลายที่เป็นรัฐในหุบเขา แม้จะกระจายตัวตั้งบ้านเมืองของตนอยู่ตามแอ่งต่างๆ โดยมีเทือกเขาสูงกั้นล้อมรอบ แต่ก็มีการติดต่อสัมพันธ์กันอยู่เสมอทั้งในรูปแบบความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ การติดต่อค้าขาย ตลอดจนถึงการศึกสงคราม กรณีของล้านนากับรัฐฉานก็เช่นกันที่มีการติดต่อสัมพันธ์กันอยู่เสมอ จนกระทั่งเข้าสู่ยุครัฐชาติที่มีการขีดแบ่งเส้นพรมแดนขึ้นใหม่ให้ชัดเจน รัฐฉานได้อยู่ในเขตของประเทศพม่า (เมียนมาร์) ล้านนาอยู่ในเขตของประเทศสยาม (ไทย) จึงส่งผลให้ความสัมพันธ์แบบยุคจารีตได้ค่อยลดลงและจางหายไปในที่สุด จนอาจทำให้คนยุคปัจจุบันจินตนาการถึงความสัมพันธ์ระหว่างกันในยุคจารีตได้ยากว่าเป็นอย่างไรบ้าง ประกอบกับหลักฐานที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐฉานกับล้านนามีจำนวนไม่มากนัก เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐทั้งสองจึงยังคงมีความคลุมเครืออยู่ไม่น้อยสืบมาจนถึงปัจจุบัน

ในบทความฉบับนี้ผู้เขียนจึงได้นำเรื่องราวของตำนานเชื้อเครือเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่ ที่ถือว่าเป็น “พื้น” หรือ “ตำนานฝ่ายเมือง” ของเมืองหมอกใหม่ ซึ่งเป็นเมืองขนาดใหญ่เมืองหนึ่งของรัฐฉานที่มีอาณาเขตติดต่อกับเมืองแม่ฮ่องสอนและเมืองปาย

ภาพ : พญาพิศาลฮ่องสอนบุรี (ขุนหลู่) เจ้าฟ้าเมืองแม่ฮ่องสอนองค์สุดท้าย (พ.ศ.๒๔๔๘ – ๒๔๘๑) และครอบครัว ขุนหลู่เป็นบุตรของเจ้านางเมี๊ยะ เจ้าฟ้าเมืองแม่ฮ่องสอนองค์ที่ ๒ และเจ้านางเมี๊ยะเป็นหลานของเจ้าฟ้าโกหล่าน เจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่ (ที่มา : หจช.ถ่ายประมาณ พ.ศ.๒๔๔๕ - ๒๔๕๓)

หัวเมืองชายแดนทางด้านตะวันตกของล้านนา เมืองหมอกใหม่ในช่วงพ.ศ.๒๔๓๒ นั้นมีหัวเมืองบริวารขึ้นอยู่ ๒๗ เมือง เช่น เมืองใหม่ เมืองกั่นตู เมืองแม่สะกึ๋น เมืองลางเคอ เป็นต้น เจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่มีพระนามอย่างเป็นทางการว่า "เจ้าฟ้าหลวงกัมโพชรัฐวังสะสีหะมหาธรรมราชา"[1] อาณาเขตของเมืองตั้งอยู่ครอบคลุม ๒ ฟากฝั่งแม่น้ำคง(สาละวิน) ทิศเหนือติดกับเมืองนาย(รัฐฉาน) ทิศใต้ติดกับรัฐกะยา(รัฐกะเหรี่ยงแดง) ทิศตะวันตกติดกับเมืองสะทุ่งและเมืองใหม่ (รัฐฉาน) ทิศตะวันออกติดกับเมืองปั่น (รัฐฉาน) เมืองแม่ฮ่องสอนและเมืองปาย (ล้านนา)[2]

ตำนานเชื้อเครือเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่ฉบับนี้ผู้เขียนได้เลือกปริวรรตไว้ตั้งแต่เมื่อ พ.ศ.๒๕๕๐ เนื่องจากเห็นว่าเป็นเอกสารที่มีคุณค่า สามารถช่วยเติมภาพประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐฉานกับล้านนาได้ดีระดับหนึ่ง ตำนานฉบับนี้ต้นฉบับเป็นของพ่อจันทร์ อินทสาร อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เขียนด้วยอักษรธรรมล้านนาในพับสาขนาดกว้าง ๑๘ เซนติเมตร ยาว ๔๐ เซนติเมตร จำนวน ๑๐ หน้า (ผู้เขียนได้ใส่ตัวเลขกำกับไว้ในวงเล็บแต่ละย่อหน้าเพื่อแสดงถึงจำนวนลำดับของหน้าพับสาที่ปริวรรต) แต่ละหน้ามี ๑๐ - ๒๐ บรรทัด เป็นตำนานขนาดสั้นๆ คล้ายบันทึกความจำ ตำนานจะแบ่งเป็น ๒ ตอน คือ ตอนแรกกล่าวถึงเรื่องราวความเป็นมาของสกุลวงศ์เจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่ที่ผูกกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ส่วนตอนที่สองเป็นการบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ ในเมืองหมอกใหม่และหัวเมืองใกล้เคียงที่มีความสัมพันธ์เรียงตามลำดับปีศักราชเหมือนการบันทึกปูมโหร ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง แต่สันนิษฐานว่าผู้แต่งตำนานเป็นเจ้านายหรือขุนนางในเมืองหมอกใหม่ มีจำนวนหลายคน และเป็นผู้ที่ใกล้ชิด จึงรับรู้เหตุการณ์ความเป็นไปของเจ้านายและบ้านเมืองเป็นอย่างดี มีการบันทึกสืบต่อกันมาอยู่ในช่วงระยะเวลา ๙๘ ปี ซึ่งปีแรกที่ตำนานกล่าวถึงคือ พ.ศ.๒๓๔๐ และสิ้นสุดใน พ.ศ.๒๔๓๘ ตำนานนี้เขียนขึ้นตามทัศนะของคนในเมืองหมอกใหม่ดังเรียกชื่อคนในแถบล้านนาว่า "กล่อมไทโยน" แต่ขณะเดียวกันจากตำนานนี้ก็แสดงถึงการรับวัฒนธรรมหลายๆ อย่างของล้านนาเข้าไปใช้ในเมืองหมอกใหม่ เนื่องจากกลุ่มผู้ปกครองและชาวเมืองจำนวนไม่น้อยมาจากหัวเมืองในล้านนา เช่น ใช้อักษรธรรมล้านนาในบันทึกต่างๆ ใช้คำนำหน้าชื่อผู้ผ่านการบวชว่า "น้อย" และ "หนาน" มีการนับเดือนแบบล้านนา ดังตำนานกล่าวว่า "... ๑๑๖๒ ฟ้าชายแก้วเข้านั่งเมืองหมอกใหม่ เดือน ๓ เชียงใหม่..." หรือแม้กระทั่งรูปแบบสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของพระธาตุเจดีย์ในเมืองหมอกใหม่และหัวเมืองใกล้เคียงจำนวนหลายวัดก็เป็นแบบล้านนา[3] นอกจากนี้ในตำนานยังปรากฏมีคำศัพท์ภาษาพม่าปนอยู่บ้างด้วยอยู่ภายใต้อิทธิพลของพม่า เช่น "เองเซ" "หวุ่นแมงคลี" และ "ชางหวา" เป็นต้น ลักษณะการแต่งตำนานขึ้นต้นด้วยบทบาลีสั้นๆ และเขียนแบบเล่าเรื่อง สำนวนที่ใช้จึงเริ่มต้นด้วย "จักกล่าวด้วย" "คันว่า" "เมื่อนั้น" "ถ่านั้น" "ในกาละนั้น" "ว่าอั้นแล้ว" และ "ทีนี้จักจาด้วย" ฯลฯ และลงท้ายเมื่อเล่าเรื่องจบด้วย "แล" "หั้นแล" "แล้วแล" และ "แลเฮย" ฯลฯ มีการแทรกบทสนทนาคล้ายกับผู้แต่งอยู่ร่วมเหตุการณ์ในขณะนั้นด้วย ในด้านการเดินเรื่องของตำนานมีความกระชับ ส่วนจุดสำคัญที่ตำนานต้องการเน้นเป็นพิเศษอย่างเห็นได้ชัดคือให้ความสำคัญกับเจ้าฟ้าชายแก้ว เนื่องจากพระองค์ทรงเป็นต้นราชวงศ์ของเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่

ด้วยตำนานเชื้อเครือเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่ในปัจจุบันพบเพียงฉบับเดียว จึงไม่สามารถนำมาตรวจสอบเนื้อความกันเองได้ ผู้เขียนจึงได้นำไปตรวจสอบกับตำนานอื่นๆ ที่มีความน่าเชื่อถือสูง เช่น ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ตำนานพื้นเมืองเชียงแสน และตำนานคำมะเก่าเมืองเชียงแสน เป็นต้น ทำให้สามารถประเมินได้ว่าตำนานฉบับนี้มีความน่าเชื่อถือสูง เพราะมีการบันทึกเรื่องราวไว้ตรงกันกับตำนานทั้ง ๓ เรื่องข้างต้น เช่น กล่าวถึงพม่ายกกำลังจำนวนมากเข้ามาตีเมืองนครเชียงใหม่ใน พ.ศ.๒๓๔๐ ภายหลังจากที่

1 กจช. ร.๕ ม.๕๘/๑๐๕ หนังสือมหาดไทยราชการฝ่ายเมืองนครเชียงใหม่, น่าน, แพร่, ลำปาง (๑๙ ส.ค.๑๐๘ - ๕ พ.ค.ร.ศ.๑๐๙)

2 บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, คนไทยในพม่า,(กรุงเทพฯ : สามัญ, ๒๕๐๓), หน้า ๓๒๒ – ๓๒๓.

3 บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, คนไทยในพม่า,(อ้างแล้ว), หน้า ๓๒๗.

พระเจ้ากาวิละทรงยกกำลังไพร่พลจากเวียงป่าซางมาตั้งฟื้นฟูเมืองนครเชียงใหม่ได้เพียงหนึ่งปี แต่ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ตำนานพื้นเมืองเชียงแสน และตำนานคำมะเก่าเมืองเชียงแสน กล่าวถึงตอนนี้ไว้เพียงสั้นๆ ว่า กองกำลังพม่าตีเมืองนครเชียงใหม่ไม่สำเร็จต้องยกทัพกลับ ดังบันทึกไว้ว่า "...สักกราชะได้ ๑๑๕๙ ตัว..ม่านอิงเซะโป่ ซิดชิงโป่ มีริพล ๙ หมื่น ๙ พัน ลุกแต่เมืองอังวะมาแวดวังขังเมืองเชียงใหม่..ม่านอิงเซะโป่ต้านทานบ่ได้ ค็แตกกระจัดกระจายไพนับเสี้ยง จับยับได้ม่านอุปปะคองโป่ ที่ท่งหนองช้างคลานกับไพร่ม่านเปนอันมาก..."[4] (พื้นเมืองเชียงใหม่), "...สกราช ๑๑๕๙ ตัว..เอาริพลลงไปเชียงใหม่มีศน ๔ หมื่น ไปเอาเชียงใหม่วันนั้น เถิงเดือน ๖ เพ็งแตกเสียเชียงใหม่..."[5] (พื้นเมืองเชียงแสน) และ "...เมงคีหงวนขึ้นมาเปนโป่ซุกแล้ว มีกำลัง ๑๐๐๐ ลงไปแวดเชียงใหม่ บ่ได้ ค้านเชียงใหม่หนีมาก็ปีนั้นแล เมงคีหงวรลวดเปนโป่ซุกอยู่เชียงแสนบ่ลงอ่างวะ..."[6] (คำมะเก่าเมืองเชียงแสน) ซึ่งตำนานทั้ง ๓ เรื่อง ทั้งที่บันทึกตามทัศนะของพม่า (พื้นเมืองเชียงแสน, คำมะเก่าเมืองเชียงแสน) และบันทึกตามทัศนะของล้านนา (พื้นเมืองเชียงใหม่) ต่างก็ให้ภาพว่ากองกำลังของพม่าพ่ายแพ้กลับไป เนื่องจากทางล้านนาได้ขอกำลังจากสยามให้ขึ้นมาช่วย แต่ตำนานเชื้อเครือเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่กลับให้ภาพเพิ่มเติมว่าถึงแม้พม่าไม่สามารถตีเมืองนครเชียงใหม่ได้ แต่หัวเมืองบริวารตามชายแดนด้านตะวันตกของล้านนาที่ติดกับพม่าและรัฐฉาน เช่น เมืองแจ๋ม เมืองป๋อน เมืองยวม เมืองปาย และเมืองฝาง เป็นต้น กลุ่มผู้ปกครองและชาวเมืองก็ได้ถูกกวาดต้อนในศึกคราวนี้ลงไปอยู่ที่พม่าเป็นจำนวนไม่น้อย ซึ่งคนเหล่านี้บางส่วนกษัตริย์พม่าก็ได้ให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ในแถบชนบทที่หมู่บ้านจอละหรือหากมีฝีมือก็ให้เป็นทหารกองทัพหน้าของพม่า

ตำนานยังได้กล่าวถึงต้นตระกูลของเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่ว่ามาจากเจ้าเมืองแจ๋ม (แม่แจ่ม) คือ "แสนหลวงสุมนะ" มีบุตรชายชื่อ "ชายแก้ว" ได้ยศศักดิ์เป็น "ท้าวสมฤทธิ์" ในเมืองแจ๋ม ซึ่งในปีพ.ศ.๒๓๔๐ นี้ได้ถูกกวาดต้อนโดยกองทัพพม่าที่เข้ามาตีเมืองนครเชียงใหม่ไม่สำเร็จ และได้แวะตีหัวเมืองแถบชายแดนของล้านนาแทน ชาวเมืองบางส่วนก็หลบหนีเข้าป่า บางส่วนก็ถูกกวาดต้อนไป ซึ่งชายแก้วภายหลังการกวาดต้อนได้ถูกจัดให้อยู่ในเมืองนาย เป็นกลุ่มคนที่กลุ่มเจ้าฟ้าทั้ง ๙ เมืองเกณฑ์ให้เฝ้า ๕ ท่า ๕ ก้าง ซึ่งเป็นด่านจัดเก็บผลประโยชน์ที่ตั้งอยู่บริเวณอาณาเขตของเมืองหมอกใหม่เพื่อส่งให้กษัตริย์พม่า จนกระทั่งชายแก้วมีความดีความชอบจากการที่อาสาปราบกลุ่มโจรที่ปล้นเมือง ล็อกจ็อก พระเจ้าโพธิพญา (ปะดุง) กษัตริย์พม่าจึงพระราชทานยศศักดิ์ให้เป็น "พญามหาเสนาราชา" ในพ.ศ.๒๓๔๓ และชายแก้วได้ขอให้กลุ่มญาติพี่น้อง ขุนนาง และชาวเมืองที่เป็น "ไทยวน" ที่ถูกกวาดต้อนเมื่อสามปีก่อนมารวมกันอยู่ที่เมืองหมอกใหม่ ซึ่งกษัตริย์พม่าก็ทรงพระราชทานอนุญาตและสถาปนาให้ชายแก้วขึ้นเป็น "เจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่" มีอำนาจปกครองครอบคลุมถึงเมืองนาย เมืองจีด และเมืองป๋อน ดังนั้นจึงทำให้เมืองหมอกใหม่ยุคนี้มีกลุ่มผู้ปกครองและชาวเมืองจำนวนมากเป็นชาวไทยวน โดยอยู่ร่วมกันกับชาวไทใหญ่และชาวกะเหรี่ยงที่ตั้งถิ่นฐานมาก่อนในบริเวณนี้

ตำนานเชื้อเครือเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่ยังกล่าวถึงทายาทที่สืบสายโลหิตมาจากเจ้าฟ้าชายแก้วไว้อย่างละเอียด และทำให้ทราบความสัมพันธ์ระหว่างหัวเมืองในรัฐฉานกับล้านนาช่วงนี้ว่านอกจากมีการอพยพเคลื่อนย้าย ยังมีการสร้างความสัมพันธ์ผ่านทางการเสกสมรสระหว่างกัน เช่น ชายาองค์หนึ่งของเจ้าฟ้าชายแก้ว คือ เจ้านางนำ เป็นพระธิดาของเจ้าเมืองเชียงแสนหลวง เป็นต้น ตลอดจนถึงสามารถเติมเต็มในส่วนที่เกี่ยวข้องกับต้นสกุลวงศ์ผู้ปกครองเมืองแม่ฮ่องสอนหัวเมืองขึ้นของเมืองนครเชียงใหม่ได้อีกด้วย โดยเฉพาะเจ้าฟ้าโกหล่าน หรือ เจ้าน้อยอภิไชย เจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่เชื้อสายของเจ้าฟ้าชายแก้ว มีหลานองค์หนึ่งคือ เจ้านางเมี๊ยะ หรือ เจ้านางเมวดี ได้เป็นเจ้าฟ้าเมืองแม่ฮ่องสอนองค์ที่ ๒ (พ.ศ.๒๔๒๗ – ๒๔๓๔) ในภายหลัง

---

4 ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่, ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ ๗๐๐ ปี,(เชียงใหม่ : มิ่งเมือง, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒๙ – ๑๓๐.
5 สรัสวดี อ๋องสกุล, พื้นเมืองเชียงแสน,(กรุงเทพฯ : อัมรินทร์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗๙.
6 สรัสวดี อ๋องสกุล, พื้นเมืองเชียงแสน,(อ้างแล้ว), หน้า ๒๔๙.

ก็ปรากฏมีการเสกสมรสระหว่างเชื้อสายของเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่ที่อยู่ในเมืองแม่ฮ่องสอนกับเชื้อสายของเจ้าหลวงนครเชียงใหม่อีกด้วย คือ พระธิดาองค์หนึ่งของเจ้านางเมี๊ยะ คือ เจ้านางคำแดง ได้เสกสมรสกับเจ้าน้อยศุขเกษม (เจ้าน้อยกบ) ราชบุตรของเจ้าหญิงอุบลวรรณา(ราชธิดาของพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ พระเจ้านครเชียงใหม่พระองค์ที่ ๖)[7]

นอกจากนี้ยังทำให้ทราบเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในเมืองหมอกใหม่ หัวเมืองใกล้เคียง หรือหัวเมืองที่เมืองหมอกใหม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้อง เช่น ลำดับของเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่ในสกุลวงศ์เจ้าฟ้าชายแก้ว, ปรากฏการณ์ธรรมชาติในเมืองหมอกใหม่, กล่าวถึงการก่อกำแพงเวียงนครเชียงตุงใน พ.ศ.๒๓๗๗, คูลวา (อังกฤษ) จับตัวกษัตริย์พม่าไปใน พ.ศ.๒๔๒๘ หรือกล่าวถึงเมืองหมอกใหม่แตกถึงห้าครั้งตั้งแต่ช่วง พ.ศ.๒๔๐๑ – ๒๔๓๐ ผู้คนส่วนใหญ่จึงอพยพเข้ามาอยู่ชายแดนล้านนาโดยเฉพาะเมืองแม่ฮ่องสอนเป็นจำนวนมาก ซึ่งก็ได้ตั้งถิ่นฐานสืบลูกสืบหลานมาจนถึงปัจจุบัน และเมืองหมอกใหม่แตกครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๔๐๑ นี้เองที่แกมเมือง (เจ้าอุปราช) เมืองนายได้เข้ายึดเมืองและขึ้นเป็นเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่ ดังตำนานกล่าวว่า "...เมืองหมอกใหม่แตกหลวงข้าม่านคนเมืองหนีรอดเชียงใหม่แล ๑๒๒๐ (พ.ศ.๒๔๐๑) แกมเมืองนายได้เมืองหมอกใหม่แล เมืองแตก เดือน ๕ แรม ๘ ค่ำ..." ส่วนเจ้าฟ้าโกหล่าน (เจ้าน้อยอภิไชย) ที่เป็นเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่ในขณะนั้นจึงได้พาชายาคือ เจ้านางตาเขียว(เป็นหลานเจ้าฟ้าชายแก้ว) ราชบุตรคือ ขุนหลวง(ราชบุตรเจ้าฟ้าโกหล่านกับเจ้านางตาเขียว) พร้อมกับหลานคือ ขุนแอ เจ้านางนุ และเจ้านางเมี๊ยะหนีลี้ภัยเข้ามาพึ่งแสนโกม ที่บ้านแม่ฮ่องสอน ในอาณาเขตของเมืองนครเชียงใหม่ ซึ่งเจ้านางเมี๊ยะผู้นี้ภายหลังได้รับการแต่งตั้งจากพระเจ้าอินทวิชยานนท์ พระเจ้านครเชียงใหม่พระองค์ที่ ๗ (พ.ศ.๒๔๑๖ – ๒๔๔๐) ให้ขึ้นเป็น "เจ้าฟ้าเมืองแม่ฮ่องสอน" องค์ที่ ๒ (พ.ศ.๒๔๒๗ – ๒๔๓๔) ส่วนเมื่อเมืองหมอกใหม่แตกครั้งที่สองในพ.ศ.๒๔๐๗ เจ้าฟ้าโกหล่านก็หนีเข้ามาในเขตเมืองนครเชียงใหม่อีกครั้ง ซึ่งครั้งนี้ในปี พ.ศ.๒๔๑๒ เจ้าฟ้าโกหล่านได้เป็น "เจ้าฟ้าเมืองปาย"(อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน ในปัจจุบัน)[8] อยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่งก่อนกลับไปยึดเมืองหมอกใหม่กลับคืนอีกครั้ง

ดังนั้นคุณประโยชน์ของตำนานเชื้อเครือเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่ฉบับนี้ สามารถให้เห็นภาพความสัมพันธ์บางส่วนของรัฐในหุบเขาระหว่างรัฐฉานกับล้านนา โดยเฉพาะบรรดาหัวเมืองชายพรมแดนที่ตำนานพื้นเมืองหลักๆ มักไม่กล่าวถึงหรือบันทึกไว้อย่างผิวเผิน ถึงแม้ว่าจะเป็นการบันทึกช่วงระยะเวลาสั้นๆ ก็ตาม แต่ตำนานก็ให้ภาพเหตุการณ์บ้านเมืองในยุครอยต่อทางประวัติศาสตร์จากช่วงปลายยุคจารีตก่อนจะเข้าสู่ยุคสมัยใหม่หรือยุครัฐชาติได้ดีระดับหนึ่ง ส่วนข้อจำกัดของตำนานคือไม่ได้ให้ภาพระยะยาวหรือย้อนเวลาไปไกลมากจนถึงล้านนาในยุคราชวงศ์มังรายและยุคพม่าปกครอง แต่เริ่มบันทึกในช่วงฟื้นฟูล้านนายุคเป็นประเทศราชของสยามแล้ว บางช่วงตำนานก็ขาดการบันทึกร่วมสิบกว่าปี รวมไปจนถึงบางตอนตำนานก็กล่าวสับสน เช่น ลำดับและช่วงปีที่ปกครองของเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่ที่กล่าวแย้งกันเอง ดังตอนช่วงแรกตำนานได้กล่าวเรียงลำดับเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่ไว้ดังนี้ คือ

(๑) พญามหาเสนาราชา (เจ้าฟ้าชายแก้ว)
พ.ศ. ๒๓๔๔ – ๒๓๖๒

(๒) เจ้าฟ้าขัติยะ
พ.ศ. ๒๓๖๒ – ๒๓๖๘

(๓) เจ้าฟ้ามหาขนานอรินทะ
พ.ศ.๒๓๖๙ - ๒๓๗๕

(๔) เจ้าฟ้าคำอู
พ.ศ.๒๓๗๕ – ๒๓๘๗

(๕) เจ้าฟ้าโกหล่าน (เจ้าน้อยอภิไชย)
พ.ศ.๒๓๘๗ – ๒๔๑๘

(๖) เจ้าฟ้าขุนหลวง
พ.ศ.๒๔๑๘ – ๒๔๒๙

(๗) เจ้าฟ้าขุนมุง (เจ้าฟ้าคำมุง)
พ.ศ.๒๔๒๙

7 กจช. ร.๕ ม.๕๘/๑๑๕ ปกครองบริเวณเชียงใหม่ตะวันตกแลเมืองแม่ฮ่องสอน (๑๗ ต.ค.ร.ศ.๑๑๒ – ๑๑ พ.ค.๑๒๖)

8 หน่วยศึกษานิเทศก์, ประวัติหมู่บ้านอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน,(เชียงใหม่ : ดาราวรรณการพิมพ์,๒๕๔๐),หน้า ๓๕.

ส่วนในตอนหลังที่บันทึกลำดับเหตุการณ์เรียงตามปี ได้มีการบันทึกไว้ขัดแย้งกันเอง เช่น กล่าวว่า เจ้าหนานขัติยะ เป็นเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่ใน พ.ศ.๒๓๖๑ ขณะที่ก่อนหน้านี้เป็นพ.ศ.๒๓๖ คลาดเคลื่อนสองปี หรือเจ้าฟ้าโกหล่านเป็นเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่มาจนถึงพ.ศ.๒๔๒๙ แต่ก่อนหน้าบันทึกว่าถึง พ.ศ. ๒๔๑๘ เพราะในปีนี้ขุนหลวง ราชบุตรของเจ้าฟ้าโกหล่านได้ขึ้นเป็นเจ้าฟ้าแทน หรือในพ.ศ.๒๔๐๑ แกมเมือง (เจ้าอุปราช) เมืองนายได้เป็นเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่ ขณะที่ก่อนหน้านี้บันทึกว่าเป็นช่วงที่เจ้าฟ้าโกหล่านปกครองอยู่เป็นต้น เหตุที่มีการบันทึกแย้งกันเองหรือคลาดเคลื่อน ผู้เขียนสันนิษฐานว่าเนื่องจากมีผู้แต่งหลายคน บันทึกต่างช่วงต่างวาระกัน บางช่วงเว้นการบันทึกร่วมสิบกว่าปี กอรปกับเมืองหมอกใหม่ช่วงทศวรรษ ๒๔๐๐ เป็นต้นมามีศึกสงครามบ่อยครั้งกว่ายุคก่อนหน้านี้ เกิดความวุ่นวายอยู่เสมอ ดังปรากฏในตำนานว่าช่วงระยะเวลา ๒๙ ปี ตั้งแต่พ.ศ.๒๔๐๑ – ๒๔๓๐ เมืองหมอกใหม่แตกถึง ๕ ครั้ง มีการอพยพหลบลี้หนีภัยไปอยู่ต่างเมืองทั้งใกล้และไกลอยู่เสมอ ทำให้ปรากฏมีเจ้านายจากเมืองอื่นที่เข้ามาตี เมื่อได้รับชัยชนะก็ขึ้นเป็นเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่ปกครองอยู่ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เมื่อเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่องค์เดิมกลับเข้ามาตีเมืองคืนได้ก็เข้ามาปกครองดังเดิม ด้วยเหตุที่กล่าวมาจึงอาจทำให้ปรากฏมีการบันทึกคลาดเคลื่อน และมีบางเหตุการณ์บันทึกขัดแย้งหรือไม่ตรงกันในช่วงต้นกับช่วงหลังของตำนาน

ข้อจำกัดอีกประการหนึ่งคือ ด้วยเป็นตำนานฝ่ายบ้านเมืองที่ต้องการเน้นย้ำที่มา สิทธิธรรมและบทบาทของกลุ่มราชวงศ์ผู้ปกครองเมืองหมอกใหม่ จึงให้ความสำคัญในการบันทึกเรื่องราวของชนชั้นสูงคือกลุ่มเจ้านายเป็นหลัก มีผลทำให้ขาดภาพความสัมพันธ์ระหว่างกันของกลุ่มชนชั้นล่างที่เป็นสามัญชนทั่วไป แต่อย่างไรก็ตามเอกสารฉบับนี้ถือได้ว่ามีคุณค่าและความน่าเชื่อถือสูง สามารถช่วยเติมเต็มหน้าประวัติศาสตร์ล้านนา ตลอดจนถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐฉานกับล้านนาได้ดีในระดับหนึ่ง ซึ่งในตอนท้ายของบทความฉบับนี้ ผู้เขียนได้นำตำนานเชื้อเครือเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่ที่ได้ปริวรรตมานำเสนอประกอบไว้ด้วย เพื่อให้เห็นภาพได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้นและเป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการล้านนาคดีและฉานคดีสืบไป

ตำนานเชื้อเครือเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่

เจ้าอุปราชพม่าตีนครเชียงใหม่และต้นสกุลวงศ์เจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่

(๑) ไชยฺยตุ สพฺพมงฺคล จักกล่าวด้วยเชื้อเครือเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่ก่อนแล เมื่อสกราช ๑๑๕๙ (พ.ศ.๒๓๔๐) ปลีนั้น เจ้าเองเซ ขุนนายเมืองอังวะเปนแม่ทัพใหย่ แล้วยกทัพเข้าไพตีเมืองเชียงใหม่ แล้วกวาดเอากล่อมไทโยนเมืองเชียงใหม่มาเถิงวันตกคง แล้วเอาลงไพถวายพระมหากระสัตรม่านเมืองอังวะ แล้วเอาไพไว้บ้านนอก พร่องค์เข้าไพทำราชการเปนตาหานขระสัตรได้ชื่อว่ากองหน้าว่าอั้นแล พั่นดั่งเจ้าฟ้าชายแก้วนี้เมื่อก่อนนั้นท่านอยู่เมืองแจม ชื่อท้าวสมริทธิ์ พ่อท่านชื่อว่า สุมนะ เปนแสนหลวงพ่อเมืองแจมหั้น แม่ท่านชื่อว่า ย่าปลา แลมีลูกสองยิงสองชาย ผู้พี่เอ้ยชื่อว่า ย่างาว แลน้องย่างาวชื่อว่าน้อยมังคละ น้องถัดนั้นชื่อว่า ชายแก้ว น้องชายแก้วชื่อว่า นางสัมพันธ์ คันว่าพ่อแม่ตายไพแล้ว ม่านไพกวาดเอาได้มาย่างาวผู้ ๑ น้อยมังคละผู้ ๑ ชายแก้วผู้ ๑ ๓ ศนพี่น้อง พั่นดั่งนางสัมพันธ์นั้นค็ยังค้างอยู่ที่เมืองแจมหั้นแล ดั่งฟ้าชายแก้วได้เมียมาศนนึ่งชื่อว่า นางตา มาแลค้างอยู่เมืองหมอกใหม่หั้นแล ดั่งหมุกขาศนทังหลายนั้นมี ท้าวจอมใจ แลปู่หมื่นฟ้อน แลแสนจะหลุก นั้น ม่านเอาลงไพไว้บ้านนอก คือว่าบ้านจอละ พร่องค็พาเอากันเข้าไพทำราชการเปนตาหานหน้ากระสัตรหั้นแล ถ่านั้น ชาวแจม แลชาวปอน ชาวยวม ชาวสะมาด ผาบ่อง ชาวพลาย แลชาวฝางค็พลัดพรากกันไพเสี้ยงแล้วแล คันว่ามาเถิงสกราชได้

เกิดกองโจรเมืองล็อกจ็อกและ
ชายแก้วอาสาทำการปราบ

(๒) ๑๑๖๐ ปลี (พ.ศ.๒๓๔๑) แล้วโจรผู้ร้ายเกิดมีมายังเมืองล็อกจ็อก แล้วกระสัตรม่านจิ่งเกณฑ์เอาเจ้านาย ตาหานทังหลาย แล้วยกทัพกำลังทัพขึ้นไพต่อสู้รบกับโจรผู้ร้ายนั้นกล้าหานนัก ต่อสู้รบกับมันค็บ่แพ้มันได้ ถ่านั้นบ้านเมืองพระราชอาณาเขตต์ทังมวลค็ตื่นท้วงขำเขือกสนั่นหวั่นไหวไพมาเปนอันมากนักแล พระมหากระสัตรจิ่งเรียกร้องหาตาหานกล่อมไทโยนมาแล้วถามว่า ดั่งโจรผู้ร้ายนี้สู่ไพรบเอาจักได้บ่ชาว่าอั้น เมื่อนั้นท้าวจอมใจ แลปู่หมื่นฟ้อน แลแสนจะหลุก จิ่งไหว้ว่าได้บ่ได้ค็ยังบ่รู้เทื่อข้าแลพระบาทเจ้าขอพิจจรณาดูก่อน เท่าว่าข้าพระบาทเจ้าขอเรียกเอาพี่น้องข้าบาทเจ้ามีเมืองใดบ่ว่า ในกาละนั้นพระมหากระสัตรจิ่งปลงพระราชอาญาหื้อเรียกร้องเอาตามใจคันได้ราชอาญาอนุญาตแล้วขึ้นมาเรียกร้องเอาฟ้าชายแก้วเขาพี่น้อง กับหมู่คนเขาลงไพ รอดเมืองอังวะแล้วเขาเธอุบายทำตัวเปนดั่งโจรผู้ร้ายนั้น แล้วค็ขึ้นมาขอเปนพวกพ้องอยู่กับนายโจรนั้นนานประหมาณห้าหกเดือนแล้วนายโจรค็อยั่งเนื้อเชื่อใจเขาแล้ว เขาเลือกเอาคนดีเข้าไพไว้เปนเพื่อนนายโจร อาณัติใส่ปากเขาไว้แล้วชายแก้วรับอาสาว่าจักคั้นปล้ำเอาตัวดิบมันหื้อได้ ว่าอั้นแล้ว คันเถิงรุ่งแจ้งมาชายแก้วค็ไหว้บนผีอารักข์เจ้านายแลท้าวทัง ๕ แล้วค็เข้าไพสู่เรือนนายโจรยังผ้งลุกจากที่นอนออกมายังบ่ทันล้างหน้า

กษัตริย์พม่าแต่งตั้งชายแก้วขึ้นเป็น
เจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่

(๓) เทื่อ หมู่โจรนั้นลางพร่องค็นอนอยู่พร่องค็ต้มเข้าหุงแกงอยู่ พร่องค็ยังผ้งดังไฟอยู่ศวันชายแก้วเข้าไพเถิงนายโจรแล้วค็คั้นปล้ำเอานายโจรแลชายแก้วค็ร้องเอาคนอันบ่มไว้กับนายโจรนั้นมาฟันโจรทังหลาย พร่องค็ตายพร่องค็หนีแตกตื่นไพเสี้ยงแล้วค็พร้อมกันมัดเอานายโจรนั้นลงไพถวาย พระมหากระสัตรอังวะค็ชมชื่นยินดี ค็พระราชพระทานรางวัลสิ่งของเงินคำเปนอันมากแล้ว ค็มีรับสั่งถามว่าชายแก้วคนผู้นี้มันอยู่เมืองใด เขากราบทูลไหว้สาว่า มันเปนคนเมืองนาย มันอยู่เมืองหมอกใหม่ที่ ๙ เจ้าฟ้าเกณฑ์คนไพเฝ้าท่า ๕ ท่า ก้าง ๕ ก้างนั้นแล ไหว้สาว่าอั้นแล้วอยู่มานานได้ ๒ ปลี เจ้าฟ้าส่วยวาแลพร้อมกันกับเจ้าฟ้าหัวเมืองทังหลายเปน ๙ เมือง แล้วไหว้สาเจ้าหวุ่นแมงคลีมหาเสนาธิบดีผู้ใหย่ว่า ดั่งท่า ๕ ท่า ก้าง ๕ ก้างนี้ค็เปนทุกข์ข้าเจ้าทังหลายได้เกณฑ์คนไพเฝ้าแหนรักสาเทอะว่าอั้น เจ้าหวุ่นแมงคลีจิ่งเข้าไพกราบทูลสา พระมหากระสัตรจิ่งปลงอาชญารางวัลนามศักดิ์หื้อชายแก้วว่า พระญามหาเสนาราชา เมื่อสักกะ ๑๑๖๒ ปลีนั้น (พ.ศ.๒๓๔๓) หื้ออยู่เมืองหมอกใหม่เฝ้าท่า ๕ ท่า ก้าง ๕ ก้างตามคำเจ้า ๙ เจ้าฟ้าเจ้าไหว้สานั้น อย่าหื้อปุคละผู้ใดได้กดขี่แลข่มเหงกวนควีหื้อชายแก้วแลพวกเพื่อน

(๔) ได้ทำราชการไพตามสวัสสดี ว่าอั้นแล้วแลชายแก้วซ้ำไหว้สาแถมว่าพะดาไทโยนมีเมืองใด ขอรับพระราชทานเรียกร้องเอามาอยู่ทวยข้าเจ้ายังเมืองหมอกใหม่ แล้วช่วยกันทำราชการสืบต่อไพ ถ้ามีเสิ๊กมีโจรผู้ร้ายเกิดขึ้นมาในพระราชอาณาเขตต์ข้าเจ้าขออาสาเปนทัพหน้า พระมหากระสัตรจิ่งปลงอาชญาหื้อเจ้าฟ้าชายแก้วยามเมื่อสกราชได้ ๑๑๖๓ ปลี (พ.ศ.๒๓๔๔) ขึ้นมาย่ำเขตต์น้ำหนังดินเมืองนาย เมืองจีด เมืองปอน ชิดฝ่ายทางใต้ตั้งแต่นาหมากอ่างขาง กรอชายน้ำล้อง ลงไพเถิงสองแควแภกันลงเถิงสบน้ำแม่สีสากแลน้ำสีตอ แล้วขึ้นมาตามสบห้วยหลวงมาเถิงน้ำหูผักไผ่ หลุกหว้าย ตักวะหายหนัง บ้านหมาก ตามริมน้ำปอนขึ้นมาทางเหนือตามน้ำอันคดแลซื่อ แผวน้ำแม่ละ ผาชัน ดอยขานคนหัวจะล้อง หนองปลี ดอยผุย นาแขมกืด ดอยขวางผักบอน เวียงธะหมง ดอยบัก ดอยตั้ง ดอยกาแผก เทอกนาปางเพลา หนองหลวงคุนแคง ตองแคะ วันออกแผวเถิงปางหมากผืด ปางหนู ไพตามดอยหลวง สีเดื่อ ดอยอี่วอก ลงไพ รอดน้ำคงฝ่ายวันตกเปนดินพระญามหาเสนาราชาคือว่าเจ้าฟ้าชายแก้วแล ทีนี้จักจาด้วยเมียเจ้าฟ้าชายแก้วก่อนแล เมียหลวงฟ้าชายแก้วเอาเมียมาแต่เมืองแจมพุ้นมานั้นชื่อว่านางตา มีลูกชายชื่อว่าเจ้านายหนานสุรินตา เปนแกมเมือง

เชื้อเครือเจ้าฟ้าชายแก้ว เมืองหมอกใหม่

(๕) มามีลูกชายนึ่งชื่อว่า คำปอก แลเมียผู้๑ ชื่อว่า อุสาห์ มีลูกชื่อว่า หลวงหนองตอ คน๑ ชื่อว่า เจ้าจันท์ และมีลูกยิงสองคน ผู้๑ ชื่อว่า นางเขียว แล ผู้๑ ชื่อว่า นางแอ แลนายน้อยนันทะแลคนนี้ไพอยู่วัด ได้ชื่อครูบาหื้อแล แลผู้๑ ชื่อ เจ้าจันท์ ดั่งอั้นบ่อยู่วัด แล เมียขุนหม่องคน๑ ชื่อ นางพิน มีลูกชายนึ่งชื่อว่า นายน้อยอภิไชยแลได้ชื่อว่าโคล่าน แลมีลูกยิงสองคน แล นางชา นางแสง แลเมียขุนหม่องเมียคนนึ่งชื่อนาง น้ำครกชื่อนางใส มีลูกผู้๑ ชื่อ ขุนพ็อกแลขุนฟัน เจ้า ชายแก้วมีเมียคนนึ่งชื่อ นางคำพอ แลมีลูกชาย๑ ชื่อ ว่า แกมเมืองคำฝั้น แลผู้๑ ชื่อ นางเอ้ย ลูกนางเอ้ย ชื่อ นางหลวง แลเมียแกมเมืองคำฝั้นคน๑ ชื่อ นาง ใส มีลูกชาย๑ ชื่อ ขุนนาย แลเมียคำฝั้นคน๑ ชื่อ นางตาคำ มีลูกชาย๑ ชื่อ นายน้อยอรินท์ แลเมีย คำฝั้นคน๑ ชื่อ นางพา มีลูกยิง๑ ชื่อ นางคำผอง แลลูกนางคำผองชื่อ นางมน ลูกนางมนชื่อ เจ้าคำ หนุ่ม ผู้๑ ชื่อ เจ้าขี้สุน เปนลูกโคล่าน แลเจ้าคำหนุ่ม ขุนมุงเอาเปนเมียได้ชื่อเจ้าเมืองหมอกใหม่ แลเมียเจ้าฟ้า ชายแก้วคน๑ ชื่อ นางเขียว มีลูกชาย ๑ ชื่อ เจ้าฟ้า นายหนานขันติ ไพหายเสิ๊กคุลวาเสียแล ลูกเจ้าฟ้านาย หนานขันติยะได้ชื่อ เจ้าฟ้าคำอู ลูกคำอูชื่อ ฟ้าคำมุง มีลูกยิงคน๑ ชื่อ นางคำฟู เปนน้องนายหนานขันติยะ แลลูกนางคำฟูชื่อ นางหน่อ ลูกนางหน่อ ขุนปุก นาง คำผอง

(๖) ลูกนางหน่อชื่อ นางใจ ลูกนางใจชื่อ นางจันคำ ชื่อเจ้าฟ้าบุญมุงซาเปนลูกโคล่านแล้ว แล เมียเจ้าฟ้าชายแก้วคน๑ ชื่อ นางคำ ลูกนางคำชื่อ นาง คำผอง แลนางคำอูบเปนเมียเจ้าหนองตอ นาง คำผองเปนเมียเจ้าฟ้าเมืองปั่นแล เมียเจ้าฟ้าชายแก้ว คน๑ ชื่อ นางใหม่ มีลูกชายคน๑ ชื่อว่า นายน้อยธน ไชยแล เมียเจ้าฟ้าชายแก้วคน๑ ชื่อว่า นางตาเขียว คน๑ ชื่อนางคำผอง สองคนพี่น้องนี้บ่มีลูก เมียเจ้าฟ้า ชายแก้วคน๑ ชื่อ นางนำ เปนลูกเจ้าเมืองเชียงแสน หลวงมีลูกชาย๑ ชื่อว่า นายน้อยพิมพิสารแล เมียเจ้าฟ้า ชายแก้วคน๑ ชื่อ นางชา มีลูกผู้๑ ชื่อว่า เจ้าฟ้านาย หนานอรินทะแล เมียเจ้าฟ้าชายแก้วคน๑ ชื่อ นาง พิมพา มีลูกชาย๑ ชื่อว่า นายน้อยเนรัญชาแล เมีย เจ้าฟ้าชายแก้วคน๑ ชื่อ นางจัน มีลูกชาย๑ ชื่อว่า นายน้อยเตชา เมียเจ้าฟ้าชายแก้วตน๑ ชื่อ นางจัน ฟอง มีลูกยิง๑ ชื่อ นางน้อย ลูกนางหน้อยชื่อ นาง ตาเขียวเปนเมียฟ้าโคล่าน มีลูกชาย๑ ชื่อ ฟ้าขุนหลวง แล เมียฟ้าชายแก้วคน๑ ชื่อ มะซานเปนนางม่านบ่มี ลูกแล สักกะ ๑๑๕๙ ปลี(พ.ศ.๒๓๔๐) เองเซหวุ่นยก ไพตีเมืองเชียงใหม่ไพกวาดเอาคนมาแล สักกะ ๑๑๘๒ ปลี(พ.ศ.๒๓๖๓) เจ้าฟ้านายหนานได้กินเมืองหมอก ใหม่ ๖ ปลีแล สักกะ ๑๑๘๘ ปลี (พ.ศ.๒๓๖๙) เจ้าฟ้า นายหนานอรินทะได้กิน

ลำดับเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่สกุลวงศ์เจ้าฟ้าชายแก้ว

(๗) เมืองหมอกใหม่ ๖ ปลีแล สักกะ ๑๑๙๔ ปลี(พ.ศ.๒๓๗๕) เจ้าฟ้าคำอูได้กินเมืองหมอกใหม่ได้ ๑๒ ปลีแล สักกะ ๑๒๐๖ (พ.ศ.๒๓๘๗) ฟ้าโคล่านได้ กินเมืองหมอกใหม่ได้ ๒๑[9] ปลีแล สักกะ ๑๒๓๗ ปลี (พ.ศ.๒๔๑๘) ฟ้าขุนหลวงได้กินเมืองหมอกใหม่ได้ ๑๑ ปลีแล สักกะ ๑๒๔๘ ปลี (พ.ศ.๒๔๒๙) ฟ้าขุนมุงได้ กินเมืองหมอกใหม่แลท่า ๕ ท่านั้นคือว่า ท่าละงวง ๑ ท่าห้วยปุง ๒ ท่าสบเทง ๓ ท่าห้วยศา ๔ ท่ากุนซิม ๕ แล้วแล อ่ายก้างห้าที่นั้นคือว่ากันทูหลวง ๑ บ้านหมาก ๒ นาหิ ๓ ผาล้อม ๔ ซอนหวาน ๕ อ่าย ๕ ที่แลเฮย

ลำดับเหตุการณ์ต่างๆ ในเมืองหมอกใหม่และหัวเมือง ใกล้เคียงช่วงพ.ศ.๒๓๔๑ - ๒๔๓๘

(๘) ๑๑๖๐ (พ.ศ.๒๓๔๑) เจ้าฟ้าชายแก้วได้รบเสิ๊กตอง อูแล ๑๑๖๑ (พ.ศ.๒๓๔๒) เจ้าฟ้าชายแก้วได้เมืองหมอก ใหม่แล ๑๑๖๒ (พ.ศ.๒๓๔๓) ฟ้าชายแก้วเข้านั่งเมือง หมอกใหม่ เดือน ๓ เชียงใหม่ แรม ๒ ค่ำ วัน ๓ ยาม แตรเที่ยงแล ๑๑๖๓ (พ.ศ.๒๓๔๔) ชาวบ้านนามาย่ำ เขตแดนดินเมืองหมอกใหม่แล ๑๑๖๔ (พ.ศ.๒๓๔๕)

9 ในตำนานระบุเจ้าฟ้าโกหล่านเป็นเจ้าฟ้าเมืองหมอกใหม่ ๒๑ ปี แต่ควรเป็น ๓๑ ปีในระหว่างพ.ศ.๒๓๘๗ – ๒๔๑๘

ครูบานารทะ อนิจจะไพแล ๑๑๖๕ (พ.ศ.๒๓๔๖) น้ำยุมนองถ้วมขึ้นขั้นใด ๓ ซี่ ปลาตายนักแล ๑๑๖๖ (พ.ศ.๒๓๔๗) พอยหลวงกลางทางวันตกเวียงแล ๑๑๖๗ (พ.ศ.๒๓๔๘) มิงคลีเสกตอซะขี่เมืองนายแล ๑๑๖๘ (พ.ศ.๒๓๔๙) ฟ้าส่วยหว่าขี่เสิ๊กวันออกของแลโป่นะนอลอง คนพญาสุริยะข่าวเสิ๊กแข็ง ๑๑๖๙ (พ.ศ.๒๓๕๐) หม่องพะแลเปนโป่มูโปนะนอลอง คนพญาสุริยะ ข่าวเสิ๊กแข็ง ๑๑๗๐ (พ.ศ.๒๓๕๑) โป่แอยแซขี่เสิ๊กเมืองธา มหาเสดตอเซนลงอังวะ ชะคลีชาแถขี่ ๑๑๗๑ (พ.ศ.๒๓๕๒) ฟ้านายหนานขัตติยะขึ้นเชียงตุงเสิ๊ก ฟ้ามหาขนานอรินทะค็ไพทวยแล ๑๑๗๒ (พ.ศ.๒๓๕๓) ฟ้าโคล่านเกิดปลีนั้นแล ๑๑๗๓ (พ.ศ.๒๓๕) ฟ้าส่วยหว่าตายปลีนั้นแล ๑๑๗๔ (พ.ศ.๒๓๕๕) แตม่วยต่อริมน้ำยุมแล ๑๑๗๕ (พ.ศ.๒๓๕๖) แกมเมืองนายหนานสุรินทะนอนแพรแล้วแล ๑๑๗๖ (พ.ศ.๒๓๕๗) ต่างธีมวยตอริมยุมพายมหาตามปลีนั้นแล ๑๑๗๘ (พ.ศ.๒๓๕๙) ปกชองครูบาสุริยะปลีนั้นแล ๑๑๗๙ (พ.ศ.๒๓๖๐) ฟ้าเชียงทองมานั่งเมืองนายแล ๑๑๘๐ (พ.ศ.๒๓๖๑) ฟ้านายหนานขัตติยะเปนฟ้าเมืองหมอกใหม่แล ๑๑๘๑ (พ.ศ.๒๓๖๒) สังฆะลงไหว้ท่าโค่งหงสาเดือนเจียงเพง มวยตอริมยุมพังแล ๑๑๘๒ (พ.ศ.๒๓๖๓) ครูบาสุริยะได้เปนสล่าตอแล ๑๑๘๓ (พ.ศ.๒๓๖๔) ปกชองท่าน้ำปลีนั้นแล ๑๑๘๕ (พ.ศ.๒๓๖๖) เดือน ๖ แรม ๑ ค่ำ ลูกเจ้าเองเซขึ้นนานตอแล ๑๑๘๖ (พ.ศ.๒๓๖๗) ฟ้านายหนานขี่เสิ๊กกล้าตามหาหม่องมวยภูขึ้นมาเมืองนายแล ๑๑๘๗ (พ.ศ.๒๓๖๘) เปนเสิ๊กมาเมืองแล๑๑๘๘ (พ.ศ.๒๓๖๙) ฟ้าแข่ขึ้นแสนหวี ฟ้านายหนานกินเมืองหมอกใหม่ ๑๑๙๐ (พ.ศ.๒๓๗๑) ฟ้าเมืองพูได้กาวิมา นายน้อยเตชาลงอังวะแล ๑๑๙๑ (พ.ศ.๒๓๗๒) ฟ้าเมืองนายได้เมืองปอน ๑๑๙๒ (พ.ศ.๒๓๗๓) เดือน ๑๐ ออก ๕ ค่ำ ปกชองเมืองปอนหลังไฟไหม้เสียนั้น ๑๑๙๓ (พ.ศ.๒๓๗๔) แต่สิมสามุกเมืองนาย ๑๑๙๔ (พ.ศ.๒๓๗๕) พระเจ้าออกเหื่อ เสิ๊กฟ้าเมืองแรม ฟ้าคำอูกินเมือง ๑๑๙๕ (พ.ศ.๒๓๗๖) เขาคลาห้วยนี้แล ๑๑๙๖ (พ.ศ.๒๓๗๗) ก่อเวียงเชียงตุงแล ๑๑๙๗ (พ.ศ.๒๓๗๘) ชาวใต้มาเชียงตุง ฟ้าคำอูข้าซึ่งอ้ายแดง อ้ายละ ๑๑๙๘ (พ.ศ.๒๓๗๙) อังวะเปนเสิ๊กห้าปลี ฟ้าคำอูข้าซึ่งอ้ายแดง อ้ายละเข้าก่อแล ๑๑๙๙ (พ.ศ.๒๓๘๐) เสิ๊กยองหุยแล ๑๒๐๐ (พ.ศ.๒๓๘๑) แผ่นดินไหวหลวงแล

(๙) ๑๒๐๑ (พ.ศ.๒๓๘๒) สุริยคราสหลวงมืดไพทังเมืองแล ๑๒๐๒ (พ.ศ.๒๓๘๓) ได้แก้วกันทุมาเช่นเจ้าฟ้าคำอูแล ๑๒๐๓ (พ.ศ.๒๓๘๔) กระสัตรม่านไพท่าโก่งข้าแล ๑๒๐๔ (พ.ศ.๒๓๘๕) ม่านสั่งหม่อมหอหน้อยแล ๑๒๐๕ (พ.ศ.๒๓๘๖) ฟ้าเชียงทองตายขุนหนุ่มกินเมืองนายแล ๑๒๐๖ (พ.ศ.๒๓๘๗) โคหล่านกินเมืองหมอกใหม่ขี่เสิ๊กหนองผลาย ขุนสารรัตตราตายแล ๑๒๐๗ (พ.ศ.๒๓๘๘) ลุกเสิ๊กยางมานักแล ๑๒๐๘ (พ.ศ.๒๓๘๙) เมืองจีดย่ำดินหมอกใหม่ แลเมืองหล่ายข้ากับทัพม่านฟันพลอง ฟ้าขุนเกิด ๑๒๐๙ (พ.ศ.๒๓๙๐) สล่าตอเมืองนาย ชางหวาครูบาเมทธา อนิจจะไพแล ๑๒๑๐ (พ.ศ.๒๓๙๑) ฟ้าโคหล่านได้แก้วขุมมาขุดหนองกลางเวียง พอยขัวหลวงกลางเวียงค็ปลีนั้นแล

(๑๐) ๑๒๒๖ (พ.ศ.๒๔๐๗) เมืองหมอกใหม่แตกหลวงข้าม่านคนเมืองหนีรอดเชียงใหม่แล ๑๒๒๐ (พ.ศ.๒๔๐๑) แกมเมืองนายได้เมืองหมอกใหม่แล เมืองแตก เดือน ๕ แรม ๘ ค่ำ ขุนพ็อกมาตีเมืองแลเจ้าตาดผาแสงหัวดอยพังแล ๑๒๒๐ (พ.ศ.๒๔๐๑) แกมเมืองนายได้กินเมืองหมอกใหม่ เมืองหลุเดือน ๕ แรม ๘ ค่ำ ขุนพร็อกมาเทิกแล ๑๒๒๖ (พ.ศ.๒๔๐๗) เมืองหมอกใหม่แตกทุติยะแล ๑๒๔๔ (พ.ศ.๒๔๒๕) เมืองหมอกใหม่แตกตติยะแล ๑๒๔๕ (พ.ศ.๒๔๒๖) เมืองหมอกใหม่แตกจตุถะแล ๑๒๔๗ (พ.ศ.๒๔๒๘) คูลวายับเอากระสัตรม่านไพแล ๑๒๔๘ (พ.ศ.๒๔๒๙) โคหล่านแลเมียฟ้าขุนนอนแพรแล ฟ้าขุนมุงกินเมืองหมอกใหม่แล ๑๒๔๙ (พ.ศ.๒๔๓๐) เมืองหมอกใหม่แตกปัญจมะแล ๑๒๕๐ (พ.ศ.๒๔๓๑) คูลวารบได้เมืองยางแดงแล ๑๒๕๔ (พ.ศ.๒๔๓๕) คูลวาย่ำดินวันออกฑง ป่าไม้หื้อฟ้ายางแดงแล ๑๒๕๕ (พ.ศ.๒๔๓๖) เดือน ๖ แรมค่ำ ๑ ยามตระขือจันทคราส เดือน ๗ ขึ้น ๒ ค่ำ ยามตระสุริยคราสบาก ๑๒๕๗ (พ.ศ.๒๔๓๘) เดือน ๔ แรม ๒ ค่ำ สุริยคราสทือเดือนแล

ถิ่นฐานไทในเวียดนาม

เรื่องและภาพประกอบ : ฐาปนีย์ เครือระยา

ทางตอนเหนือของประเทศเวียดนาม เป็นแหล่งที่ตั้งอาศัยของคนไทหลายกลุ่มด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็น ไทขาว ไทดำ ไทแดง รวมถึงกลุ่มชนเผ่าต่างๆ ที่มีการแสดงออกทางเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีรูปธรรมที่เห็นได้ชัดเจนจากการแต่งกาย ประเพณีและที่อยู่อาศัย เป็นต้น ในด้านสถาปัตยกรรม บ้านเรือนที่อยู่อาศัยนั้น เป็นการแสดงออกถึงการดำรงชีวิตอีกด้านหนึ่ง เนื่องจากที่อยู่อาศัยเป็นหนึ่งในปัจจัย 4 ที่สำคัญต่อการดำรงชีวิต เรือนของกลุ่มคนต่างๆ จึงสะท้อนถึงตัวตนของชาติพันธุ์นั้นๆ ออกมาอย่างชัดเจน โดยมีปัจจัยทางด้านวิธีคิดและความเชื่อประกอบกับสภาพภูมิศาสตร์เป็นตัวกำหนดกฎเกณฑ์ในการตั้งถิ่นฐาน

กลุ่มชนชาวไทในเวียดนามมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย อาศัยอยู่ตามที่ราบลุ่มแม่น้ำระหว่างหุบเขา เลี้ยงชีพด้วยการทำการเกษตรกรรมและมีความเชื่อที่แฝงเกี่ยวกับธรรมชาติ ในรูปแบบของผี ซึ่งมีทั้งผีที่เป็นรูปแบบของเทพ คือ ผีแถนและผีที่คุ้มครองบ้านเรือนและคนในครอบครัว คือผีบรรพบุรุษ ถึงแม้ว่าไทดำและไทด่อน(ไทขาว) เป็นกลุ่มชนชาติเดียวกันแต่ลักษณะของแต่ละกลุ่มนั้นก็มีสิ่งที่สะท้อนถึงความเป็นตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์

ฐาปนีย์ เครือระยา พนักงานปฏิบัติงาน (วิชาการ) ฝ่ายส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

การตั้งถิ่นฐานและวิถีชีวิต
ของกลุ่มชาวไทดำและไทด่อน

ในดินแดนสิบสองจุไท อันเป็นถิ่นที่อยู่ของชนชาติไทดำและไทด่อนมาแต่อดีต เป็นพื้นที่ราบลุ่มกว้างใหญ่ระหว่างหุบเขา ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเวียดนามเป็นเทือกเขาสูงทอดยาวลงมาจากทางตอนใต้ของจีน เทือกเขาที่สำคัญคือ ภูแดนดิน ภูสามเส้า สลับกับที่ราบลุ่มแม่น้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์ ส่วนสภาพอากาศจะชุ่มชื้นจนถึงแห้งแล้ง เนื่องจากอยู่ใกล้กับเขตร้อนชื้นแถบศูนย์สูตร ในเขตป่าทึบและที่ภูเขาสูงจะมีสัตว์ป่าพืชพันธุ์ธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ จึงทำให้ประชาชนนิยมเลี้ยงชีพด้วยการเก็บของป่าและทำการเกษตร

จากสภาพแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ การดำรงชีวิตของกลุ่มไทจึงมีความเรียบง่าย สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมเป็นอย่างดี ทั้งยังมีการเพาะปลูกเลี้ยงชีพอย่างพอเพียง โดยแต่ละบ้านจะมีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง เพื่อปลูกพืชเลี้ยงสัตว์พอกินพออยู่ภายในครัวเรือน ส่วนพื้นที่สาธารณะ เช่น หนองน้ำ แม่น้ำ บริเวณป่า ก็จะเป็นที่ของชุมชนในการหาปลาและของป่าได้ร่วมกันในสังคม ดังนั้นความเป็นอยู่ภายในแต่ละหมู่บ้าน จึงมีความสัมพันธ์กับอย่างแนบแน่น

การสร้างเมืองของกลุ่มไทในเวียดนาม

ตามความเห็นของนักวิชาการส่วนใหญ่หลายๆ ท่าน ต่างก็ให้เหตุผลที่ต่างกันว่าแหล่งที่คนไทอยู่ในปัจจุบันนี้ เป็นที่อยู่แต่เดิมหรือมีการโยกย้ายถิ่นฐาน เนื่องจากมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับต้นกำเนิดของกลุ่มไทที่เป็นตำนานของพญาแถน น้ำเต้าปุง และตำนานเมืองแถน อันเป็นต้นกำเนิดของเมืองในกลุ่มไท โดยมีความคล้ายคลึงกับตำนานเรื่องเล่าคล้ายกับเผ่าไทอื่นๆ ที่อาศัยอยู่ในจีนหรือลาว ซึ่งการกำเนิดของกลุ่มไทเรื่องการตั้งที่อยู่แต่เดิมนั้นยังเป็นปัญหาที่นักวิชาการยังให้ข้อสรุปที่ชัดเจนไม่ได้ จึงมีอยู่หลายทฤษฎี เช่น ในตำนานน้ำเต้าปุงก็จะเชื่อมโยงการเกิดขึ้นของคนกลุ่มข่าแจะไทดำ ลาว ฮ่อ และสุดท้ายคือแกว (ญวน) ว่าเกิดมาจากน้ำเต้าลูกเดียวกัน จึงเสมือนเป็นพี่น้องกัน จากตำนานและเรื่องเล่านี้มีการนำเอากลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในแถบนั้นมาร้อยเรียงให้เกิดการเชื่อมโยงกันระหว่างเชื้อชาติ

ในอดีตหัวเมืองต่างๆ ของไทดำที่มีเจ้าเมืองคนไทปกครองอยู่นั้น มีจำนวนทั้งหมด 16 เมือง แต่ในช่วงที่ประเทศฝรั่งเศสเข้ามาปกครองเวียดนามและได้มีแบ่งดินแดนกับจีนเมื่อปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้ยกเมืองให้จีนไป 6 เมือง จึงเหลือเพียง 10 เมือง ภายหลังฝรั่งเศสได้ยกระดับหัวเมืองย่อยขึ้นมาเป็นเมืองหลักอีก 2 เมือง จึงรวมเป็น 12 เมือง และเรียกว่า สิบสองจุไท[1] ซึ่งเป็นเมืองที่มีกลุ่มไทด่อน อาศัยอยู่ 4 เมืองและไทดำอาศัยอยู่ 8 เมือง ดังนี้[2]

1. เมืองแถง หรือเมืองแถน (Diên Biên Phư)
2. เมืองควาย (Tuần Giáo)
3. เมืองลอ (Nghia Lô)
4. เมืองม่วย (Thuần châu)
5. เมืองลา (Sơn La)
6. เมืองม่วก หรือเมืองมัวะ หรือเมืองโมะ (Mai sơn)
7. เมืองวาด หรือเมืองหวัด (Yên châu)
8. เมืองถาน (Thần Uyên)
9. เมืองไล (Lai Châu)
   เป็นเมืองศูนย์กลางของกลุ่มไทขาว
10. เมืองสอ (Phong Thố)
11. เมืองเติ๊ก (Phu Yên)
12. เมืองสาง (Mộc châu)

จำนวนเมืองทั้งหมดของกลุ่มไทที่กล่าวในข้างต้นนั้น เมืองไล เมืองสอ เมืองเติ๊ก และเมืองสาง เป็นเมืองที่ไทด่อนอยู่อาศัย โดยมีเมืองไลเป็นศูนย์กลาง ส่วนเมืองศูนย์กลางของกลุ่มไทดำคือเมืองแถน ในอดีตคนไทมีการแบ่งกลุ่มของตัวเองตามชื่อเมืองที่อาศัยอยู่ เช่น ไทเมืองลอ ไทเมืองสาง เป็นต้น ภายหลังเมื่อชาวตะวันตกเข้ามา มีการใช้สีของชุดที่สวมใส่ และลักษณะทางกายภาพอื่นเป็นตัวแบ่งประเภทของคนไทตามโลกทัศน์ชาวตะวันตก ทำให้เกิดความเข้าใจที่ไม่ตรงกันของกลุ่มคนไทในพื้นที่รวมถึงคนภายนอกที่เข้าไปศึกษาวิถีชีวิตของกลุ่มคนไทในช่วงแรกๆ

1 คำจอง. 2537. ประวัติศาสตร์และเอกสารไทดำในเวียดนาม. เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการ. หน้า 2-3 .
2 ประวัติศาสตร์สิบสองจุไท . ภัททิยา ยิมเรวัต . 2544. หน้า 15.

ชาวไทด่อน

ชาวไทดำ

ทัศนียภาพของ เมือง Mai Chou
หรือเมืองมุนซึ่งเป็นเมืองของชาวไทด่อน

สภาพภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อมในการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มไท

ไทดำและไทด่อนเป็นกลุ่มคนไทที่นิยมตั้งถิ่นฐานในแถบที่ราบลุ่มหุบเขา เลียบลำน้ำตลอดสองข้าง ซึ่งแม่น้ำที่สำคัญคือแม่น้ำดำ หรือ "น้ำแต" ตามภาษาไท หรือ "ซงดา" ในภาษาเวียดนาม โดยทั่วไปแล้วไทดำและไทด่อนจะมีวิถีชีวิตที่คล้ายคลึงกัน แต่จะต่างกันบ้างที่ความเชื่อเรื่องการนับถือผี ภาษาและการแต่งกาย เช่น ไทดำจะมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่กลุ่มไทด่อนไม่มี คือการใช้ "ผ้าเปียว" ซึ่งเป็นผ้าคลุมศีรษะสำหรับสตรีที่แต่งงานแล้ว เป็นต้น

การสร้างบ้านเรือนและแหล่งที่อยู่อาศัยของไทดำและไทด่อนนั้น จะมีลักษณะพิเศษของกลุ่มคนไทที่เห็นได้ชัดว่าแตกต่างกันกับชนชาติอื่นๆ คือ

1. ลักษณะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ มีทำเล เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำไหลผ่าน ดังนั้นหมู่บ้านจะอยู่ระหว่างกลางของภูเขาสูงขนาบทั้งสองด้าน ซึ่งจะไม่พบกลุ่มไทสร้างบ้านอยู่ตามสันเขาหรือที่สูงเลย

2. การตั้งบ้านเรือนจะกระจุกตัวอยู่ในบริเวณเดียวกันบนที่ราบเชิงเขา หรือเป็นที่ดอน ส่วนที่ทำการเกษตรจะอยู่บริเวณริมแม่น้ำ ซึ่งเป็นที่ต่ำลงมา โดยที่ดินในการทำการเกษตรจะแยกออกมาคนละส่วนไม่ปะปนกับพื้นที่สร้างบ้านเรือนในหมู่บ้าน เมื่อชาวบ้านออกไปทำนาก็จะเดินทางออกจากบ้านเรือนของตนไปยังที่นาซึ่งจะอยู่ใกล้กัน

4. ถัดจากบริเวณหมู่บ้านขึ้นไปทางเนินเขาก็จะเป็นที่ป่า ตามความคิดของคนไทดำเชื่อว่า ป่าคือที่อยู่ของผีซึ่งเป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้นบริเวณนี้จึงเป็น "ป่าแฮ่ว" หรือป่าช้าที่ใช้ในพิธีกรรมฝังคนตาย โดยมีการถวายหรือทำบุญให้ศพด้วยการสร้างบ้านหลังเล็กๆ ไว้ครอบหลุมศพ หรือเรียกว่า "เฮือนแฮ่ว"

5. กลุ่มคนไท มีความสามารถในการจัดสรรน้ำเพื่อใช้ในการเกษตรได้เป็นอย่างดี เนื่องจากพื้นที่ทำการเกษตรอยู่บนพื้นราบ ไม่สามารถสร้างทางกั้นน้ำได้สะดวกนัก จึงใช้วิธีการทำกังหันวิดน้ำ หรือ "หลุก" ในการปันน้ำเข้าสู่ที่นา ระบบการจัดการน้ำนี้เรียกว่า *"เหมือง ฝาย หลาย ริน"*[3] มาจาก

เหมือง คือ คลองส่งน้ำ
ฝาย เป็นเขื่อนกั้นน้ำและกักเก็บน้ำ
หลาย คือคันดินหรืออาจจะเป็นก้อนหิน ขนาดใหญ่ที่ใช้กั้นเพื่อลัดน้ำ
ริน คือท่อส่งน้ำไปยังแปลงนา รินในระยะแรก น่าจะเป็นไม้ไผ่

3 ประวัติศาสตร์สิบสองจุไท . ภัททิยา ยิมเรวัต . 2544. หน้า 51.

หมู่บ้านชาวไทดำ

รูปแบบและลักษณะบ้านของไทดำ

จะเป็นเรือนไม้ยกพื้นสูง มีบันไดขึ้นสองทาง คือ ด้าน หน้าเรือนและด้านหลังของเรือน วัสดุที่ใช้สร้างจากไม้จริงและไม้ไผ่ผสมกัน มีส่วนประกอบอยู่ 3 ส่วนที่ชัดเจน คือเฉลียง หรือ “กว้าน” อยู่ทางด้านหัวเรือน ส่วนกลางเรือนจะเป็นที่อยู่หลับนอน มีการกั้นผนังด้วยไม้อย่างแน่นหนาและส่วนท้ายเรือนจะเป็นชาน ภายในตัวเรือนเป็นที่โล่งตามแนวยาว จำนวนของห้องเสาจะเป็นเลขคี่ตามความเชื่อที่เป็นมงคล[4] มีการแบ่งส่วนของห้องนอนไว้ตามช่วงเสาในแนวยาวด้วย การแบ่งห้องนอนจะกั้นตามช่วงเสาซึ่งจะทราบจำนวนสมาชิกที่อาศัยอยู่ตามห้องที่กั้นด้วยผ้าม่าน ห้องแรกของบ้านจะเป็นห้องของผีประจำตระกูล ส่วนห้องนอนของผู้อาวุโสหรือพ่อแม่จะอยู่ถัดมา จากนั้นก็จะเป็นห้องของลูกคนโตไล่มาจนถึงลูกคนเล็ก

ในอดีตชาวไทดำนิยมทำเรือนแบบหลังคาโค้งทรงกระดองเต่า ซึ่งมีขนาดเล็กและเป็นแบบดั้งเดิมที่มีการใช้ไม้ไผ่เป็นโครงสร้างส่วนใหญ่จึงไม่ค่อยแข็งแรง ส่วนเรือนแบบหลังคาตรง เป็นรูปทรงของเรือนในสมัยนี้ ใช้ไม้จริงเป็นโครงสร้างผสมกับไม้ไผ่ที่ใช้เป็นส่วนประกอบอื่นๆ เช่น ฝาเรือน ระเบียง เป็นต้น

ส่วนประกอบของเรือนไทดำ

1. บันได เรือนไทดำจะมีทางขึ้นเรือนทั้งด้านหน้าและด้านหลังเรือน หากในสังคมที่เคร่งครัดผู้หญิงจะสามารถใช้ได้เพียงบันไดทางหลังเรือนเท่านั้น ส่วนใหญ่บันไดของเรือนที่อยู่ในชนบทจะไม่มีราวบันได แต่บันไดของเรือนที่อยู่ในเมืองจะเพิ่มความปลอดภัยและความสวยงาม ในการตกแต่งราวบันไดด้วยการฉลุไม้อย่างง่ายๆ

4 สรุปผลงานวิจัยโครงการส่งเสริมกลุ่มวิจัย สกว. โครงการภูมิปัญญา พัฒนาการ และความสัมพันธ์ระหว่างกันของเรือนพื้นถิ่นไทย-ไท : คุณลักษณะของสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมในเรือนพื้นถิ่น. หน้า 13-14.

เรือนไทดำแบบหลังคาตรง

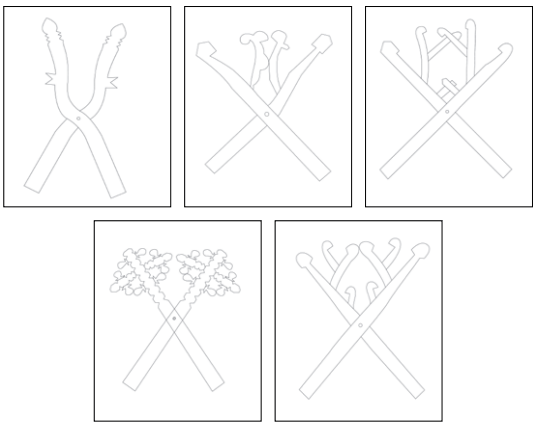

รูปแบบของเขากุดที่ทำมาจากไม้แกะเป็นลวดลายต่างๆ

2. หลังคา วัสดุที่ใช้ทำหลังคาจะเป็นหญ้าคา กระเบื้องทรงเหลี่ยมหรือกระเบื้องว่าว และกระเบื้องลอน บางทีก็จะพบกระเบื้องที่ทำมาจากหินชนวน ซึ่งวัสดุเหล่านี้จะประยุกต์ใช้ตามสิ่งแวดล้อมและความนิยมของแต่ละเมือง ในเขตชนบทจะนิยมใช้หญ้าคามุงหลังคา ส่วนเขตเมืองก็จะใช้กระเบื้องแทน เหนือจั่วเรือนด้านหน้าเรือนจะมี "เขากุด" ประดับอยู่ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของเขาควาย ทำจากไม้เป็นรูปแบบที่ต่างกันไปตามความต้องการของเจ้าของเรือนและช่าง ซึ่งสัมพันธ์กับสถานะทางสังคมของเจ้าของเรือน[5] ปัจจุบันจะทำมาจากไม้สองชิ้นวางไขว้กันแล้วแกะลวดลาย

3. เสา ทำมาจากไม้จริงทั้งท่อน เนื่องจากมีความแข็งแรงทนทานสูงกว่าไม้ไผ่ รูปทรงของเสาเป็นทรงกระบอก มีความยาวตั้งแต่พื้นจนถึงชายหลังคา ลักษณะการตั้งเสาจะไม่ใช้วิธีการฝังแต่จะวางบนก้อนหินขนาดใหญ่โดยไม่มีการยึด ปัจจุบันมีการปรับมาใช้ฐานรองที่ทำได้สะดวกโดยการหล่อเทปูนซีเมนต์ให้สูงขึ้นมาในระดับหนึ่ง แล้วจึงนำเสาวางไว้บนฐานซีเมนต์นั้น

4. คาน โครงสร้างของคานใช้ไม้จริงเช่นเดียวกับเสา ซึ่งมีทั้งการใช้ไม้ทรงกลมทั้งท่อนและแบบปรับแต่งไม้ให้เป็นทรงสี่เหลี่ยม วิธีการประกอบชิ้นส่วนต่างๆ นั้นจะใช้ลิ่มและเดือย โดยช่างจะใช้สิ่วในการเจาะรูไม้และทำสลักเพื่อประกอบไม้เข้าด้วยกัน วิธีการนี้จะทำให้โครงสร้างของเรือนแข็งแรง ในส่วนของโครงสร้างหลังคาจะใช้ไม้ไผ่ในการยึดกระเบื้องและหญ้าคาเพราะเป็นวัสดุที่มีขนาดเล็กและเบา ช่วยลดน้ำหนักของหลังคาได้

โครงสร้างของเสาและคานของเรือน
เมื่อมองจากภายในเรือน

5. ฝาเรือนและพื้น เรือนแต่ละหลังจะมีการผสมผสานของวัสดุในการทำฝาเรือนหลากหลายชนิด วัสดุที่นิยมใช้มี 3 ชนิดคือ ไม้กระดาน ไม้ไผ่สานและฝาที่ทำมาจากดินผสมกับฟางซึ่งมีลักษณะคล้ายปูน นิยมใช้มากในส่วนที่เป็นครัว ไม้ที่ใช้ทำพื้นเรือนจะเป็นไม้จริงที่แต่งทรงให้เป็นแผ่น บางหลังก็ใช้ไม้ไผ่ทั้งปล้องแล้วสับไม้ให้เป็นผืน

5 สรุปผลงานวิจัยโครงการส่งเสริมกลุ่มวิจัย สกว. โครงการภูมิปัญญา พัฒนาการ และความสัมพันธ์ระหว่างกันของเรือนพื้นถิ่นไทย-ไท : คุณลักษณะของสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมในเรือนพื้นถิ่น. หน้า 12-13.

6. เรือนครัว เดิมทีชาวไทดำไม่มีเรือนครัวแยกออกมาอย่างเป็นสัดส่วนเหมือนปัจจุบันที่สร้างเรือนครัวแทนชาน เพราะเตาหรือจี่ไฟในภาษาไทดำนั้นจะอยู่ภายในตัวเรือน โดยเตามีลักษณะเป็นกระบะทรงสี่เหลี่ยม มีก้อนหินวางอยู่ ใช้ฟืนและถ่านเป็นเชื้อเพลิง ซึ่งเตาแบบนี้เหมือนกับที่คนไทยใช้กันในสมัยก่อน เหนือเตาขึ้นไปจะมีไม้ไผ่สานเป็นแผงห้อยอยู่ เพื่อเก็บข้าวของเครื่องใช้ และวัตถุดิบเครื่องปรุงที่ใช้ประกอบอาหาร

การแบ่งห้องนอนของชาวไทดำ

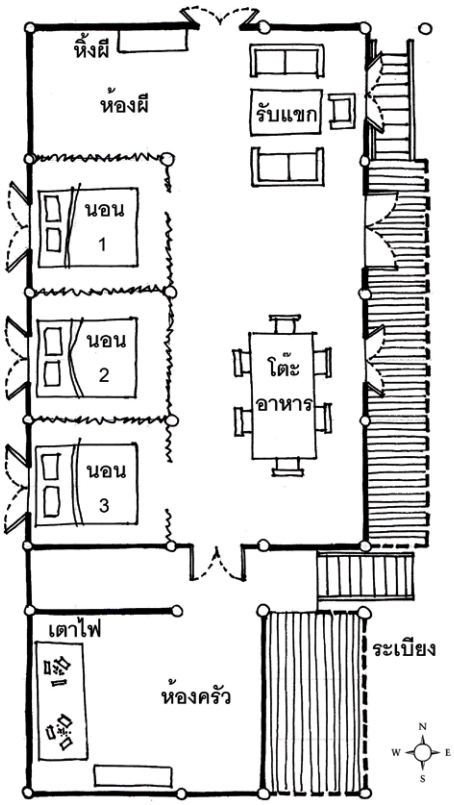

หมู่บ้านไทด่อน

รูปแบบและลักษณะของบ้านไทด่อน (ไทขาว)

ลักษณะเป็นเรือนไม้ยกพื้นสูงเช่นเดียวกันกับเรือนไทดำ แต่ไม่สามารถระบุส่วนต่างๆ ได้ชัดเจน เพราะรูปแบบเรือนมีหลากหลายมากกว่าไทดำมาก มีการประยุกต์และดัดแปลง ต่อเติมส่วนต่างๆของเรือนมากกว่า กล่าวคือการต่อเติมเรือนของไทดำจะขยายออกไปในแนวยาวอย่างเป็นแบบแผนตายตัว แต่บ้านไทด่อนมีการขยายเรือนออกไปทั้งด้านข้างและด้านหลังของตัวเรือน หากมองโดยรวมแล้วก็สามารถจำแนกออกมาได้เป็นระเบียงและตัวเรือน

1. ในส่วนที่เป็นระเบียง จะมีขนาดเล็กและอยู่ตรงบันไดทางขึ้นหน้าเรือน ซึ่งเป็นส่วนที่เชื่อมระหว่างตัวเรือนกับบันได

2. ตัวเรือนเป็นโถงยาวและกว้าง คนไทด่อนไม่นิยมแบ่งห้องโดยใช้ผ้าม่านเหมือนไทดำที่แบ่งห้องอย่างชัดเจน แต่ใช้ไม้จริงหรือฝาไม้ไผ่กั้นห้องแทนหรือบางหลังก็ต่อเติมเรือนออกไปอีกส่วนให้เป็นเรือนนอน

3. ส่วนที่เป็นชานไม่ค่อยพบมากนัก เนื่องจากถูกดัดแปลงกลายเป็นเรือนครัวที่แยกออกมาอย่างเป็นสัดส่วน แต่เตาไฟของไทดำและไทด่อนยังคงใช้ฟืนและถ่านเป็นเชื้อเพลิงเหมือนกัน จึงสร้างกระบะทรงสี่เหลี่ยมไว้รองรับภาชนะในการหุงต้ม

วิธีการปลูกเรือนของไทด่อนใช้ทั้งเทคนิคการเข้าเดือยและตอกตะปู ส่วนวัสดุที่ใช้ในการสร้างนั้นก็ไม่แตกต่างไปจากเรือนไทดำเลย เนื่องจากไม้ในเขตเวียดนามเป็นวัสดุที่หาได้ง่ายและมีมากพอในการสร้างเรือน ส่วนรูปทรงเรือนของไทด่อนนั้นมีมากมายหลายแบบและมีขนาดใหญ่ เพราะต่อเติมส่วนต่างๆ ของเรือนมาก จึงพอที่จะจำแนกได้ดังนี้

1. เรือนที่สร้างจากไม้ไผ่ เป็นเรือนที่พบเห็นได้ทั่วไปตามชนบท มีโครงสร้างเป็นไม้จริง แต่ส่วนประกอบอื่นๆ อาทิ ฝาเรือน พื้นเรือน บันได จะทำมาจากไม้ไผ่

2. เรือนแบบจั่วเดียว มีลักษณะเป็นเรือนขนาดกลางถึงใหญ่ แต่มีเพียงจั่วเดียว บางทีมีการขยายต่อเติมบ้านออกไปทางด้านข้างและด้านหลัง ใช้ไม้จริงเป็นส่วนประกอบเป็นส่วนมาก

3. เรือนแบบสองจั่ว เป็นเรือนขนาดใหญ่ที่มีการต่อเติมเรือนจั่วเดียวอีกหลังหนึ่งให้อยู่ด้านข้าง ตรงกลางระหว่างชายหลังคาทั้งสองหลังมีรางรินไว้รองรับน้ำฝนไม่ให้เข้าตัวเรือน วัสดุส่วนใหญ่จะใช้ไม้จริงมากกว่าไม้ไผ่

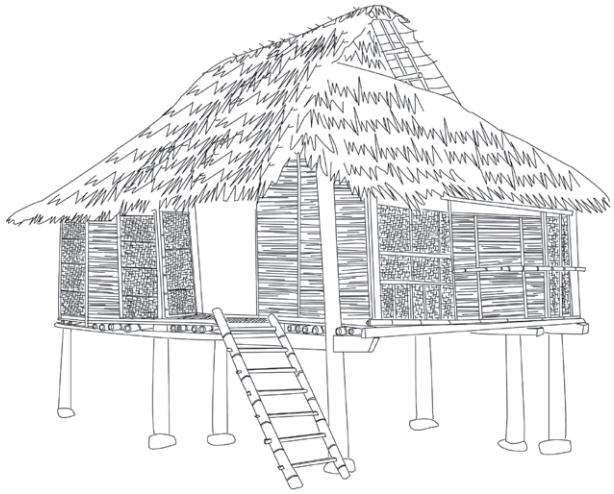

เรือนที่สร้างจากไม้ไผ่

ส่วนประกอบของเรือนไทด่อน

1. บันได เรือนไทด่อนจะมีทั้งบันไดที่ไม่มีราวจับและมีราวจับเป็นลายไม้ฉลุประดับอยู่ บันไดขึ้นเรือนมีทั้งหน้าเรือนและหลังเรือน บันไดหน้าเรือนเชื่อมกับระเบียง ส่วนบันไดหลังเรือนเชื่อมกับเรือนครัว

2. หลังคา วัสดุที่ใช้ทำหลังคานั้นมีทั้งหญ้าคา กระเบื้องว่าว กระเบื้องลอน กระเบื้องดินเผา แต่สิ่งที่น่าสนในมากคือการใช้หญ้าคามุงหลังคาในปริมาณที่มาก โดยจะวางซ้อนทับกันจนเป็นแผ่นหนาหลายนิ้ว ซึ่งน่าจะให้ความอบอุ่นภายในตัวเรือนมากกว่าการมุงชั้นเดียว

3. เสา ใช้ไม้ซุงทั้งท่อน สูงจากพื้นจนถึงชายหลังคาเช่นเดียวกันกับเรือนไทดำ แต่จะเริ่มมีการตกแต่งให้เป็นทรงเหลี่ยม การวางของเสาไม่ใช้วิธีการฝังแต่จะวางบนวัสดุที่รองรับจำพวก ก้อนหินขนาดใหญ่ ปูนซีเมนต์ที่หล่อเป็นฐาน เรือนบางหลังก็จะยึดไม้ให้ติดกับปูนที่เป็นฐานรองเลย

4. คาน การวางคานของเรือนไทดำและไทขาวมีความคล้ายคลึงกัน กล่าวคือมีการใช้ไม้ซุงทั้งท่อนเป็นคานวางโครงสร้างภายในเรือนและใช้วิธีการทำลิ่มเข้าเดือยในการประกอบชิ้นส่วนต่างๆ เข้าไว้ด้วยกัน ส่วนไม้ที่ใช้ยึดหลังคาก็จะเป็นไม้ไผ่ที่ใช้ทั้งปล้อง ในเรือนบางหลังของไทด่อนจะมีภาพเขียนเป็นลวดลายต่างๆ บนคาน

5. ฝาเรือนและพื้นเรือน วัสดุที่ใช้ทำฝาเรือนนั้นจะมีหลากหลายมาก จำพวก ไม้จริงหรือไม้กระดาน ไม้ไผ่สานลายต่างๆ และดินผสมกับ

เรือนแบบจั่วเดียว

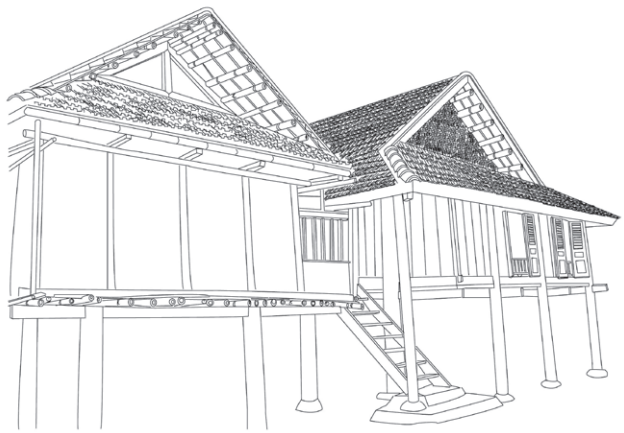

เรือนแบบสองจั่ว

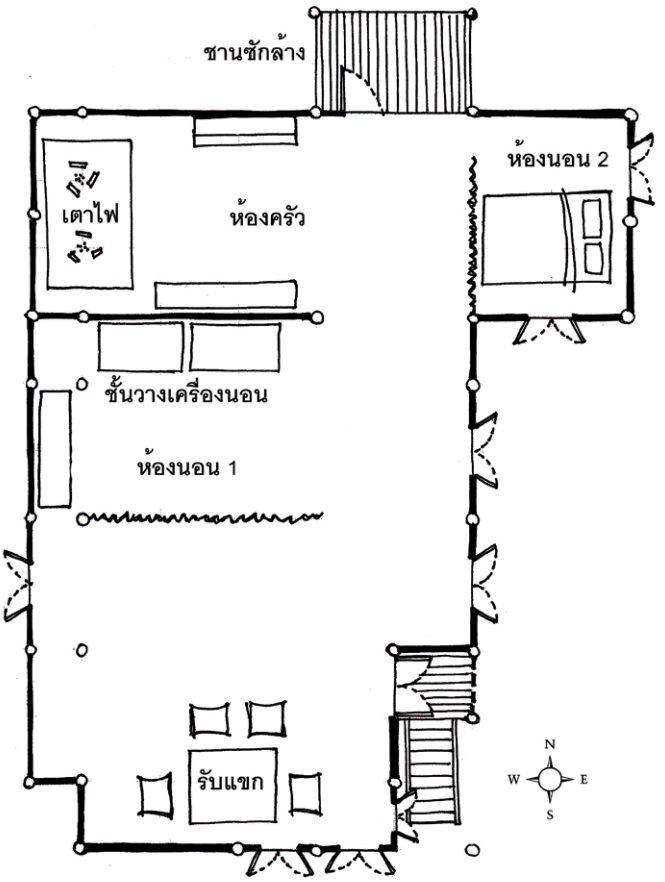

ฟาง ส่วนพื้นเรือนนั้นคนไทด่อนนิยมใช้ไม้ไผ่สับเป็นผืนแล้วนำมาวางเรียงกันเป็นผืน

6. ระเบียง เรือนไทดำและไทด่อนแตกต่างกันเล็กน้อย ระเบียงของไทดำจะสร้างไว้ตลอดแนวยาวของเรือน ส่วนระเบียงของไทด่อนเป็นระเบียงเล็กๆ ที่เชื่อมระหว่างบันไดกับด้านหน้าเรือน ซึ่งมีพื้นที่น้อยกว่าเมื่อเทียบกับระเบียงของชาวไทดำ

7. หน้าต่าง รูปแบบของหน้าต่างจะสูงในแนวตั้ง ประมาณ 1.5-2 เมตร จากชายคาถึงพื้นเรือน ซึ่งด้านในกั้นด้วยไม้ระเบียงความสูงประมาณ 50 เซนติเมตร บานหน้าต่างจะเรียงติดกันหลายบาน เมื่อเปิดหน้าต่างออกในตอนกลางวันก็จะมีลักษณะคล้ายระเบียง ทำให้ตัวบ้านเปิดโล่ง เมื่อเวลาปิดหน้าต่างในตอนกลางคืนก็จะเหมือนฝาเรือน

จะเห็นว่าเรือนของไทด่อนและไทดำนั้นมีความแตกต่างกันเล็กน้อย ทั้งนี้เนื่องจากอาศัยอยู่ในคนละเมือง มีระยะทางที่ห่างไกลกันออกไป แล้วแต่รสนิยมหรือความชอบของแต่ละกลุ่มว่าจะออกแบบตกแต่งเรือนของตนให้เป็นอย่างไร ซึ่งแสดงออกจากการที่ไทด่อนมีรูปแบบเรือนที่หลากหลาย ทั้งในเรื่องของการตกแต่ง วัสดุที่ใช้และขนาดของเรือน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะกลุ่มไทด่อนมีการปรับตัวตามสมัยนิยมมากกว่ากลุ่มไทดำที่ยังมีความเชื่อเรื่องผีอย่างเคร่งครัด สังเกตจากเรือนของชาวไทดำทุกหลังต้องมีห้องผีตั้งอยู่ในห้องแรกของเรือน ก่อนที่จะเป็นห้องนอนของผู้อาวุโส แสดงให้เห็นถึงการเคารพผีอย่างสูงสุดมีความหมายในเชิงสัญญะว่าผีบรรพบุรุษเป็นใหญ่กว่าสิ่งอื่นใด ดังนั้นสมาชิกในครอบครัวทุกคนจึงควรเคารพและประพฤติตนตามจารีต แม้ว่าผู้ที่เป็นเจ้าของเรือนหรือผู้อาวุโสจะมีสิทธิและอำนาจอันชอบธรรมแต่ก็ต้องยอมรับอำนาจที่เป็นนามธรรมของผี การที่ชาวไทดำมีห้องผีไว้ในเรือน

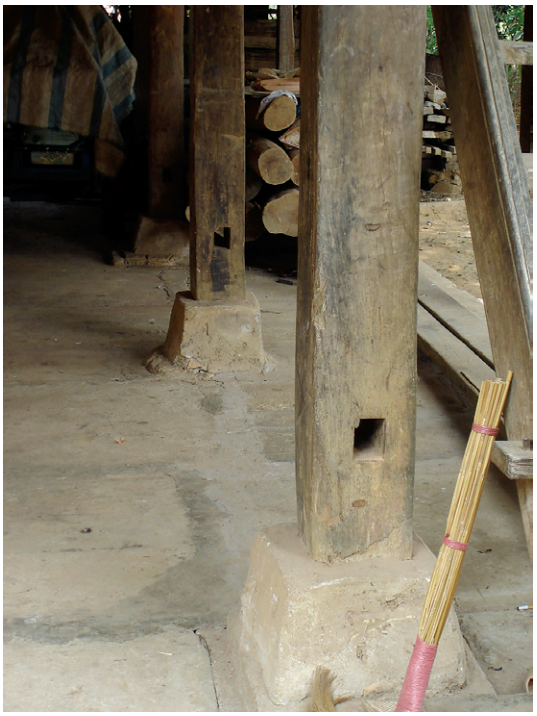

จึงหมายถึงการอยู่ร่วมกันของเชื้อสายเครือญาติเดียวกัน แม้จะอยู่ในสถานะใดก็ตาม ดังนั้นผีในโลกทัศน์ของขาวไทดำจึงเปรียบเสมือนเสาหลักของตระกูล เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและสามารถปกปักรักษาสวัสดิภาพของลูกหลานได้

นอกจากห้องผีจะเป็นที่สิงสถิตของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ก็ยังเป็นที่เก็บ “ถุงไต้” หรือถุงใส่วันเดือนปีเกิดของผู้ที่อาศัยอยู่ในบ้านหลังนั้น เสมือนกับการฝากให้ผีบรรพบุรุษเป็นผู้รักษาขวัญของลูกหลานให้ปลอดภัย ดังนั้นความสำคัญของห้องผีในกลุ่มไทดำไม่ใช่เพียงแค่สถานที่กราบไหว้เพื่อระลึกถึงบรรพบุรุษเท่านั้น แต่ยังหมายถึงใจกลางหรือขวัญซึ่งเป็นหัวใจหลักของเรือนด้วย

จะเห็นได้ว่ารูปแบบเรือนและการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มไทด่อนและไทดำในเวียดนามนั้น ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมและความคิดเรื่องผีเป็นอย่างมาก เพราะกลุ่มไทนี้ยังไม่มีแนวคิดความเชื่อด้านศาสนาจากภายนอกเข้ามาปะปนมากนัก แตกต่างจากคนไทกลุ่มอื่นๆ ที่นับถือพุทธศาสนา อย่างไรก็ตามวัฒนธรรมร่วมของคนไททุกกลุ่มที่เหมือนกัน ไม่ว่าจะอยู่ในดินแดนหรือเขตประเทศใดๆ ก็จะนิยมสร้างเรือนไม้ยกพื้นสูง รวมถึงการตั้งถิ่นฐานที่อยู่ริมแม่น้ำและภูเขา ที่ถือว่าเป็นชัยภูมิที่

ดี ในปัจจุบันกลุ่มไทในเวียดนามถูกแบ่งออกเป็น 12 หัวเมืองตามเขตจังหวัดต่างๆ ซึ่งบางเมืองก็ถูกเรียกตามภาษาเวียดนาม แต่กลุ่มไทเหล่านี้ยังไม่ค่อยเปิดรับวัฒนธรรมของคนภายนอกเพราะการนับถือผียังมีความมั่นคงมาก

“โขง”

สกุลช่างครูบาอาโนชัยธรรมจินดามุนี

กรณีศึกษาซุ้มประโขงวัดปงสนุกเหนือ (ม่อนดอย) กับโขงพระเจ้าวัดดอยน้อย [1]
ต.เวียงตาล อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง

เรื่อง : ฐาปกรณ์ เครือระยา[2]
อ. ดร. สืบศักดิ์ แสนยาเกียรติคุณ[3]

นครลำปาง เป็นพื้นที่ที่อุดมไปด้วยศิลปวัฒนธรรมและงานศิลปกรรมที่มีคุณค่า มีความหลากหลายในด้านรูปแบบ และยุคสมัย โดยงานศิลปกรรมทั้งหลายไม่ว่าจะเป็น พระพุทธรูป สัตภัณฑ์ ธรรมาสน์ อาสนะ รวมไปถึงส่วนประกอบทางสถาปัตยกรรมอื่นๆ ภายในวัด งานศิลปะเหล่านี้เชื่อมโยงความเชื่อ ศรัทธา ในพระพุทธศาสนาและการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวล้านนาในอดีต สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวอันโดดเด่นล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม ของชุมชนนั้นๆ ซึ่งควรจะดำรงอยู่ต่อไปเพื่อเติมเต็มคุณค่าและความสำคัญของท้องถิ่น พร้อมทั้งถ่ายทอดภูมิปัญญา ศรัทธา ความเชื่อ แก่คนรุ่นถัดไป

งานสถาปัตยกรรม ที่ถูกสร้างขึ้นรับใช้พระศาสนาก็เป็นศิลปกรรมอีกประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญทั้งการใช้งาน งานเทคนิคเชิงช่าง งานด้านวิศวกรรม รวมไปถึงคติความเชื่อที่มักถูกสอดแทรก แฝงไว้กับศิลปกรรมสิ่งปลูกสร้างดังกล่าว ที่สร้างขึ้นมาตามคติแนวคิดที่สอดคล้องกับพระธรรมคัมภีร์ เช่น วิหาร อุโบสถ พระธาตุเจดีย์ หอไตร ซุ้มโขง เป็นต้น ซึ่งสิ่งปลูกสร้างดังกล่าวล้วนแล้วแต่มีความแตกต่างกันด้านหน้าที่การใช้งานและรูปแบบ ลักษณะ รวมไปถึงวัสดุที่ใช้สร้างและการตกแต่ง ซึ่งในแต่ละยุคและสมัยก็มักจะมีความแตกต่างกันไปตามระบบเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม

ซุ้มประตูโขง ถือเป็นงานศิลปกรรมด้านสถาปัตยกรรมที่สำคัญอย่างหนึ่ง ในองค์ประกอบภาพรวมของวัดในเขตพุทธาวาส ถือเป็นสิ่งก่อสร้างที่พุทธศาสนิกชนทุกคนต้องก้าวผ่านเมื่อล่วงถึงเขตพุทธาวาสนั้น ซึ่งในอดีตนั้นทุกวัดต้องสร้างซุ้มโขงเพื่อเป็นประตูกันขอบเขต พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวไว้ เพื่อแสดงถึงความสำคัญของพื้นที่อีกด้านหนึ่ง ซึ่งเป็นเขตพุทธาวาส ว่าบุคคลที่จะก้าวข้ามผ่านซุ้มนี้ไป ต้องปรับเปลี่ยนกิริยา วาจาและใจ ให้อยู่ในความสงบ สำรวม เพราะพื้นที่ด้านหน้านั้น เป็นเหมือนแดนศักดิ์สิทธิ์ และเมื่อได้ก้าวข้ามล่วงไป ก็จะพบกับดินแดนแห่งพุทธ โดยมีศาลาบาตรที่ปิดกันสภาวะภายนอก สามารถควบคุมจิตใจให้เราสงบได้โดยสิ้นเชิง

จากการสำรวจเบื้องต้น ยังสามารถพบซุ้มประตูโขงและกู่โขงพระเจ้าในเขตจังหวัดลำปางอยู่หลายแห่ง ซึ่งยังคงรูปแบบ ลักษณะของสกุลช่างลำปางไว้ได้อย่างสมบูรณ์ จำนวน 19 หลัง ได้แก่

1) ซุ้มประตูโขงวัดพระธาตุลำปางหลวง
2) ซุ้มประตูโขงวัดไหล่หินแก้วช้างยืน
3) ซุ้มประตูโขงวัดป่าตันหลวง
4) ซุ้มประตูโขงวัดเวียง
5) ซุ้มประตูโขงวัดล้อมแรด
6) ซุ้มประตูโขงวัดศรีหมวดเกล้า
7) ซุ้มประตูโขงวัดกาบแก้ว (กู่ย่าสุตตา)
8) ซุ้มประตูโขงวัดปงสนุกเหนือ
9) ซุ้มประตูโขงวัดนางแล
10) ซุ้มประตูโขงทางเข้าพระธาตุ วัดพระธาตุลำปางหลวง
11) ซุ้มประตูโขงทางเข้าพระธาตุ วัดเวียงเถิน
12) ซุ้มประตูโขงติดวิหารพระนอน วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม
13) ซุ้มประตูโขงหน้าวิหารพระพุทธ วัดพระธาตุลำปางหลวง
14) โขงพระเจ้าวัดท่าผา
15) โขงพระเจ้าวัดพระธาตุลำปางหลวง
16) โขงพระเจ้าวัดปงยางคก
17) โขงพระเจ้าวัดป่าตันกุมเมือง
18) โขงพระเจ้าวัดพระธาตุดอยน้อย
19) โขงพระเจ้าวัดเวียงเถิน[4]

ซึ่งปัจจุบันบางหลังมีสภาพทรุดโทรมตามกาลเวลา และมีสภาพแวดล้อม ผังบริเวณที่เปลี่ยนไป

---

1 บทความนี้ เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การศึกษารูปแบบและแนวคิด ซุ้มประตูโขงและโขงพระเจ้า สกุลช่างลำปาง ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 22 – 25” โดย นายฐาปกรณ์ เครือระยา. สนับสนุนทุนวิจัยโดยศูนย์วิจัยวิทยาลัยอินเตอร์เทคลำปาง ปี พ.ศ. 2556.

2 นักวิจัยประจำศูนย์วิจัย วิทยาลัยอินเตอร์เทคลำปาง อ.เมืองลำปาง จ.ลำปาง.

3 อาจารย์ประจำภาควิชาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

4 จากการสำรวจ ซุ้มประตูโขงและกู่โขงพระเจ้าในเขตจังหวัดลำปางในเบื้องต้น ส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การศึกษารูปแบบและแนวคิด ซุ้มประตูโขงและโขงพระเจ้า สกุลช่างลำปาง ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 22 – 25” ที่กำลังดำเนินการอยู่ โดย นายฐาปกรณ์ เครือระยา. สนับสนุนทุนวิจัยโดยศูนย์วิจัยวิทยาลัยอินเตอร์เทคลำปาง ปี พ.ศ. 2556.

เมื่อกล่าวถึงโขง ซุ้มโขง หรือโขงพระเจ้าแล้ว บางครั้งเราอาจจะสับสนทั้งในความหมาย รูปแบบ รวมไปถึงตำแหน่งที่ตั้ง และหน้าที่การใช้งานของสิ่งก่อสร้างลักษณะนี้ ซึ่งก่อนอื่นผู้เขียนขออธิบายถึงความหมาย รายละเอียดของคำว่า “ซุ้มโขง” และ “โขงพระเจ้า” เพื่อจะจำแนกประเภทของงานศิลปกรรมชิ้นดังกล่าวให้เข้าใจก่อน

โขง ซุ้มโขง หรือโขงพระเจ้าแล้ว บางครั้งเราอาจจะสับสนทั้งในความหมาย รูปแบบ รวมไปถึงตำแหน่งที่ตั้ง และหน้าที่การใช้งานของสิ่งก่อสร้างลักษณะนี้ ซึ่งก่อนอื่นผู้เขียนขออธิบายถึงความหมาย รายละเอียดของคำว่า “ซุ้มโขง” และ “โขงพระเจ้า” เพื่อจะจำแนกประเภทของงานศิลปกรรมชิ้นดังกล่าวให้เข้าใจก่อน

คำว่า “โขง” พจนานุกรมศัพท์ศิลปกรรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (123-124) อธิบายไว้ว่า

“..โขง ใช้เรียกโค้งครึ่งวงกลมและส่วนประกอบเมื่อเป็นประตูวัด เรียกทั้งซุ้มประตูว่าซุ้มประตูโขง ... ปรากฏอยู่ในสถาปัตยกรรมล้านนาตั้งแต่ยุคเชียงใหม่เป็นราชธานี...”

พจนานุกรมภาษาถิ่นล้านนาไทย โดย มณี พยอมยงค์ ได้ให้คำนิยามไว้ 2 ความหมาย คือ ความหมายแรกหมายถึง ซุ้มประตูวัด และความหมายที่สอง หมายถึง อาณาเขต (เช่น ทั่วโขงเขตข้อง คือ ทั่วอาณาบริเวณ)

ส่วนในพจนานุกรม ฉบับแม่ฟ้าหลวง โดย อุดม รุ่งเรืองศรี เขียนไว้ว่า “โขง” หมายถึง อาณาเขต , “ซุ้ม” หมายถึง สิ่งที่ทำให้โค้งอย่างเช่น ประตูซุ้ม และ โขงประตู หมายถึง ประตูใหญ่ ส่วน “โขงพระเจ้า” หมายถึง มณฑปลักษณะคล้ายเจดีย์เป็นที่ประดิษฐานพระประธานในวิหาร

ประตูโขงในล้านนามีลักษณะคล้ายปราสาทซ้อนชั้น ส่วนบนสุดเป็นยอดแหลม ซึ่งตามความหมายของคำว่า “ปราสาท” จะเห็นได้จากเหนือชั้นหลังคาบัวถลาจะสร้างแท่นบัวย่อส่วนซ้อนขึ้นไปเป็นชั้นๆ และแต่ละชั้นจะมีซุ้มป่องปิ๋วประดับ ซึ่งก็ได้รับอิทธิพลในศิลปะอินเดียเช่นกัน เรียก ซุ้มนี้ว่า “กุฑุ” (Kudu) อันเป็นสัญลักษณ์ของที่อยู่เทวดา ในชั้นต่างๆที่ลดหลั่นกันขึ้นไป โดยมีเขาสุเมรุเป็นศูนย์กลางแหงจักรวาล

ซุ้มประตูโขง มีลักษณะเป็นซุ้มยอมดอกบัวตูม ปัจจุบันยังคงเหลืออยู่ทางทิศเหนืองานศิลปกรรมซุ้มประตูโขงเป็นลักษณะของซุ้มยอดปราสาท สันนิษฐานว่า “โขง” หมายถึง “โค้ง” ซึ่งจะเห็นได้จากวงโค้งกรอบซุ้มประตูรูปครึ่งวงกลม เชื่อว่าซุ้มประตูโขงมีพัฒนามาจากทวารโตรณะ (Drava Torana) ของศิลปะอินเดีย เป็นเครื่องหมายบอกทางเข้าพุทธสถาน ซึ่งได้ถ่ายทอดมาถึงพื้นที่แถบนี้และมีการพัฒนารูปแบบขึ้นมาจนมีลักษณะเป็นศิลปะตน

ภาพที่ 1 ซุ้มประตูโขง วัดเวียงเถิน

องค์ประกอบของซุ้มโขงประกอบด้วยฐานสี่เหลี่ยมรับฐานปัทมยกเก็จ ตัวเรือนธาตุรูปสี่เหลี่ยมยกเก็จตามส่วนของฐาน มีการเจาะช่องทะลุเป็นทางเข้าสู่ภายในเขตพุทธาวาสในช่วงฐานและตัวเรือนธาตุ ซุ้มทางเข้าเป็นซุ้มวงโค้ง ส่วนยอดเป็นหลังคาบัวถลาและต่อด้วยชั้นบัวลดหลั่นกันขึ้นไป ยอดบนสุดมักเป็นรูปดอกบัวตูม รูปแบบของซุ้มโขงที่ยังคงสมบูรณ์ที่สุด คือ ซุ้มโขงวัดพระธาตุลำปางหลวง ซึ่งรูปแบบของซุ้มโขงเป็นลักษณะเช่นเดียวกันกับโขงพระเจ้าที่สร้างไว้ประดิษฐานพระพุทธรูปภายในวิหาร

ภาพที่ 2-3 ซุ้มประตูโขงเปรียบเทียบกับโขงพระเจ้าในวิหารหลวง วัดพระธาตุลำปางหลวง

ในปัจจุบันนี้ พบประตูโขงในจังหวัดลำปางมากกว่าพื้นที่อื่น และเป็นงานที่ยังมีความสมบูรณ์ทั้งรูปแบบ แผนผังและเทคนิคเชิงช่างที่มีความสืบเนื่องทางฝีมือในแต่ละช่วงสมัย ซึ่งสามารถเรียกว่า “สกุลช่าง” ได้ ประตูโขงสกุลช่างลำปางสร้างขึ้นในเวลาที่ต่างกัน โดยมีแบบอาคารซุ้มโขงที่มีอายุมากสุดสร้างประมาณปี พ.ศ. 2019-2075 และตัวแบบในสกุลช่างเดียวกันที่มีอายุรุ่นหลังสร้างประมาณปี พ.ศ. 2330-2350 นอกจากนี้ยังพบแบบอาคารซุ้มโขงในยุคหลังสุดโดยช่างยุคสุดท้าย คือช่วงปี พ.ศ. 2400-2450 ซึ่งจากระยะเวลาดังกล่าวนี้ งานสถาปัตยกรรมซุ้มประตูโขงสามารถแสดงถึงพัฒนาการทางศิลปกรรมประดับ อาคารศาสนสถาน ภายในสกุลช่างและมีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ล้านนาที่สามารถแบ่งได้เป็น 4 ช่วง ดังนี้

ช่วงที่ 1 ยุคทองของล้านนา ประมาณปี พ.ศ. 1898-2068 อยู่ในช่วงของพระยากือนา จนถึงพระเมืองแก้วที่เรียกว่ายุคทอง เนื่องจากเป็นสมัยที่วิทยาการหลายแขนงมีความเจริญมาก ทั้งด้านการเมืองการปกครอง สภาพสังคมและเศรษฐกิจ การติดต่อกับต่างประเทศ วรรณกรรม พระศาสนาและศิลปกรรมงานช่าง โดยเฉพาะในสมัยพระเจ้าติโลกราชนั้น งานศิลปกรรมแขนงต่างๆ มีความสวยงาม อิ่มตัวและสมบูรณ์แบบ ถือเป็นยุคทอง ที่ก้าวควบคู่ไปกับพุทธศาสนาในดินแดนล้านนา

ช่วงที่ 2 ยุคพม่าปกครองล้านนา ระหว่างปี พ.ศ. 2101-2300 พม่าเข้ายึดล้านนาเป็นฐานกำลัง แต่พม่าก็ยังให้ล้านนาสามารถปกครองตนเองแต่อยู่ภายใต้การดูแลของพม่าอีกที ในยุคนี้งานศิลปกรรมต่างๆที่เกี่ยวเนื่องกับพุทธศาสนา ของสกุลช่างลำปาง ก็ยังคงดำเนินต่อไปได้ในระยะหนึ่ง

ช่วงที่ 3 ยุคของประเทศราชของสยาม หรือยุคฟื้นบ้านแปงเมือง ประมาณ ปี พ.ศ. 2301 เป็นต้นมา หลังจากที่พระเจ้ากาวิละและสายสกุลเจ้าเจ็ดตนได้ร่วมกันกับกรุงธนบุรีและสยาม ขับไล่พม่าออกจากล้านนา

แล้ว ได้ฟื้นฟูบ้านเมืองและพัฒนาให้เจริญก้าวหน้า มีความพยายามจะรื้อฟื้นศาสนาและศิลปกรรมยุคทองขึ้นมาใหม่ แต่ด้วยการขาดปัจจัยมากมายโดยเฉพาะกำลังคน จึงได้เน้นการบูรณะไปที่ศูนย์กลางอาณาจักรก่อน ซึ่งช่วงเวลานั้นคือเมืองเชียงใหม่ เกิดการเกณฑ์ช่างฝีมือไปยังเมืองเชียงใหม่ ทำให้เมืองอื่นๆ มีช่างฝีมือลดน้อยลง เช่น นครลำปาง งานศิลปกรรมที่เกิดในช่วงเวลานี้ จึงมีลักษณะเป็นงานช่างพื้นบ้าน ตัวแบบที่พบในสมัยนี้สร้างขึ้นประมาณ ปี พ.ศ. 2330 - 2350 และจากนั้นงานศิลปกรรมล้านนาก็เริ่มรับรูปแบบทางกรุงเทพมาใช้

ช่วงที่ 4 ยุคของอิทธิพลแบบสยาม เข้ามามีบทบาทต่อการออกแบบและสร้างงานศิลปกรรมล้านนา ทั้งวัสดุ รูปแบบ ขนาด และตำแหน่งที่ตั้ง ที่รับผลกระทบต่ออิทธิพลภายนอก ระหว่างปี พ.ศ.2400 - 2450 งานยุคดังกล่าว มักจะมีการปรับตัวให้เข้ากันระหว่างรูปแบบศิลปกรรมล้านนาเข้ากับรูปแบบของศิลปกรรมสยาม ซึ่งรูปแบบจะแปลกแตกต่างไปจากลักษณะเดิมของซุ้มประตูโขงในยุคก่อนๆ อย่างเห็นได้ชัด

ในการศึกษาเรื่องซุ้มประตูโขงของ อุมาพร เสริฐพรรณึก ได้รวมเอาความหมายของสัญลักษณ์บันไดนาคเข้ากับซุ้มประตูโขง (2540) ในการเป็นส่วนหนึ่งของเขาพระสุเมรุและป่าหิมพานต์ โดยบันไดนาคเป็นทางขึ้นสู่เขาพระสุเมรุ ในการเดินข้ามผ่านสะพานนาคซึ่งเชื่อมระหว่างสวรรค์กับโลกมนุษย์ ผ่านซุ้มประตูโขงซึ่งมีความหมายถึงป่าหิมพานต์ เพื่อเดินทางต่อไปถึงเขาพระสุเมรุซึ่งเป็นศูนย์กลางจักรวาล คือ พื้นที่ภายในบริเวณวัด ในลักษณะการออกแบบวัดพระธาตุลำปางหลวง ได้มีการเชื่อมต่อจากซุ้มประตูโขงด้วยทางขึ้นวิหารหลวง ภายในเป็นที่ตั้งของซุ้มโขงที่ประดิษฐานพระเจ้าล้านทอง ประดับตกแต่งด้วยลวดลายปูนปั้นรูปสัตว์ป่าหิมพานต์และลายพันธุ์พฤกษา โดดเด่นด้วยสีทองสุกใสอยู่กลางวิหาร ซุ้มโขงจึงเปรียบเสมือนศูนย์กลางของจักรวาลที่ประทับของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นตำแหน่งที่ตั้งที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งในวัด มีความสัมพันธ์กับซุ้มประตูโขง คือ ประตูโขงเป็นสื่อที่พาเข้าไปสู่ความสงบที่ประดิษฐานอยู่ภายในวิหารหลวง

เนื่องจากการสื่อความหมายของเขาพระสุเมรุศูนย์กลางจักรวาลมีอยู่หลายระดับ ทั้งในระดับของผังวัดโดยรวม หมายถึงที่ประดิษฐานพระธาตุลำปางหลวง ส่วนในวิหารแต่ละหลังได้ประดิษฐานพระพุทธรูปไว้ในส่วนท้ายวิหารโดยเฉพาะวิหารหลวง การประดิษฐานพระพุทธรูปไว้ในซุ้มโขงจึงเปรียบเสมือนการย้ำคติจักรวาลในลักษณะอนันตจักรวาลและมงคลจักรวาล คือ จักรวาลที่พระพุทธเจ้าเสด็จมาตรัสรู้ ณ ที่นั้น

องค์ประกอบของซุ้มโขงประกอบด้วยฐานสี่เหลี่ยมรับฐานปัทมยกเก็จ ตัวเรือนธาตุรูปสี่เหลี่ยมยกเก็จตามส่วนของฐาน มีการเจาะช่องทะลุเป็นทางเข้าสู่ภายในเขตพุทธาวาสในช่วงฐานและตัวเรือนธาตุ ซุ้มทางเข้าเป็นซุ้มวงโค้ง ส่วนยอดเป็นหลังคาบัวถลาและต่อด้วยชั้นบัวลดหลั่นกันขึ้นไป ยอดบนสุดมักเป็นรูปดอกบัวตูม รูปแบบของซุ้มโขงที่ยังคงสมบูรณ์ที่สุด คือ ซุ้มโขงวัดพระธาตุลำปางหลวง ซึ่งรูปแบบของซุ้มโขงเป็นลักษณะเช่นเดียวกันกับโขงพระเจ้าที่สร้างไว้ประดิษฐานพระพุทธรูปภายในวิหาร

ส่วนงานศิลปกรรม “โขงพระเจ้า” หมายถึงซุ้มปราสาทที่สร้างขึ้นครอบพระประธานในวิหาร โดยผู้สร้างมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างถวายเป็นพุทธบูชา ตามคติธรรมความเชื่อที่ว่า พุทธสถานเปรียบเสมือนดินแดนศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งมีชื่อเรียกหลายอย่าง เช่น โขงพระเจ้า, โขงปราสาท, ปราสาทพระเจ้า, กู่พระเจ้า, หรือบางที่อาจจะเรียก คูหาปราสาท ซึ่งทั้งหมดล้วนแล้วหมายถึงที่ประดิษฐานของพระพุทธเจ้า เป็นต้น

ยกตัวอย่างเช่นกู่พระเจ้าล้านทอง ซึ่งศาสตราจารย์ สันติ เล็กสุขุม เรียกว่า “เจดีย์ทรงปราสาท” ตั้งอยู่บริเวณท้ายวิหารหลวง ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปคือพระเจ้าล้านทอง ซึ่งหล่อขึ้นเมื่อ พ.ศ.2019 กู่นี้คงได้รับการบูรณะครั้งใหญ่ใน พ.ศ.2106 หลังจากที่เมืองเชียงใหม่ตกอยู่ใต้ปกครองของพม่า ส่วนบนของกู่เป็นแบบผสมระหว่างหลังคาลาดกับหลังคาลดชั้น องค์ประกอบต่างๆ รวมทั้งลวดลายปั้นประดับมีอยู่อย่างมากมาย แสดงให้เห็นถึงแบบแผนของงานประดับในช่วงเวลานั้นด้วย

นอกจากนี้ อาจารย์วิถี พานิชพันธ์ (สัมภาษณ์: 2548) ได้จัดให้อยู่ในหมวดของ ประตูโขง ที่ถือว่า

ภาพที่ 4 โขงพระเจ้าภายในวิหาร วัดเวียงเถิน

เป็นการจำลองเขาพระสุเมรุออกมาเป็นรูปทรงสามมิติ เพื่อให้เห็นแนวคิดของจักรวาลคติสมบูรณ์ชัดเจน อีกทั้งยังเป็นสัญลักษณ์ของการผ่านพ้นไปสู่มิติที่สูงขึ้นไปสู่สวรรค์วิมาน และพระนิพพาน หรือเป็นซุ้ม "สุวรรณคูหากู่คำ" อันเป็นที่ประทับของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหลังจากการตรัสรู้ โคมรั้วนี้ประดับอยู่รายรอบ พระธาตุลำปางหลวง มีอยู่หลายลักษณะด้วยกัน

โขงพระเจ้า หรือมณฑปที่ตั้งอยู่ภายในวิหารมีรูปทรงคล้ายกับซุ้มประตูโขง แต่มีหน้าที่การใช้งานในการประดิษฐานประพุทธรูป ส่วนชั้นของหลังคาจึงถูกออกแบบให้ซ้อนชั้นกันเป็นปราสาท ภายในกู่เป็นห้องแคบๆ สำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปประธานเป็นการเฉพาะ ทำให้พระพุทธรูปประธานไม่ได้ตั้งอยู่ภายในอาคารอย่างที่คุ้นเคยกัน บางท่านเรียกกู่แบบนี้ว่า "คันธกุฎี" ซึ่งแปลว่า "กุฎีอบกลิ่นหอม" ถือเป็นอาคารที่ประทับส่วนพระองค์ของพระพุทธเจ้า ในล้านนานิยมสร้างโขงลักษณะนี้กันอย่างแพร่หลาย

โขงพระเจ้าจะมีขนาดเล็กหรือใหญ่นั้น ขึ้นอยู่กับขนาดพระพุทธรูปที่จะอัญเชิญไปประดิษฐาน แต่ทั้งนี้ต้องดูขนาดของตัววิหารเช่นเดียวกัน และมักจะอยู่ห้องเกือบท้ายสุดของวิหาร เว้นพื้นที่หนึ่งห้องช่วงเสาเพื่อสามารถเดินรอบได้ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนเข้ามาสักการบูชา ซึ่งโขงพระในลักษณะนี้พบหลายแห่งทั้งในล้านนา สุโขทัย รวมไปถึงในฉาน ประเทศพม่าด้วย

โดยส่วนใหญ่แล้ว องค์ประกอบของโขงพระเจ้าจะมีลักษณะเช่นเดียวกับซุ้มประตูโขง อันประกอบด้วยฐานสี่เหลี่ยมรับฐานปัทมยกเก็จ, ตัวเรือนธาตุ, และส่วนยอดเป็นหลังคาบัวถลา ต่อด้วยชั้นบัวลดหลั่นกันขึ้นไปเป็นชั้นๆ แต่โขงพระเจ้ามีลักษณะที่แตกต่างกันคือไม่ได้เจาะช่องทะลุ บริเวณช่วงฐานถึงตัวเรือนธาตุเหมือนซุ้มประตูโขง แต่จะเจาะช่องช่วงกลางด้านหน้าของตัวเรือนธาตุโดยฐานยังสมบูรณ์ด้านข้างทั้งสองและด้านหลังปิดทึบ เพื่อเว้นพื้นที่ตรงกลางให้กลวงสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปในโขง ซึ่งอย่างที่กล่าวไว้แล้วว่า ลักษณะรูปแบบของซุ้มประตูโขงและโขงพระเจ้าของวัดนั้นๆ (ถ้ามีทั้งสอง) ส่วนมากจะมีรูปแบบโครงสร้าง ชั้นบัว ตัวเรือนธาตุและลักษณะของการประดับตกแต่งที่เหมือนกัน ยกตัวอย่างดังที่วัดพระธาตุลำปางหลวง และวัดเวียงเถิน เป็นต้น

การประดับตกแต่งซุ้มโขง และโขงพระเจ้านิยมตกแต่งด้วยงานปูนปั้นด้วยลวดลายพันธุ์พฤกษารวมไปถึงลายสัตว์ต่างๆ ในรูปแบบที่ไม่มีจริงในธรรมชาติเป็นอีกโลกหนึ่งต่างจากโลกมนุษย์ปกติ และระหว่างโลกมนุษย์กับดินแดนศักดิ์สิทธิ์นั้น จะมีสถานที่หนึ่งเรียกว่าป่าหิมพานต์ ซึ่งสถานที่แห่งนี้ เต็มไปด้วยความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย แต่สิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นมีลักษณะพิเศษ ไม่เหมือนในโลกมนุษย์ ฉะนั้นลวดลายตกแต่งซุ้มโขงรวมไปถึงโขงพระเจ้าจึงออกมาในรูปของป่าหิมพานต์ หรือป่าในจินตนาการ

ภาพที่ 5 ซุ้มประตูโขงวัดปงสนุกเหนือ (วัดบน)

ภาพที่ 6 การตกแต่งซุ้มประตูโขงวัดปงสนุกเหนือ (วัดบน)

ของช่างในอดีตที่บางครั้งอาจจะนำรายละเอียดมาจากชาดกต่างๆ ที่ถูกบันทึกไว้ในธัมม์ใบลาน

ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา ซุ้มโขงและโขงพระเจ้ายังมีหลักฐานหลงเหลืออยู่หลายแห่ง และมีการพัฒนาการของรูปแบบเรื่อยมา ซึ่งมีความแตกต่างไปจากต้นแบบในยุคทอง นั้นคือลักษณะของส่วนยอด การยกเก็จของฐานและตัวเรือนธาตุ รวมไปถึงลวดลายประดับที่สร้างขึ้นตามความนิยมของแต่ละยุคสมัย ซึ่งซุ้มประตูโขงและโขงพระเจ้าที่จะนำมาอธิบายและยกตัวอย่างในบทความชิ้นนี้ จะเป็นการพูดถึงรูปแบบ “โขง” ในสกุลช่างของครูบาอาโนชัยธรรมจินดามุนี อดีตเจ้าคณะรูปแรกของจังหวัดลำปาง (พ.ศ. 2389 -2454) ซึ่งจะเป็นงานในช่วงต้นพุทธศตวรรตที่ 25 กรณีตัวอย่างซุ้มประโขงวัดปงสนุกเหนือ (ม่อนดอย) กับโขงพระเจ้าวัดดอยน้อย ต.เวียงตาล อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง ซึ่งมีบันทึกว่าเป็นรูปแบบที่ครูบาอาโนชัยธรรมจินดามุนี เป็นผู้คุมและก่อสร้างในช่วงเวลานั้น

ซุ้มประตูโขงวัดปงสนุกเหนือ (วัดบน) ตามบันทึกครูบาอาโนชัย ได้กล่าวว่า

“.....จุลศักราช 1249 (พ.ศ. 2430) ข้าฯ (ธุอาโนชัย) ได้บูรณปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่วัดปงสนุกเหนือ คือได้สร้างฉัตร 4 ใบ และซ่อมพระธาตุเจ้า สร้างวิหารหลังมียอด (วิหารพระเจ้าพันองค์) และวิหารหลังลุ่ม ตลอดถึงกุฏิฆ้องกลองระฆัง ได้ก่อซุ้มประตูโขง สร้างพญานาคขึ้นบันไดทั้ง 3 ด้าน ปิดทองคำเปลวพระนอนสิ้นทองคำเปลว 28,300 แผ่น ได้ก่อกำแพงรอบชั้นบน ได้สร้างวิหารพระนอน ได้สร้างอาสนา, หีบธรรม, แท่นแก้ว, ศาลาบาตร 4 หลัง, จองเบิก 1 หลัง, และได้หล่อพระพุทธรูปพิมพา 1,000 องค์ ติดมณฑปเสร็จแล้วได้ทำบุญฉลองในปีศักราช 1249 โดยนิมนต์พระสังฆเจ้ามารับไทยทาน 300 รูป.....” [5]

5 พระครูพุทธิธรรมโสภิต, ประวัติวัดปงสนุกเหนือและประวัติ, บันทึกครูบาอาโนชัยธรรมจินดามุนี (ลำปาง: สหกิจการพิมพ์, 2539), หน้า 17.

จากบันทึกทำให้รู้ว่า ซุ้มประตูโขงหลังนี้สร้างขึ้นโดยครูบาโน(ช่างของครูบาโน) ในปี พ.ศ. 2430 พร้อมกับศาสนสถานอีกหลายหลังที่ถูกสร้างและบูรณะในครั้งนั้น ซึ่งในการสร้างซุ้มประตูนี้ สันนิษฐานว่าครูบาอาโนชัยจะเป็นผู้ออกแบบและควบคุมการก่อสร้าง โดยใช้ช่างของท่านในการก่อสร้างซุ้มประตู ซึ่งรูปแบบดังกล่าวมีลักษณะที่แตกต่างออกไปจากรูปทรงเดิม แต่ยังคงไว้ซึ่งแบบแผนซุ้มประตูโขงตามศิลปะล้านนา

องค์ประกอบของซุ้มโขงประกอบด้วยฐานปัทม์สี่เหลี่ยมย่อมุม 16 รองรับตัวเรือนธาตุที่ประกอบเป็นรูปแบบของเสาขอมย่อมุมตามส่วนของฐาน มีการเจาะช่องทะลุเป็นทางเข้าสู่ภายในเขตพุทธาวาสในช่วงฐานและตัวเรือนธาตุ ซุ้มทางเข้าเป็นซุ้มวงโค้ง หน้าซุ้มทางเข้า-ออก มีการปั้นปูนตัวกินรียืนบนหัวเสาขอม ต่อขึ้นไปเป็นส่วนยอดที่ทำชั้นหลังคาเป็นบัวถลาประดับด้วยสันโกกนาค ช่วงกลางของแต่ละด้านประดับซุ้มป่องปิ๋วหางวัน และต่อด้วยชั้นแท่นบัวย่อเก็จที่มีขนาดลดหลั่นกันขึ้นไป 3 ชั้น แต่ละชั้นประดับด้วยซุ้มป่องปิ๋วและกาบบัว ที่ทำจากงานปูนปั้นลายพันธุ์พฤกษาประดับกระจกจีน ต่อด้วยส่วนยอดบัวปลีที่มีปลายแหลม ยอดบนสุดประดับด้วยฉัตร 3 ชั้น ซึ่งรูปแบบซุ้มประตูโขงหลังนี้จะมีส่วนฐานที่กว้าง แต่มีส่วนชั้นบัวถลาที่เล็กแคบ และตั้งแต่ชั้นแท่นบัวขึ้นไปมีความสูงชะลูด โดยสันนิษฐานว่ารูปแบบที่ผิดทรงเช่นนี้ เป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในช่วงเวลาที่มีการก่อสร้าง กล่าวคือ อาจจะมีการทรุดตัวลงมาของหน้าดินม่อนดอย ทำให้โครงสร้างซุ้มประตูโขงมีการโน้มตัว ซึ่งทำให้ครูบาโนต้องลดขนาดของชั้นบัวถลาลง เพื่อลดน้ำหนักของช่วงบนยอดปราสาท ป้องกันการพังทลายของซุ้มโขงในอนาคต ซึ่งรูปแบบของซุ้มดังกล่าว ก็ยังคงเป็นลักษณะเฉพาะตัวที่มีเสน่ห์ไม่เหมือนใคร

ซุ้มประตูโขงหลังนี้ ประดับด้วยปูนปั้นลายดอกพันธุ์พฤกษา ตกแต่งประดับกระจกจีน และทาสีขาว ซึ่งในอดีตมากจะใช้ปูนขาวผสมน้ำ ทาตัวซุ้มโขงให้มีสีขาว โดยเฉพาะช่วงที่จะมีงานประเพณีสำคัญๆในแต่ละปี พระสงฆ์ สามเณรก็จะช่วยกันทาน้ำปูนขาวเพื่อให้เกิดความสวยงาม

ภาพที่ 7 โขงพระเจ้า วัดดอยน้อย

ภาพที่ 8 การปั้นปูนรูปกินรี กินนร ประดับกรอบซุ้มโขงพระเจ้า วัดดอยน้อย

ภาพที่ 9 การปั้นปูนรูปกินรี กินนร ประดับกรอบซุ้มโขงพระเจ้า วัดดอยน้อย

6 เรื่องเดิม, หน้า 18.

นอกจากซุ้มประตูโขงวัดปงสนุกเหนือแล้ว ครูบาอาโนชัยยังฝากฝีมือการสร้างโขงพระเจ้าไว้อีกหนึ่งหลัง ดังที่พบที่วัดดอยน้อย บ้านสันทราย อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ซึ่งมีรูปแบบและลักษณะที่คล้ายกับซุ้มประตูโขงวัดปงสนุกเหนือ อันเป็นเอกลักษณ์เชิงช่างของสกุลช่างสายครูบาโน

หลักฐานการสร้างโขงพระเจ้าของวัดดอยน้อยนั้น ไม่ปรากฏชัดเจน แต่มีบันทึกของครูบาอาโนชัยว่า ช่วงปี พ.ศ. 2438-2440 ท่านได้ไปทำการบูรณะวัดร้าง(วัดดอยน้อย)และสร้างเจดีย์ ซึ่งสันนิษฐานว่าช่วงระยะเวลานี้เองที่ท่านน่าจะนำช่างของท่าน เข้าไปสร้างอาคารสิ่งก่อสร้างให้กับวัดร้างแห่งนี้ ซึ่งรวมไปถึงโขงพระเจ้าภายในวิหาร ที่มีความสวยงามอีกหลังหนึ่ง โดยบันทึกครูบาอาโนชัยบันทึกว่า

"....จุลศักราช 1257 (พ.ศ. 2438) เดือน 8 ขึ้น 13 ค่ำ ข้าฯ (ธุอาโนชัย) ได้ขึ้นไปนอนบนดอยน้อยสันทรายคำ ได้ไปขุดกุ่นแผ้วถางเสาะหาพระธาตุเจ้า เมื่อพบแล้วก็ได้ก่อพระธาตุเจ้าพร้อมตีนธรณี กว้างด้านละ 6 วาอก สูง 13 วา 3 ศอก ติดทองจังโกถึงหม้อคว่ำ...."

"....จุลศักราช 1259 (พ.ศ. 2440) เดือน 6 เพ็ญ ข้าฯ (ธุอาโนชัย) ได้ไปต่างยอดฉัตร (ยกฉัตร) เจดีย์เจ้าวัดดอยน้อย สันทรายคำร่องตาลหางสัตว์ (ห้างฉัตร)....." [6]

ถึงแม้ในบันทึก ท่านจะไม่ได้พูดถึงการก่อสร้างกู่พระเจ้าก็ตาม แต่จากหลักฐานทางศิลปกรรมหลายๆ อย่างที่พบภายในวัดดอยน้อย เช่น พระประธานในโขงพระเจ้าที่เป็นแบบสกุลช่างครูบาโน เป็นต้น ทำให้เรามั่นใจว่าท่านได้มาสร้างและควบคุมช่างในการก่อสร้างโขงพระเจ้าในวิหาร เพื่อครอบพระประธานที่ท่านเองก็เป็นคนสร้างเช่นกัน

องค์ประกอบของโขงพระเจ้าในวิหารวัดดอยน้อย ประกอบด้วยฐานล่างสุดทรงสี่เหลี่ยม รองรับตัวเรือนธาตุ ย่อมุม 16 ที่ประกอบเป็นรูปแบบของเสาขอมย่อมุมตามส่วนบนฐานสี่เหลี่ยม มีการเจาะเปิดช่องด้านหน้าโขงพระเจ้า ด้านข้างทั้งสองและด้านหลังปิดทึบ เพื่อเว้นพื้นที่ตรงกลางเรือนธาตุไว้ให้กลวงสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูป ซุ้มทางเข้าเป็นกรอบสี่เหลี่ยม

ภาพที่ 10 การปั้นปูนรูปนรสิงห์ บนหัวเสาขอมหน้าโขงพระเจ้า วัดดอยน้อย

มีการปั้นปูนตัวนรสิงห์ยืนบนหัวเสาขอม ต่อขึ้นไปเป็นแท่นฐานบัว ช่วงกลางของด้านหน้าทำเป็นกรอบซุ้มโค้ง มีการปั้นปูนกินรียืนบนขอบแท่นฐานบัว และส่วนยอดต่อด้วยชั้นแท่นบัวย่อเก็จที่มีขนาดลดหลั่นกันขึ้นไป 3 ชั้น แต่ละชั้นประดับด้วยซุ้มป่องปิ๋วและกาบบัวมุม ที่ทำจากงานปูนปั้นลายพันธุ์พฤกษา ต่อด้วยส่วนยอดบัวปลีที่มีลักษณะเป็นดอกบัวตูม

รูปแบบ ลักษณะของโขงพระเจ้าหลังนี้ ไม่ได้มีความแตกต่างไปจากซุ้มประตูโขงวัดปงสนุกมากเท่าไหร่นัก เพียงแต่โขงพระเจ้าหลังนี้มีรูปร่างรูปทรงที่ลงตัวกว่า ซึ่งอาจจะเป็นเพราะขนาดของฐานและตัวเรือนธาตุที่ไม่ต้องกว้างและใหญ่มากนัก ทำให้รูปทรงของโขงพระเจ้าดังกล่าวมีความงามที่ลงตัวมากขึ้น ซึ่งถ้าดูตามระยะเวลาของการก่อสร้างแล้ว การสร้างโขงพระเจ้าหลังนี้ให้มีความงามที่สมบูรณ์ได้นั้น อาจจะเป็นเพราะการที่ท่านได้เจอปัญหาและมีประสบการณ์จากการได้สร้างซุ้มประตูโขงที่วัดปงสนุกเหนือก่อนหน้านี้มาบ้างแล้ว จึงทำให้สามารถกะขนาดและปรับเปลี่ยนรูปแบบใหม่ ให้มีความลงตัวสมบูรณ์มากขึ้น

จากการศึกษารูปแบบโขง สกุลช่างครูบาอาโนชัยธรรมจินดามุนี กรณีศึกษาซุ้มประโขงวัดปงสนุกเหนือ(ม่อนดอย) กับโขงพระเจ้าวัดดอยน้อย ต.เวียงตาล อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง สามารถจำแนกแยกแยะลักษณะรูปแบบ และลวดลายประดับ ที่เป็นเอกลักษณ์ออกเป็น 7 ประเด็น ดังนี้

1. ตัวเรือนธาตุของโขง จะปล่อยเรียบไม่นิยมปั้นลายเหมือนลักษณะของงานยุคแรกๆ ที่มีการปั้นลายพันธุ์พฤกษาจนเต็มพื้นที่
2. บัวเสาขอมมีขนาดใหญ่กว่าปรกติ ทำให้ดูเหมือนว่าช่วงความสูงของเสาขอมของตัวเรือนธาตุสั้น
3. โขงไม่มีโค้งหน้าบัน แต่กลับปล่อยให้โล่งและไม่มีการประดับตกแต่ง
4. ไม่มีการสร้างซุ้มกรอบหน้านางประดับบริเวณด้านหน้า แต่จะใช้การปั้นปูนเป็นตัวกินรีทั้งสองข้างแอ่นมือโค้งประสานกันด้านหน้าแทน
5. ส่วนยอดโขง(ยอดปราสาท) นิยมก่อเป็นแท่นบัวย่อเก็จที่มีขนาดลดหลั่นกันขึ้นไป 3 ชั้น ก่อนจะประดับด้วยซุ้มป่องปิ๋ว ลายปูนปั้นลายพันธุ์พฤกษาและตกแต่งด้วยกระจกจีน
6. ประดับงานปูนปั้นที่เป็นตัวสัตว์ในคติ เช่น นาค, กินนร, กินรี, และนรสิงห์ ซึ่งสังเกตได้ว่าไม่มีหงส์ซึ่งในอดีตนิยมนำมาประดับโขง
7. การตกแต่งโขง จะทำแค่เพียงทาน้ำปูนขาวให้เป็นสีขาวทั้งองค์ ไม่มีการทาสีอื่น

โขง ในแบบฉบับของครูบาอาโนชัยนั้น ถึงจะมีรูปแบบที่คลี่คลายและมีรูปทรงที่ต่างไปจากเดิม แต่สิ่งที่ท่านยังทิ้งไว้นั้น คือรูปแบบของ “โขง” ซึ่งในที่นี้หมายถึงซุ้มประตูโขงและโขงพระเจ้า ในยุคๆ หนึ่งที่ท่านได้สร้างและรังสรรค์ไว้กับพระพุทธศาสนา ถ่ายทอดออกมาเป็นงานศิลปกรรมชิ้นสำคัญ ซึ่งโขงทั้งสองหลังนี้ถือเป็นโบราณสถานที่สำคัญและมีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์เป็นอย่างมาก สิ่งที่น่าสนใจคือท่านเป็นพระนายช่าง ที่สร้างและฝากฝีมือไว้กับพุทธศาสนาในเมืองลำปางไว้เป็นจำนวนมาก ซึ่งในยุคของท่านเองก็ไม่มีพระรูปไหนที่จะสามารถดำเนินกิจกรรมแบบท่านได้

สิ่งสำคัญที่ครูบาอาโนชัยได้ฝากไว้ให้เราคิด คือ แนวทางการสร้างงานศิลปกรรมอะไรสักอย่างในพระศาสนา คุณค่าของชิ้นงานนั้นไม่ได้มีคุณค่าแค่ความงามเพียงอย่างเดียว แต่สิ่งที่สำคัญสุดคือการมีจิตอันบริสุทธิ์ในการสร้างศิลปกรรมเหล่านั้น ด้วยแรงศรัทธาที่ต้องการทำนุบำรุงพระศาสนาเพื่อให้อยู่ถึงห้าพันพระวัสสาสืบไป

สมุนไพรในครัวตะวันออกบำบัดโรค

เรื่อง : พญ.ลลิตา ธีระสิริ

การแพทย์แผนตะวันออก ไม่ว่าการแพทย์แผนไทย แผนจีน แผนอินเดีย ฯลฯ มีลักษณะคล้ายคลึงกันอย่างหนึ่งคือใช้อาหารเป็นยา

อาหารของคนเอเชียหลายชนิดที่ป็นยารักษาโรค ที่เรารู้จักกันดี เช่น หอมแดง กระเทียม สะเดา พริก พริกไทย ข่า ตะไคร้ ขิง ใบบัวบก ฯลฯ อีกมากมาย ยกตัวอย่าง สมุนไพรล้านนา หรือผักแบบเมืองๆ มักจะเน้นที่แก้ท้องอืดเป็นหลัก ดังนั้นในอาหารจานที่ปรุงจากเนื้อสัตว์ เช่น ลาบ นับเป็นการใช้อาหารและสมุนไพรแก้กันอย่างชาญฉลาดของคนโบราณ

แน่นอนว่าคนไทยมีประสบการณ์ใช้สมุนไพรบำบัดโรคมาช้านาน จะลองยกตัวอย่างการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรใกล้ตัวพอสังเขปดังข้างใต้นี้ รวมทั้งสารออกฤทธิ์ที่นักวิทยาศาสตร์ตรวจพบในสมุนไพรนั้น ๆ จากห้องทดลอง ดังต่อไปนี้

หอมแดง

หอมแดงเป็นยาประจำบ้านของไทยมานาน เนื่องจากคนไทยให้หอมแดงในการขับพิษไข้ ใช้กลิ่นฉุนของหอมแดงแก้หวัดคัดจมูก ถ้าเป็นเด็กทารก ถ้าไม่สบายหายใจไม่ออก ชาวบ้านจะใช้หอมแดงทุบแล้วปิดไว้ที่กระหม่อม คนไทยใช้วิธีนี้กันทั่วไป กระทั่งคนมลายูก็ใช้วิธีเดียวกันนี้

พญ.ลลิตา ธีระสิริ, บัลวีเวียงพิงค์ศูนย์ธรรมชาติบำบัด

เด็กไม่สบายและเป็นหวัด คนไทยก็นิยมต้มน้ำหอมแดงให้อาบ

สมัยนี้เราพบว่า ทั้งหอมแดง และหอมใหญ่ช่วยลดคอเลสเตอรอล นักวิทยาศาสตร์ทำการวิจัยหัวหอมแล้วพบว่า หอมหัวใหญ่สดๆ สามารถลดคอเลสเตอรอลลงได้ เพราะมันไปเพิ่มปริมาณของไลโปโปรตีนความหนาแน่นสูง (HDL) ซึ่งเป็นไขมันตัวที่ดีที่จะไปช่วยกำจัดคอเลสเตอรอลที่สะสมอยู่ในผนังหลอดเลือด และยังมีงานวิจัยอีกหลายสำนักที่พบว่าไม่ว่าหอมแดง หอมหัวใหญ่จะสุกหรือดิบก็สามารถลดไขมันในเลือดได้ทั้งสิ้น อีกทั้งยังช่วยทำให้เลือดไม่แข็งตัวไปอุดหลอดเลือดง่ายๆ ดังนั้นจึงช่วยลดอัตราเสี่ยงของโรคหลอดเลือดหัวใจและอัมพาต

การกินอาหารที่มีหอมแดง หอมใหญ่ เป็นส่วนประกอบของเครื่องปรุง ที่จริงก็แก้เลี่ยนได้ดี นอกจากนั้นดูเหมือนว่า การใส่หอมใหญ่ลงไปจะเป็นการแก้กันของอาหารจานที่มีไขมันสูงมากกว่า การกินหอมใหญ่เข้าไปพร้อมกันกับอาหารมันๆ จะช่วยทำให้ไตรกลีเซอไรด์ที่อาจจะสูงหลังมื้ออาหารลดลงได้บ้าง

จะเห็นว่าฝรั่งก็พยายามกินหอมใหญ่เพราะเหตุนี้ เช่น แฮมเบอเกอร์ก็มีการใส่หอมใหญ่ลงไปด้วย อาหารประเภทเนื้อแกะก็นิยมใส่หอมหัวใหญ่เป็นต้น

นักวิจัยบางคนยังรายงานอีกว่า หอมแดงและหอมใหญ่สามารถป้องกันมะเร็งเพราะมีสารประกอบกำมะถันสูง โดยดูได้จากการที่หัวหอมมีกลิ่นฉุน กลิ่นเฉพาะตัวของหัวหอมทั้งหลายไม่จำเพาะแต่หอมใหญ่หรอก หอมแดง หอมแบ่งซึ่งเป็นพืชพื้นถิ่นของเราก็มี นั่นแหละคือกลิ่นกำมะถัน นักวิทยาศาสตร์ชี้แจงว่า สารประกอบกำมะถันดังกล่าวจะช่วยยับยั้งการเติบโตของมะเร็ง ทำให้ก้อนมะเร็งขยายขนาดไม่ได้

กระเทียม

โดยรวมแล้ว มีบันทึกการใช้กระเทียมรักษาอาการและโรค ดังต่อไปนี้

1. อัลลิซิน ซึ่งเป็นรสเผ็ดร้อนของกระเทียมเป็นสารต้านเชื้อแบคทีเรียและเชื้อรา จากงานวิจัยสารสะกัดจากกระเทียมสามารถฆ่าเชื้อแบคทีเรีย E. coli, H. pylori, Salmonella และ Shigella ได้เลย ดังนั้น สามารถใช้กระเทียม รักษาอาการติดเชื้อได้ตั้งแต่ใส่บาดแผลเล็กน้อย ไปจนกระทั่งรักษาอาการเจ็บคอจากเชื้อแบคทีเรียเสตร็ปโตไมซิน แต่ความร้อนจะทำให้สารตัวนี้สลายไป ดังนั้นหากอยากใช้กระเทียมเป็นยารักษาอาการเจ็บคอ จะต้องเคี้ยวแล้วกลืนกินเป็นการกินกระเทียมสดเท่านั้นจึงจะได้ผล

2. อัลลิน, อโจเน, ไดอัลลิลซัลไฟด์, ไดทิอิน, ซึ่งเป็นสารประกอบกำมะถัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งไดอัลลิลซัลไฟด์ เป็นสารที่ทำให้กระเทียมมีกลิ่นฉุน ทั้งหมดนี้ทำให้กระเทียมสามารถใช้แก้อาการอักเสบได้ เมื่อเรากินกระเทียมสารประกอบกำมะถันจะถูกย่อยและดูดซึมเข้าสู่ร่างกาย และถูกขับออกทางลมหายใจและผิวหนัง นี่คือเหตุผลที่ทำไมคนกินกระเทียมแล้วจึงมีกลิ่นปากอยู่นาน แต่ข้อดีคือสารประกอบกำมะถันมีฤทธิ์ป้องกันอาการอักเสบและสามารถป้องกันโรคทางเดินหายใจได้ดี ดังนั้นบางครั้งเวลาอากาศเย็น อากาศเปลี่ยนแล้วกินกระเทียม ก็จะช่วยป้องกันหวัดได้

อีกประการหนึ่ง เพราะสารประกอบกำมะถันดังกล่าวถูกขับออกทางผิวหนัง ทำให้คนกินกระเทียมมีกลิ่นตัวที่ยุงเกลียด ดังนั้นใครที่ไม่อยากถูกยุงกัด หรือแพ้ยุงควรกินกระเทียมเป็นประจำ

3.ไฟโตอเล็กซิน, อัลลิกซิน เป็นสารต้านอนุมูลอิสระฤทธิ์แรง มีผลต่อทั้งต้านอาการอักเสบ ต้านแบคทีเรีย สามารถยับยั้งสารก่อมะเร็ง เช่นอะฟลาทอกซิน ไม่ให้ทำอันตรายต่อร่างกายของเราในระดับของดีเอ็นเอ จึงสามารถกล่าวได้ว่ากระเทียมช่วยป้องกันมะเร็งได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมะเร็งผิวหนัง และมะเร็งกระเพาะอาหาร

4. กระเทียมสดลดไขมัน มีรายงานวิจัยพบว่าหากกินกระเทียมสด 8-10 กลีบ (2-5 กรัม) ต่อวันจะลดไลโปโปรตีนความหนาแน่นต่ำ LDL ที่เป็นไขมันไม่ดีลง รวมทั้งลดความดันเลือดสูงได้ แต่ต้องกินนานประมาณ 12 สัปดาห์ขึ้นไป นอกจากนี้กระเทียมสดประมาณ 10 กลีบต่อวัน ยังสามารถลดไตรกลีเซอไรด์ลงได้ภายใน 1 สัปดาห์

5. กระเทียมลดอาการอักเสบ กระเทียมสามารถลดอาการอักเสบในร่างกาย ที่ไม่ใช่อาการติดเชื้อ เช่นโรคข้อรูมาตอยด์ลง เนื่องจากกระเทียมสามารถยับยั้งเอนไซม์ไซโตไคน์ที่เกี่ยวข้องกับอาการอักเสบ

6. กระเทียมบำรุงตับ กระเทียมสามารถเร่งการขับน้ำดี ดังนั้นจึงเหมาะสำหรับผู้สูงอายุที่มีน้ำดีจางลง จะได้ไม่เกิดอาการท้องอืดเฟ้อ อาหารไม่ย่อยหลังจากกินอะไรมัน ๆ นอกจากนี้กระเทียมยังปกป้องตับจากการสัมผัสสารพิษ ป้องกันตับอักเสบได้ดี จึงเหมาะกับคนที่เป็นโรคตับทั้งมวล

7. กระเทียมแก้อาการจุดเสียดแน่นท้อง อาหารไม่ย่อย มีวิธีเตรียมดังนี้ คือ เอากระเทียมสด 5-7 กลีบบดให้ละเอียด เติมน้ำส้มสายชู 2 ช้อนโต๊ะ ใส่เกลือและน้ำตาลนิดหน่อย ผสมกัน แล้วกรองเอากากออกกินวันละครั้ง ที่ควรสนใจคือต้องกินทันที เพราะขืนทิ้งไว้สารออกฤทธิ์จะสลายตัวไปหมด

8. กระเทียมรักษากลากเกลื้อน เนื่องจาก มีงานวิจัยพบว่ากระเทียมสามารถต้านเชื้อราที่ผิวหนังได้ดี ดังนั้นหากเป็นกลากเกลื้อนสามารถใช้กระเทียมรักษาได้โดย เอากระเทียมมา 5-7 กลีบบดให้ละเอียด พอกที่แผล เอาผ้าพันทิ้งไว้ 20 นาที แล้วล้างออก ทำเช่นนี้วันละ 2 ครั้ง จะเห็นผลภายใน 10 วัน

พริก

ตำรายาไทยใช้พริกขับเสมหะ ลดไข้ แก้โรคตานซางที่พบในเด็กพุงโร ก้นปอด ปัจจุบันมีการใช้พริกผสมในยาขับลม และผสมเป็นขี้ผึ้งทาถูนวดแก้ปวดเมื่อย อาศัยความร้อนจากพริกเป็นยาคลายกล้ามเนื้อ

ปัจจุบันนักวิทยาศาสตร์พบว่าในพริกมี capsaicin ซึ่งเป็นสารต้านอนุมูลอิสระ จากงานวิจัยพบว่าหากกินพริกป่น 1 ช้อนชาทุกวันจะมีผลต่อความสะอาดของหลอดเลือด สามารถป้องกันโรคหลอดเลือดหัวใจ และอัมพาตได้

นอกจากนี้ capsaicin ยังสามารถใช้ป้องกันความอ้วนได้ เนื่องจากจะช่วยยับยั้งวัฏจักรของการเกิดไขมันในร่างกาย ทำให้กินแล้วไม่อ้วน

แต่อาจจะมีคนค้านว่า กินพริกแล้วจะเป็นโรคกระเพาะ

ต่อเรื่องนี้ ที่ว่าเป็นโรคกระเพาะแล้วห้ามกินพริกน่ะ ฝรั่งเอาไปทำวิจัยแล้วพบว่าคนที่เป็นโรคกระเพาะหากกินพริกป่นวันละ 1 ช้อนชานาน 1 ปี แผลในกระเพาะ หรือกระเพาะที่มีอาการอักเสบจะไม่เลวร้ายลงแต่ประการใด

พริก

สำหรับพริกน่าจะเป็นอันตรายก็แต่กับหอยทากเท่านั้น ถึงตอนนี้ ฤดูฝน หากหอยทากอาละวาดกัดกินต้นไม้ในบ้าน ให้เอาพริกป่น 1 ช้อนโต๊ะละลายน้ำสัก 2-3 ลิตร พ่นต้นไม้เอาไว้ หอยทากที่ตัวนิ่มอ่อนจะรู้สึกแสบลำตัวและไม่มารบกวนต้นไม้อีกเลย

ขิง

ขิงอยู่คู่ครัวไทยมานาน คนจีน คนมาเลย์เซียก็กินขิง เขาเอาขิงมาต้มให้แม่ลูกอ่อนที่ให้นมเด็กกินด้วยซ้ำ ขิงไม่มีอันตรายแต่อย่างใด หากเป็นอันตรายแล้วบรรพบุรุษของเราคงไม่สนับสนุนเอาขิงไปเพิ่มน้ำนม

ในตำรายาไทยใช้เหง้าขิงเป็นยาขับลม แก้อาเจียน แก้ไอ ขับเสมหะ ขับเหงื่อ

ปัจจุบันมีงานวิจัยพบว่าหากเอาขิงผงชงน้ำให้คนที่เมารถเมาเรือกินปรากฏว่า สามารถแก้อาการเมารถได้ดีกว่ายาแผนปัจจุบันกลุ่ม dimenhydrinate เสียอีก

น้ำมันหอมระเหยในขิงมีสาร menthol, borneol, fenchone, 6-shogoal และ 6-gingerrol สารเหล่านี้มีประโยชน์ต่ออวัยวะของทางเดินอาหารทั้งสิ้นได้แก่

Menthol ช่วยขับลม แก้ท้องอืด ลมในท้องมาก การชงขิงผงดื่มจะช่วยแก้อาการแน่นท้อง ท้องอืดเฟ้อได้ดี

ข่า

ขิง

ดีปลี

borneol, fenchone และ 6-gingerrol ช่วยขับน้ำดี จึงย่อยไขมันได้มากกว่า หากใครกินของมันๆ แล้วท้องอืดก็ลองกินขิงดูจะแก้ปัญหาทางท้องนี้ได้

6-shogoal และ 6-gingerrol ซึ่งเป็นสารที่มีรสเผ็ด จะช่วยลดการบีบตัวของลำไส้ แก้อาการปวดท้องเกร็งได้ดี

ข่า

ตามตำรายาไทยใช้เหง้าข่าต้มน้ำดื่มแก้ท้องอืดเฟ้อ ขับลม ใช้เหง้าสดผสมเหล้าโรงทารักษาโรคผิวหนังที่เกิดจากเชื้อราเช่นกลาก เกลื้อน

สารที่มีประโยชน์ทางยาของข่าคือน้ำมันหอมระเหย และ 1’ –acetoxychavicol acetate จากการรายงานของคณะเภสัชศาสตร์ ม.มหิดล ยืนยันว่าไม่มีพิษในขนาดที่ใช้ 250 เท่าของปริมาณที่ตำรายาไทยใช้ และไม่ก่อให้เกิดมะเร็ง

ขมิ้นชัน

คนไทย คนอินเดีย คนมาเลย์เซีย คนอินโดเนเซีย กินขมิ้นชันมากว่าพันปี นับเป็นสมุนไพรที่คนในประเทศอาเซียนรู้จักเป็นอย่างดี

ตำรายาไทยใช้เหง้าของขมิ้นชันรักษาโรคผิวหนัง โดยเอาเหง้าสดมาฝนทาตุ่มยุงกัดในเด็ก ใช้ทาผื่น หรือทำเป็นผงผสมน้ำ ใช้เหง้ารักษาโรคท้องอืดท้องเฟ้อ อาหารไม่ย่อย ลดลมในท้อง และไม่เคยพบว่าขมิ้นชันมีผลข้างเคียง หรือเป็นอันตรายต่อสุขภาพ

ทุกวันนี้เราพบว่าในขมิ้นชันมีสาร curcumin มีฤทธิ์เป็นยาปฏิชีวนะ ยับยั้งการเกิดหนอง สามารถใช้ทาแผลพุพองในผื่นที่เกิดกับเด็ก ปรากฏว่าได้ผลดีเทียบเท่าการใช้ยาปฏิชีวนะ ทั้งยังสามารถใช้ยับยั้งแบคทีเรียที่ทำให้เกิดท้องเสีย โดยเฉพาะ E. coli จึงสามารถใช้ขมิ้นชันรักษาอาการท้องเสียได้ผลดี

Curcumin ยังกระตุ้นการหลั่งเมือกในกระเพาะอาหารและทางเดินอาหาร จึงสามารถใช้รักษาแผลในกระเพาะอาหารได้ผล

น้ำมันหอมระเหยในเหง้าขมิ้นชันยังมีสาร curcumin และ p-tolylcarbinol ใช้เพิ่มน้ำย่อยและขับน้ำดีออกมามากขึ้น เป็นการใช้ขมิ้นชันช่วยย่อยอาหารดีขึ้น แก้อาการจุกเสียดโดยเฉพาะในผู้สูงอายุ ที่กินไขมันมากเกินไป

สะเดา

สะเดาเป็นสมุนไพรที่คนโบราณใช้แก้ไข้หัวลมมานานแล้ว เนื่องจากดอกสะเดาบานต้นฤดูหนาว ซึ่งเป็นเวลาที่ไวรัสหวัดเพิ่มจำนวนอย่างรวดเร็ว และมักจะมีหวัด ไข้หวัดและไข้หวัดใหญ่ระบาด คนไทยใช้ภูมิปัญญากินสะเดากับน้ำปลาหวานแก้อาการตะครั่นตะครอ ปวดศีรษะ ซึ่งเป็นอาการคล้ายกับมีไข้ต่ำๆ โดยไม่ต้องพึ่งยาเคมีมานานแล้ว

ในตำรายาไทย หมอยาไทยใช้ก้านใบเป็นยาแก้ไข้ทุกชนิด เปลือกต้นแก้อาการท้องเดิน แก้บิดที่ถ่ายเป็นมูกเลือด ใช้ผลเป็นยาถ่ายพยาธิ แก้ริดสีดวง แก้ปัสสาวะพิการ ใช้ดอกเป็นยาบำรุงธาตุ ใช้รากเป็นยาแก้ไข้ ทำให้อาเจียน

ยืนยันว่าคนไทย บรรพบุรุษไทยใช้สะเดาเป็นอาหารมาเป็นพันปี จนกระทั่งสามารถใช้ประสบการณ์ประมวลเอาสะเดามาใช้เป็นยา รักษาโรคพื้น ๆ มานานเต็มที และไม่เคยมีข้างเคียงจากการกินสะเดาเป็นอาหาร

ปัจจุบันนักวิทยาศาสตร์พบว่าในใบสะเดามีสาร nimbolide ซึ่งมีฤทธิ์ฆ่าเชื้อมาเลเรียในหลอดทดลองในเมล็ดและใบมีสาร azadirachtin มีฤทธิ์ในการฆ่าแมลง วิธีทำยากำจัดแมลงให้ทำดังนี้คือ เอาใบสะเดา ตะไคร้หอม และเหง้าข่าแก่มาอย่างละ 2 กก. บดละเอียด หมักค้างคืนในน้ำ 1 ปี๊บ แล้วกรองเอากากออก นำน้ำที่หมักได้ 300-500 ซีซีไปละลายในน้ำ 1 ปี๊บแล้วพ่นพืชผัก จะป้องกันแมลงและศัตรูพืชมารบกวน หากเก็บมากินก็จะไม่เป็นพิษต่อคน ผิดกับการใช้สารเคมีในการฆ่าแมลง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสารก่อมะเร็ง

ขึ้นไช่

ขึ้นไช่ก็เป็นยาโดยเฉพาะขึ้นไช่สดๆ สามารถใช้ลดความดันเลือดลงอย่างได้ผลทันตา

ลองแบบนี้ไหม ลองวัดความดันเลือดเอาไว้ก่อน แล้วดื่มน้ำคั้นจากขึ้นไช่สดๆ หลังจากนั้นสักครึ่งชั่วโมงลองวัดความดันเลือดใหม่ดู จะพบว่าความดันเลือดลดลงมาอย่างรวดเร็ว เร็วกว่าการกินยาลดความดันเลือดเสียอีก

หากใครมีความดันเลือดสูงแล้วดื่มน้ำขึ้นไช่วันละแก้ว จะคุมความดันเลือดได้ดีกว่าเดิม

ผักชี

ผักชีใช้เป็นยาได้ทั้งใบ และเมล็ด

สมัยนี้พบว่า ในเม็ดผักชีมีสารชนิดหนึ่งซึ่งมีผลทำให้กล้ามเนื้อเรียบคลายตัว จึงใช้แก้อาการปวดท้อง โดยเฉพาะอาการปวดท้องในเด็กได้ดี มีสารต้านอนุมูลอิสระสูงมากจนใช้ป้องกันการเติบโตของเชื้อราและแบคทีเรียได้ และยังมีฤทธิ์ป้องกันและต้านมะเร็งได้ด้วย

จากข้อมูลข้างต้น สารสะกัดจากเม็ดและใบผักชีสามารถนำมาใช้ป้องกันบาดแผลไม่ให้ติดเชื้อ หากมีบาดแผลใด ๆ ลองทำความสะอาดด้วยสบู่และน้ำ จากนั้นบดเม็ดผักชีป่นโรยเหนือบาดแผลจะสามารถป้องกันอาการอักเสบแบบพื้นบ้านได้

นอกจากนี้พบว่าน้ำคั้นจากใบผักชีเมื่อผสมกับผงขมิ้น แล้วนำมาป้ายหัวสิว มันจะยุบลงเร็วมาก สมุนไพรสูตรเดียวกันนี้สามารถใช้กระชับรูขุมขนและทำให้หน้าเด้งได้ด้วย แต่ข้อควรระวังคือ มีบางคนเหมือนกันที่แพ้ผักชี หากอยากใช้ ลองเอาสมุนไพรสูตรนี้ป้ายที่ท้องแขนก่อน ทิ้งไว้สัก 2 ชั่วโมงเพื่อดูว่าแพ้หรือไม่ หากไม่มีปฏิกิริยาใด ๆ ค่อยใช้ทาใบหน้า

สำหรับคนที่ไม่อยากเป็นมะเร็ง การกินใบผักชีสด ๆ เป็นประจำน่าจะช่วยลดอัตราเสี่ยงลง แต่ว่าคงต้องหาผักชีปลอดสารพิษมากิน เนื่องจากผักชีที่ขายตามท้องตลาด ใช้ทั้งปุ๋ยและยาฆ่าแมลงเยอะมาก ที่จริงการปลูกผักชีกินเองที่บ้านนั้นไม่ยาก เนื่องจากโดยตัวของผักชีเองสามารถป้องกันตัวมันเองจากแมลงอยู่แล้ว เราก็จะได้ผักชีที่ปลอดภัยกว่า

สรุป

สมุนไพรและเครื่องเทศในครัวของไทยรวมทั้งในประเทศในเอเชียนนั้นมีความใกล้เคียงกัน เช่น หอมแดง กระเทียม พริก ฯลฯ บ้านเราและประเทศใกล้เคียงใช้เครื่องปรุงเหล่านี้เป็นประจำ ชนิดจะขาดไม่ได้ เราสืบทอดวัฒนธรรมการครัวมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งใช้ครัวและเตาไฟเป็นห้องแล็บ เราใช้คนของเราเองเป็นหนูทดลอง อะไรดี มีผลต่อสุขภาพ เราก็ใช้ๆ กันสืบมา อะไรกินแล้วไม่ดี ก็จะถูกถอดออกจากสาระบบการครัว ดังนั้นเครื่องเทศสมุนไพรก็คือสารส่งเสริมสุขภาพดีๆ นี่เอง

อะไรก็ตามที่เรายังคงใช้ประกอบอาหารมาจนทุกวันนี้ แสดงว่าเป็นของดี มีผลดีต่อสุขภาพ

ปัจจุบันนักวิทยาศาสตร์เริ่มมีคำอธิบายถึงสารอาหารในเครื่องเทศ สมุนไพรมากขึ้น ทำให้เรารู้จักอาหารของเราดีขึ้น เราพบว่าเครื่องเทศและสมุนไพรพื้นบ้านนั้นมีไฟโตนิวเตรียนท์ที่ทรงคุณค่า สามารถใช้เสริมสุขภาพได้อย่างน่าสนใจ

คอลัมน์ ของกินบ้านเฮา

เรื่อง : สุนทร บุญมี

แก๋งบะหนุน

บะหนุนหรือขนุนเป็นพืชมงคลชนิดหนึ่งของชาวล้านนาเกือบทุกบ้านจะปลูกขนุนไว้เพื่อเป็นสิริมงคลซึ่งเชื่อว่าจะได้รับการอุดหนุนค้ำจุนจากคนทั่วไป ช่วงเทศกาลสงกรานต์ในวันที่ ๑๖ เมษายนของทุกปี ซึ่งเป็นวันเริ่มต้นของปีใหม่ไทยชาวล้านนาเรียกว่า "วันปากปี๋" จะนิยมแกงขนุนกันเพราะมีความเชื่อว่าจะมีสิ่งที่ดีงามมาค้ำจุนตลอดทั้งปี ชาวล้านนาจะกินขนุนทั้งอ่อนและแก่ซึ่งถือเป็นทั้งผักและผลไม้ ขนุนอ่อนจะนำมาปรุงอาหารประเภท "ต๋ำ" และ "แก๋ง" แก๋งบะหนุนเป็นอาหารที่ทำง่ายมีรสชาติอร่อยมีกลิ่นหอมจากสมุนไพรหลายชนิดเช่น ใบชะอม ใบชะพลูและผักชีฝรั่งโดยเฉพาะ "จะค่าน" หรือสะค้านที่นิยมหั่นเป็นแว่นผสมลงในหม้อแกงช่วยชูรสให้แกงอร่อยขึ้นและมีกลิ่นหอมเวลารับประทาน ซึ่งมีสูตรดังต่อไปนี้

ส่วนผสม

ขนุนอ่อนลูกขนาดพอเหมาะ	๑	ลูก
ซี่โครงหมู หรือหมูสามชั้น	๓๐๐	กรัม
มะเขือส้ม (มะเขือเทศลูกเล็ก)	๑/๒	ถ้วยตวง
ใบชะพลู	๑๐	ใบ
ยอดชะอมเด็ดสั้น	๑/๒	ถ้วยตวง
ผักชีฝรั่ง	๒	ต้น
จะค่านหั่นแว่นบางๆ	๑๐	แว่น
น้ำปลา	๒	ช้อนโต๊ะ
น้ำเปล่า	๖	ถ้วยตวง

เครื่องแกง

พริกแห้งเม็ดใหญ่	๖	เม็ด
กระเทียม	๘	กลีบ
หอมแดง	๔	หัว
กะปิ	๒	ช้อนชา
ปลาร้าบด	๑	ช้อนชา

วิธีทำ

๑. โขลกเครื่องแกงให้ละเอียด

๒. ปอกเปลือกขนุนผ่าเป็นชิ้นแล้วตัดไส้ออกหั่นแช่น้ำเป็นชิ้นๆพอคำ

๓. สับซี่โครงหรือหมูสามชั้นใส่หม้อเติมน้ำต้มให้เดือดแล้วเติมเครื่องแกงลงเคี่ยวให้หมูนุ่ม

๔. เติมขนุนลงไปคนให้เข้ากัน เคี่ยวต่อจนหมูเปื่อยและขนุนสุกนุ่ม เติมมะเขือส้ม จะค่าน พอเดือดอีกครั้งใส่ใบชะพลู ยอดชะอม ผักชีฝรั่ง ปรุงรสด้วยน้ำปลา ยกลงจัดเสิร์ฟ

หมายเหตุ หากชอบน้ำแกงที่มีกลิ่นกระเทียมเจียวให้นำมา"จ่าว"โดยตั้งน้ำมันในกระทะนำกระเทียมลงเจียวให้เหลืองหอม ตักน้ำแกงในหม้อลงในกระทะแล้วนำน้ำแกงนั้นเทกลับลงในหม้ออย่างเดิมคนให้ทั่ว การทำเช่นนี้เรียกว่า "จ่าวแกง"

การต้อนรับและจัดบรรยายความรู้เรื่องเรือนโบราณล้านนาและการแสดงหุ่นละครล้านนาประยุกต์ ให้กับคณะผู้เข้าร่วมอบรมหลักสูตรพัฒนาแนวคิด เพื่อปรับชีวิตสู่จุดหมาย สถาบันการต่างประเทศเทวะวงศ์วโรปการ กระทรวงการต่างประเทศ

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัณย์ เศวตเศรนี ได้ให้การต้อนรับคณะท่านเอกอัครราชทูตไทยและข้าราชการระดับบริหารของกระทรวงการต่างประเทศ ที่เข้าเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา ด้วยการแสดงดนตรีและหุ่นละครล้านนาประยุกต์ โดยคณะละครหุ่นเชียงใหม่ฮอบบีฮัท รวมทั้งการจัดบรรยายความรู้เรื่อง “เรือนล้านนา” โดยอาจารย์ ดร. วิถี พานิชพันธ์ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ คณะกรรมการอำนวยการประจำสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ณ พิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๕ มกราคม ๒๕๕๖

วิทยาลัยอินเตอร์เทคลำปางเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนาและศึกษาดูงานด้านการประกันคุณภาพ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มช.

บุคลากรวิทยาลัยอินเตอร์เทคลำปาง เข้าศึกษาดูงานด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เพื่อสร้างประสบการณ์และเรียนรู้เกี่ยวกับการทำงานด้านการประกันคุณภาพการศึกษาแก่บุคลากร โดยมีผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัณย์ เศวตเศรนี ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ให้การต้อนรับ และการบรรยายงานด้านการประกันคุณภาพของสำนักส่งเสริมฯโดย นายสันต์ทัศน์ เพ็ญจันทร์ หัวหน้างานการบริการและงานประกันคุณภาพฯ เมื่อวันที่ ๓๑ มกราคม ๒๕๕๖ ณ เรือนอนุสารสุนทร พิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ให้การต้อนรับและจัดโครงการศิลปวัฒนธรรมศึกษา (Cultural Studies Programme) ให้กับคณาจารย์และนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยเกียวโตเซกะ ประเทศญี่ปุ่น

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ให้การต้อนรับคณาจารย์ และนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยเกียวโต เซกะ ประเทศญี่ปุ่น ที่ได้เข้ามาศึกษาด้านศิลปวัฒนธรรม โดยจัดโครงการศิลปวัฒนธรรมศึกษา ทั้งนี้สำนักส่งเสริมฯได้เชิญ อาจารย์ ดร.วิถี พานิชพันธ์ ผศ.ธิติพล กันตีวงศ์ ผศ.มาณพ มานะแซม และผศ.วิลาวัณย์ เศวตเศรนี เป็นวิทยากรบรรยายให้ความรู้ ด้านศิลปวัฒนธรรม ดนตรี นาฏศิลป์ หุ่นละคร และศิลปหัตถกรรมชนเผ่า ในช่วงระหว่าง วันที่ ๑๑ -๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖ ณ พิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

จัดบรรยายพิเศษ บริการวิชาการให้กับชุมชน เรื่อง ถวายหลัวเดือนสี่ ตานข้าวจี่ข้าวหลาม

ฝ่ายส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม จัดบรรยายพิเศษเรื่อง ถวายหลัวเดือนสี่ ตานข้าวจี่ข้าวหลาม โดยภายในงานมีกิจกรรมการบรรยายให้ความรู้โดย อาจารย์สนั่น ธรรมธิ ในหัวข้อเรื่อง ถวายหลัวเดือนสี่ ตานข้าวจี่ข้าวหลาม ของชาวล้านนา และการสาธิตทำข้าวจี่และข้าวหลาม ให้กับผู้เข้าร่วมรับฟังการบรรยาย ณ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เมื่อวันที่ เดือน ๒๕๕๖

อธิการบดี และผู้บริหารมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เยี่ยมชมและมอบแนวนโยบายสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผู้ช่วยศาตราจารย์วิลาวัณย์ เศวตเศรนี ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และคณะผู้บริหารสำนักฯ ให้การต้อนรับรองศาสตราจารย์ นพ.นิเวศน์ นันทจิต อธิการบดี พร้อมด้วยผู้บริหารมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในวาระใหม่ของการบริหารมหาวิทยาลัย ปี ๒๕๕๕ ได้เข้าเยี่ยมชมการบริหารงานและได้มอบแนวนโยบายและทิศทางการบริหารงาน ตลอดจนการบริการวิชาการ และงานด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ของสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ณ ห้องประชุม สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วันพฤหัสบดีที่ ๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๖

คณะผู้บริหารและบุคลากรสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ทัศนศึกษาดูงานด้านประกันคุณภาพและด้านศิลปวัฒนธรรม

คณะผู้บริหารและบุคลากรสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เข้าเยี่ยมชมและทัศนศึกษาดูงานด้านประกันคุณภาพและด้านศิลปวัฒนธรรม ณ สถาบัน

ภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ , ศูนย์วัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา และพิพิธภัณฑ์พื้นถิ่นล้านนาและหอประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่ วันศุกร์ที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖

เข้าร่วมแถลงข่าวงาน "ละครหุ่นตระการตาอาเซียน ASEAN Enchanting Puppets 2013" ในรายการมองเมืองเหนือ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัณย์ เศวตเศรนี ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ร่วมประชาสัมพันธ์โครงการละครหุ่นนานาชาติ ๒๕๕๖ "ละครหุ่นตระการตาอาเซียน ASEAN Enchanting Pupperts 2013" ในรายการมองเมืองเหนือ เพื่อร่วมเชิญชวนและประชาสัมพันธ์ให้แก่นักท่องเที่ยว และบุคคลที่สนใจได้เข้าร่วมงานดังกล่าว ในวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖ ณ สถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทยจังหวัดเชียงใหม่ กรมประชาสัมพันธ์

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ร่วมกับ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (มช.) จัดงานแถลงข่าว ละครหุ่นตระการตาอาเซียน ASEAN Enchanting Puppets 2013

เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2556 ณ พิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยมี ผู้แทนอธิการบดีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ นพ.ศุภชัย เชื้อรัตนพงษ์ รองอธิการบดีฝ่ายกิจการสภามหาวิทยาลัย ผู้แทนผู้ว่าการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย คุณวิวัฒน์ชัย บุญภักดิ์ ผู้อำนวยการฝ่ายกิจกรรม การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัณย์ เศวตเศรนี ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร่วมแถลงข่าวในครั้งนี้

พิธีเปิดงานละครหุ่นตระการตาอาเซียน ASEAN Enchanting Puppets 2013

เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2556 ททท. ร่วมกับ มช. จัดพิธีเปิดงานละครหุ่นตระการตาอาเซียน ASEAN Enchanting Puppets 2013 ขึ้นอย่างตระการตา

ณ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยมี นายฤทธิพงศ์ เตชะพันธุ์ รองผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ผู้แทนผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ นายสุรพล เศวคเศรนี ผู้ว่าการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และ รองศาสตราจารย์ นพ.นิเวศน์ นันทจิต อธิการบดีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร่วมเป็นประธานในพิธีเปิดงานดังกล่าวถือกำหนดจัดขึ้นระหว่างวันที่ 23-24 กุมภาพันธ์ 2556 ดำเนินงานและให้ความรวมมือในการจัดโดย สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม นำโดยผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัณย์ เศวตเศรนี ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร่วมกับคณะศิลปินคณะละครหุ่นจากทั่วทุกภาคของประเทศไทยและนานาประเทศจากกลุ่มอาเซียนทั้งสิ้น 8 ประเทศ ได้แก่ ลาว เมียนมาร์ เวียดนาม อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ และไทย กจกรรมภายในงานมีการแสดงของหลากหลายคณะ การสาธิตเทคนิคการเชิด และการเสวนาเกี่ยวกับศิลปะหุ่นอีกด้วย

ร่วมพิธีทำบุญเนื่องในวันคล้ายวันสถาปนามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ประจำปี ๒๕๕๖ และพิธีมอบรางวัลมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ช้างทองคำ โล่ประกาศเกียรติคุณ ศาสตราจารย์และกิตติบัตรผู้บริหารที่ดำรงตำแหน่งครบวาระ ประจำปี ๒๕๕๕

เนื่องในวันคล้ายวันสถาปนามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ประจำปี ๒๕๕๖ โดยมีศาสตราจารย์เกียรติคุณ นพ.เกษม วัฒนชัย องคมนตรี นายกสภามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นประธานในพิธีการมอบรางวัลมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ช้างทองคำ โล่ประกาศเกียรติคุณ ศาสตราจารย์และกิตติบัตรผู้บริหารที่ดำรงตำแหน่งครบวาระ ประจำปี ๒๕๕๕ โดยมี รองศาสตราจารย์ นพ.นิเวศน์ นันทจิต อธิการบดี และรองศาสตราจารย์ ดร.ไพโรจน์ วิริยจารี รองอธิการบดีฝ่ายบริหารและทรัพยากรบุคคล มหาวิทยาลัยเชียงใหม่กล่าวรายงาน และในโอกาสนี้ ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ได้เข้าร่วมในพิธีดังกล่าวพร้อมกับคณะผู้บริหาร คณาจารย์และบุคลากร ของมหาวิทยาลัย ณ ศาลาธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อวันศุกร์ที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๖

ร่วมพิธีถวายปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาปรัญญาและศาสนา แด่พระเทพวรสิทธาจารย์ (ธงชัย สุวณณสิริ)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัณย์ เศวตเศรนี ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ร่วมพิธีถวายปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา แด่พระเทพวรสิทธาจารย์ โดยมีศาสตราจารย์เกียรติคุณ นพ.เกษม วัฒนชัย องคมนตรี นายกสภามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นประธานในพิธี และรองศาสตราจารย์ นพ.นิเวศน์ นันทจิต อธิการบดีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ กล่าวประกาศสดุดีเกียรติคุณ พร้อมด้วย คณะพระภิกษุ สามเณร กรรมการสภามหาวิทยาลัย คณะผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ พุทธศาสนิกชน ศิษยานุศิษย์ ร่วมพิธี ณ วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร วันศุกร์ที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๖

การร่วมเป็นเจ้าภาพในพิธีสวดพระอภิธรรมศพ ผศ.ดร.สุภาพร นาคบัลลังก์

คณะผู้บริหารสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พร้อมด้วยบุคลากรสำนักฯ ร่วมเป็นเจ้าภาพในพิธีสวดพระอภิธรรมศพ ผศ.ดร.สุภาพร นาคบัลลังก์ อดีตรองผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และอาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ณ ศาลาบุญประสงค์ วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร เชียงใหม่ วันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๖

พิธีลงนามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือเครือข่ายการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร่วมกับสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัย ราชภัฏสุราษฎร์ธานีและ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา ได้ลงนามในบันทึกข้อตกลงความร่วมมือเครือข่ายการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมการเผยแพร่ศิลปะและวัฒนธรรมอนุรักษ์ และเผยแพร่สู่สังคมอย่างสง่างาม ในวันที่ ๑๑ เมษายน ๒๕๕๖ ณ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

การบรรยายเรื่อง “ประเพณีสงกรานต์ล้านนาและการแสดงแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรม โนรา-หนังตะลุง”

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จัดการบรรยายเรื่อง “ประเพณีสงกรานต์ล้านนา” เพื่อให้ความรู้เรื่องประเพณีสงกรานต์ล้านนา และเพื่อร่วมอนุรักษ์ประเพณีที่มีมาแต่โบราณอย่างถูกต้อง นอกจากนี้ยังมีการแสดงด้านศิลปวัฒนธรรม โดยชมรมพื้นบ้านล้านนา ชมรมนาฏศิลป์และดนตรีไทย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ การแสดงโนรา-หนังตะลุง จากมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎรธานี และมหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต ที่ร่วมแสดงแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมภาคเหนือ-ภาคใต้ วันที่ ๑๑ เมษายน ๒๕๕๖ ณ โรงละครหอนิทรรศการศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ร่วมขบวนแห่สรงน้ำพระพุทธรูปสำคัญของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัณย์ เศวตเศรนี ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์มาณพ มานะแซม รองผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พร้อมด้วยบุคลากรสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ร่วมขบวนแห่สรงน้ำพระพุทธสิหิงค์ พระพุทธรูปสำคัญในจังหวัดเชียงใหม่ ในงานประเพณีสงกรานต์ ประจำปี ๒๕๕๖ โดยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้อัญเชิญพระพุทธรูปสำคัญประจำมหาวิทยาลัย พระพุทธพิงคนคราภิมงคล และพระพุทธบุพพาภิมงคล ประดิษฐานบนรถบุษบก เข้าร่วมขบวนแห่ดังกล่าว โดยมีรองศาสตราจารย์ นพ.นิเวศน์ นันทจิต อธิการบดี ผู้บริหาร คณาจารย์ ข้าราชการ บุคลากร และนักศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร่วมขบวนสืบสานประเพณีปี๋ใหม่เมืองล้านนา วันที่ ๑๓ เมษายน ๒๕๕๖

ร่วมพิธีดำหัวอดีตอธิการบดี อธิการบดี และคณาจารย์ผู้อาวุโส ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ประจำปี ๒๕๕๖

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัณย์ เศวตเศรนี ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม พร้อมด้วยผู้บริหารและบุคลากรสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร่วมพิธีดำหัวอดีตอธิการบดี อธิการบดี และคณาจารย์ผู้อาวุโส ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ประจำปี ๒๕๕๖ โดยมีศาสตราจารย์ นพ.โชติ ธีตรานนท์ อดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นประธานในพิธี และรองศาสตราจารย์ นพ.นิเวศน์ นันทจิต อธิการบดีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ กล่าวอวยพรแก่ผู้บริหาร คณาจารย์ ข้าราชการ บุคลากร และนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่เข้าร่วมพิธี ณ บริเวณลานสักหน้าศาลาธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วันที่ ๑๙ เมษายน ๒๕๕๖ พิธีมอบรางวัลภูมิแผ่นดินปิ่นล้านนา ประจำปี ๒๕๕๕ โดย สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จัดพิธีมอบรางวัลภูมิแผ่นดินปิ่นล้านนา ปี ๒๕๕๕ เพื่อเชิดชูเกียรติประวัติของบุคคลผู้สร้างคุณประโยชน์แก่สังคมและร่วมสืบสานวัฒนธรรมประเพณีล้านนา โดยมี รองศาสตราจารย์ นพ.นิเวศน์ นันทจิต อธิการบดีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นผู้มอบรางวัลและประกาศนียบัตร มีผู้ได้รับรางวัล “ภูมิแผ่นดินปิ่นล้านนา” ประจำปี ๒๕๕๕ จำนวน ๓ ท่าน ได้แก่ คุณบุญเสริม สาตราภัย สาขาทัศนศิลป์ (การถ่ายภาพ) แม่ขันแก้ว กันธิมา สาขาศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน และแม่ครูบัวเรียว รัตนมณีภรณ์ สาขาศิลปะการแสดงและการขับขานพื้นบ้าน พิธีการมอบรางวัลจัดขึ้นในงานพิธีดำหัวอดีตอธิการบดี อธิการบดี และคณาจารย์ผู้อาวุโสของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ประจำปี ๒๕๕๖ ณ บริเวณลานสัก ศาลาธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วันที่ ๑๙ เมษายน ๒๕๕๖

พิธีสระเกล้า ดำหัว คณะกรรมการอำนวยการประจำสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จัดพิธีสระเกล้าดำหัวคณะกรรมการอำนวยการประจำสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ประจำปี ๒๕๕๖ โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ นพ.ศุภชัย เชื้อรัตนพงษ์ ประธานคณะกรรมการอำนวยการประจำสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม รองอธิการบดีฝ่ายกิจการสภามหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พร้อมด้วยคณะกรรมการอำนวยการผู้ทรงคุณวุฒิประจำสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เข้าร่วมพิธี พิธีดังกล่าวได้จัดขึ้นเพื่อเป็นการแสดงความเคารพและขอพรเพื่อความเป็นศิริมงคลเนื่องในประเพณีปีใหม่เมืองล้านนา ในวันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๕๖ ณ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

งานวิถีวัฒนธรรม วิถีพอเพียง

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนาภาคพายัพ เชียงใหม่ ร่วมจัดงาน “วิถีวัฒนธรรม วิถีพอเพียง” โดยกิจกรรมภายในงานมีการเสวนาวิชาการ เรื่อง “ความพอเพียงในสังคมร่วมสมัย” การแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านนา การขับขานร้องเพลง และการแสดงดนตรี การประกวดภาพถ่าย ชิงทุนการศึกษา การประกวดสุนทรพจน์ นอกจากนี้ยังมีการแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การสาธิตประดิษฐ์สิ่งของจากวัสดุเหลือใช้ ชิงทุนการศึกษาการสาธิตปลูกสวนแนวตั้ง โครงการทอดผ้าป่าขยะรีไซเคิล ซุ้มของเล่นล้านนา และการออกร้านขายของ (กาดหมั้ว) ของนักศึกษาทั้ง ๔ สถาบัน การจัดกิจกรรมครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ พัฒนาแกนนำเยาวชนจาก ๔ มหาวิยาลัยนำร่องให้เป็นผู้ที่สามารถนำหลักการ แนวคิด ตามปรัชญาเชิงเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของตนเอง และขับเคลื่อนกิจกรรมสู่สังคมได้ โดยมี ดร. จินตนาภา โสภณ ที่ปรึกษาทางการวิจัยด้านสังคมศาสตร์ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) เป็นประธานในพิธีเปิดงานดังกล่าว ณ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในวันที่ ๓ พฤษภาคม ๒๕๕๖

คณะผู้บริหารและบุคลากรสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม จัดโครงการเดินทางศึกษาดูงาน ณ จังหวัดสมุทรสงครามและจังหวัดเพชรบุรี

คณะผู้บริหาร นำโดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัณย์ เศวตเศรนี ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และผู้ช่วยศาสตราจารย์มาณพ มานะแซม รองผู้อำนวยการสำนักฯ พร้อมด้วยบุคลากร เข้าร่วมโครงการศึกษาดูงานเพื่อเพิ่มแนวคิดการจัดการ และพัฒนาศักยภาพบุคลากร สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ณ จังหวัดสมุทรสงคราม และจังหวัดเพชรบุรี ระหว่างวันที่ ๙-๑๑ พฤษภาคม ๒๕๕๖

ให้การต้อนรับคณะศึกษาดูงานโครงการลานวัฒน์รักบ้านเกิดประจำปี ๒๕๕๖

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ให้การต้อนรับและบรรยายนำชมพิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนาแก่คณะศึกษาดูงานจากโครงการลานวัฒน์รักบ้านเกิด ประจำปี ๒๕๕๖ จัดโดยกองสวัสดิการสังคมเทศบาลตำบลช้างเผือก โครงการนี้จัดขึ้นเพื่อให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้วิถีชีวิตของชนพื้นเมืองล้านนา โดยเรียนรู้จากสถานที่จริงและเป็นการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ในวันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๖ ณ พิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

การสัมมนาผู้บริหารมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ประจำปี ๒๕๕๖ เรื่อง การปรับเปลี่ยน มช. สู่ความเป็นเลิศ

คณะผู้บริหารสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้เข้าร่วมการสัมมนาผู้บริหารมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ประจำปี ๒๕๕๖ เรื่อง การปรับเปลี่ยน มช. สู่ความเป็นเลิศ โดยมีศาสตราจารย์เกียรติคุณ นพ.เกษม วัฒนชัย องคมนตรี นายกสภามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นประธานเปิดและบรรยายพิเศษ และรองศาสตราจารย์ นพ.นิเวศน์ นันทจิต อธิการบดีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ กล่าวรายงาน พร้อมด้วยคณะผู้บริหาร บุคลากร จากทุกส่วนงานของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร่วมสัมมนา เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ การวางแผนการดำเนินงาน การสร้างวิสัยทัศน์ ตลอดจนพันธกิจต่างๆ ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ให้สามารถรองรับสู่การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในอนาคต ณ ห้องประชุมดอยตุง โรงแรมดุสิต ไอส์แลนด์รีสอร์ท อ.เมือง จ.เชียงราย ระหว่างวันที่ ๑๘-๑๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๖

ร่วมพิธีทำบุญตักบาตรพระสงฆ์จำนวน ๑๐๘ รูป เนื่องในวันวิสาขบูชา ประจำปี พ.ศ.๒๕๕๖

คณะกรรมการดำเนินงานด้านส่งเสริมศาสนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้จัดกิจกรรมส่งเสริมศาสนา พิธีทำบุญตักบาตรพระสงฆ์จำนวน ๑๐๘ รูป เนื่องในวันวิสาขบูชา ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๖ ณ ถนนสายวัฒนธรรม (ถนนขึ้นสู่วัดฝายหิน) โดยมี รศ.นพ. นิเวศน์ นันทจิต อธิการบดีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นประธานในพิธี พร้อมด้วย ผู้บริหารมหาวิทยาลัย ข้าราชการ บุคลากร นักศึกษา และบุคคลทั่วไป เข้าร่วมพิธีและทำบุญตักบาตร ในวันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๖

การบรรยายให้ความรู้ในกิจกรรมรับน้องนักศึกษาใหม่ สาขาวิชาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์ ประจำปี ๒๕๕๖

ฝ่ายส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม นำบรรยายให้ความรู้ด้านสถาปัตยกรรมเรือนโบราณล้านนา และแนะนำหน่วยงานให้แก่นักศึกษาใหม่ สาขาวิชาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์ ในกิจกรรมรับน้องนักศึกษาใหม่ “ กินข้าว ใบตอง “ เพื่อเป็นการต้อนรับนักศึกษาใหม่และเป็นการเรียนรู้วัฒนธรรมแบบบูรณาการ โดยมีผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัณย์ เศวตเศรนี ผู้อำนวยการสำนักฯ พร้อมด้วยคณาจารย์ นักศึกษาภาควิชาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์ เข้าร่วมกิจกรรม วันพุธที่ ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๕๖ ณ พิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

การประชุมคณะกรรมการอำนวยการโครงการจัดตั้งศูนย์ล้านนาคดี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

รองศาสตราจารย์ นายแพทย์นิเวศ นันทจิต อธิการบดี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ให้เกียรติ เข้าร่วมการประชุมคณะกรรมการอำนวยการโครงการล้านนาคดี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เพื่อชี้แจงแนวทางและให้นโยบายในการดำเนินงานของโครงการ ฯ โดยมีรองศาสตราจารย์ ดร. เสริมเกียรติ จอมจันทร์ยอง รองอธิการบดีฝ่ายวิจัยและบริการวิชาการ เป็นประธานการประชุม และผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัณย์ เศวตเศรนี ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เป็นกรรมการและเลขานุการคณะกรรมการอำนวยการฯ พร้อมด้วยคณบดี ผู้อำนวยการสถาบัน สำนักและผู้แทน เข้าร่วมการประชุมเพื่อรับนโยบายและแผนการดำเนินงานของโครงการล้านนาคดี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในวันพฤหัสบดีที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๖ เวลา ๑๐.๓๐ น. ณ ห้องประชุมหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล อาคารยุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ต้อนรับและบรรยายให้ความรู้ด้านสถาปัตยกรรมเรือนโบราณล้านนาแก่นักศึกษาคณะวิจิตรศิลป์

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ให้การต้อนรับและบรรยายให้ความรู้แก่นักศึกษาใหม่คณะวิจิตรศิลป์ ในงาน “ ขันโตกต้อนรับน้องใหม่ “ โดยกิจกรรมนี้คณะ

วิจิตรศิลป์ได้จัดขึ้นเพื่อต้อนรับนักศึกษาใหม่ และให้นักศึกษาสร้างความรู้จักและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน อีกทั้งยังเป็นการได้เรียนรู้วัฒนธรรมล้านนาเพื่อเตรียมความพร้อมในการเข้ารับการศึกษา ในวันที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๕๖ ณ พิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ร่วมงาน Uniserv Open House

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัณย์ เศวตเศรนี ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ร่วมงาน Uniserv Open House ที่จัดขึ้นโดย สำนักบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เพื่อประชาสัมพันธ์การดำเนินงานและการให้บริการห้องพักและห้องประชุม โดยมีผู้ช่วยศาสตราจารย์ เบญจางค์ ใจใส แดร์ อาร์สลานิออง กล่าวต้อนรับผู้เข้าร่วมงาน ในวันศุกร์ที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๕๖ ณ สำนักบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ร่วมพิธีทำบุญสืบชะตาเมือง ประจำปี ๒๕๕๖

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เข้าร่วมพิธีทำบุญสืบชะตาเมือง ประจำปี ๒๕๕๖ โดยมีรองศาสตราจารย์ นพ.นิเวศน์ นันทจิต อธิการบดีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ประธานในพิธี พร้อมด้วยคณะผู้บริหาร ข้าราชการ พนักงาน อาจารย์ ครู นักเรียน นักศึกษา จากส่วนราชการ โรงเรียน และหน่วยงานเอกชน รวมถึงประชาชนทั่วไปร่วมพิธี เพื่อความเป็นสิริมงคลและสืบทอดประเพณีล้านนา การอุทิศส่วนกุศลถึงเทพยดาอารักษ์สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย และดวงพระวิญญาณของเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ทุกพระองค์ ณ หน่วยพิธีประตูสวนดอก วันพฤหัสบดีที่ ๑๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๖

ต้อนรับคณะกรรมการตรวจสอบและประเมินระบบการประกันคุณภาพการดำเนินงานภายใน สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ปีการศึกษา ๒๕๕๕

คณะผู้บริหาร และบุคลากรสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ให้การต้อนรับคณะกรรมการตรวจสอบและประเมินระบบการประกันคุณภาพการดำเนินงานภายใน สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ปีการศึกษา ๒๕๕๕ โดยมีผู้ช่วยศาสตราจารย์พงษ์ศักดิ์ แป้นแก้ว เป็นประธานกรรมการฯ วันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๖ ณ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ร่วมพิธีเฉลิมฉลองเนื่องในวันชาติประเทศสหรัฐอเมริกา ประจำปี ๒๕๕๖

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัณย์ เศวตเศรนี ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ร่วมพิธีเฉลิมฉลองเนื่องในวันชาติประเทศสหรัฐอเมริกา ประจำปี ๒๕๕๖ ณ สถานกงสุลใหญ่อเมริกัน จังหวัดเชียงใหม่ วันพฤหัสบดีที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๖

ร่วมแสดงความยินดีแก่นายอะคิฮิโกะ ฟุจิอิ ในโอกาสเข้ารับตำแหน่งกงสุลใหญ่ญี่ปุ่น ณ นครเชียงใหม่

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัณย์ เศวตเศรนี ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มอบกระเช้าดอกไม้ร่วมแสดงความยินดีแก่นายอะคิฮิโกะ ฟุจิอิ ในโอกาสเข้ารับตำแหน่งกงสุลใหญ่ญี่ปุ่น ประจำจังหวัดเชียงใหม่ ณ ห้องบอลรูม แกรนด์ ฮอลล์ โรงแรมอิมพีเรียล แม่ปิง จ.เชียงใหม่ ณ วันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๕๖

บรรยายเรื่อง ภูษา อาภรณ์ ฟ้อนผี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์มาณพ มานะแซม รองผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ให้การบรรยายพิเศษเรื่อง ภูษา อาภรณ์ ฟ้อนผี ที่จัดขึ้นใน “งานประเพณีฟ้อนบวงสรวงบรรพกษัตริย์อารักษ์หลวงแห่งนครเชียงใหม่” เพื่อให้ความรู้แก่นักเรียน นักศึกษา และผู้ที่สนใจ วันที่ ๒๙ มิถุนายน ๒๕๕๖ ณ ห้องบรรยายหอศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่

งานประเพณีฟ้อนบวงสรวงบรรพกษัตริย์อารักษ์หลวงแห่งนครเชียงใหม่

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลาวัณย์ เศวตเศรนี ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เข้าร่วมงานประเพณีฟ้อนบวงสรวงบรรพกษัตริย์อารักษ์หลวงแห่งนครเชียงใหม่ จัดโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ร่วมกับ คณะวิจิตรศิลป์ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ หอศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ เทศบาลนครเชียงใหม่ และกลุ่มหน่อศิลป์ ภาคศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์ โดยภายในงานประกอบไปด้วยการประกอบพิธีกรรมแบบโบราณ นับตั้งแต่การสังเวยด้วยเครื่องสักการะ การฟ้อนบวงสรวง โดยเหล่าบรรดาม้าขี่ที่นั่งของผีบรรพบุรุษ ผีอารักษ์และผีเจ้านาย จากเมืองลำปาง เมืองลำพูนและเมืองเชียงใหม่ นอกจากนี้ยังมีนิทรรศการภาพถ่ายทางวิชาการประกอบเป็นส่วนหนึ่งในงาน เพื่อเป็นการเผยแพร่ความรู้และสร้างความเข้าใจให้สาธารณชนถึงแนวความคิดในคติความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ โดยมีนายนภดล ภาคพรต ผู้อำนวยการกองส่งเสริมกิจกรรม ฝ่ายกิจกรรม การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเป็นประธานในพิธีวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๕๖ ณ หอศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่

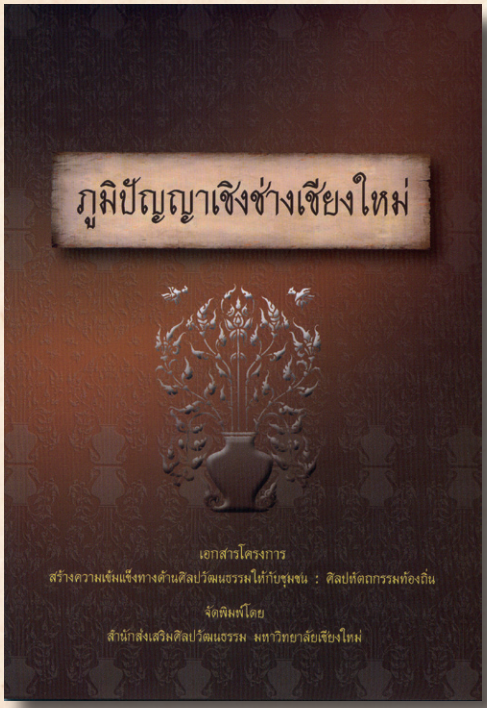

ภูมิปัญญาเชิงช่างเชียงใหม่ ๒๕๕๔, ๑๒๘ หน้า
ราคา ๑๒๐ บาท

หางดงถิ่นหัตถกรรม ๒๕๕๔, ๙๘ หน้า
ราคา ๑๒๐ บาท

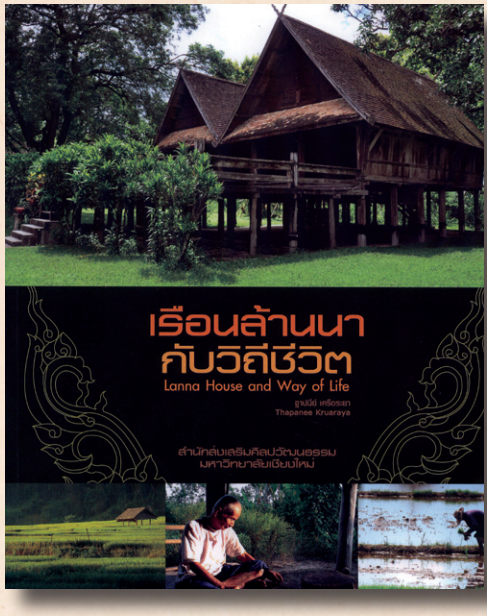

เรือนล้านนากับวิถีชีวิต ๒๕๕๔, ๗๘ หน้า
ราคา ๒๘๐ บาท

โคลงศาลาใจ ๒๕๕๖, ๖๖ หน้า
ราคา ๑๐๐ บาท

สั่งซื้อได้ที่ : **สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่**
๒๓๙ ถนนห้วยแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๒๐๐ โทร ๐๕๓-๙๔๓๖๓๗ , ๐๘-๖๑๑๗-๕๒๗๗
ส่งทางไปรษณีย์เพิ่มค่าจัดส่งเล่มละ ๓๐ บาท (ธนาณัติสั่งจ่าย นางสาวชนาภา คำวงค์)

RACHAMANKHA
CHIANG MAI

Rachamankha, Your home in Chiang Mai.

THAILAND BOUTIQUE AWARDS 2010
Best Boutique Accomodation Award

RELAIS & CHATEAUX.

Condé Nast Traveler :
Hot List Hotels 2005

6 Rachamankha 9, Phra Singh, Chiang Mai 50200, Thailand. tel: +66 53 904111, fax: +66 53 904114, email: sales@rachamankha.com, www.rachamankha.com